

दृक्कुरु ॥ ॥ नमस्तस्मै मुनिन्द्राय श्रोतायेतपरस्विने ॥ शांताय वितरागाय वाल्मीकाय महात्मने
 ॥ २ ॥ ॥ मुनिद्रुभयाका श्रीपुतभयाका तपस्विभयाका चीतरगभयाका महात्मा एस्ता वाल्मीक
 नाम मुनिकन नमस्कार ॥ ॥ रामाय रामचन्द्राय रामभद्राय वेदसे ॥ रघुनाथाय नाथाय सी
 तायः पतये नमः ॥ ३ ॥ ॥ सुन्दरमूर्तिक ध्याणगर्वा ब्रह्मस्वरूपभयाका रघुनाथ फेरिसिताकाय
 तिभयाका एस्ता रामचन्द्रकन नमस्कार ॥ ॥ जयेतिरघुवंसतिलकः कोसल्याहृदयनन्दनो
 रामः ॥ दशवदननिधनकारिदाशरथिः पुराणिकाक्षः ॥ ४ ॥ ॥ रघुवंसकातिलकः कोसल्यामा
 इका पुत्रः ॥ दशवदनरावणकणवधगर्वा दशरथराजाका पुत्रभयाका फेरिकमलकाय
 वजस्तोनेत्रभयाका ऐस्ता श्रीरामचन्द्रका जयह्वसा ॥ ॥ तपसातिरनिलयनिलयंतपसागुरुं
 ॥ वचसां प्रथमस्थानं वाल्मीकिमुनिपुंगव ॥ ५ ॥ विनयावनतोभुत्वा भारद्वाजो महा मुनि ॥ अष्ट
 संमतः शिष्यः कृतांजलिपुतो वशी ॥ ५ ॥ तपसानदिकोतिरमावत्याका तपस्वीभयाका एस्ता वा
 ल्मीकी मुनिकन शतजोरि अणामगरि शिष्यभयाका भारद्वाजत्रयिविनिगर्हम् ॥ ॥ रामायण

अ. रा.

२

मिति ध्यातं शत कोटि अविस्तृतं ॥ अणीतं भवता यच्च जल्लोके अतिष्ठितं ॥ ६ ॥ हे गुरु हे वाल्मिकि
 रामायण भयाका सत कोटि प्रमान भनि वल्लोक मा अख्या तच्छ तथात्रीले पंचवि सति हज्जार
 भूमि मण्डल माल्याया को हो ॥ त्यो सवै ब्राह्मण हक पित्रुलो देवलोक सवै ले सुन्या को हो हामिले
 यानि विसेष गरि सुन्ना को इक्षा छ सत कोटि विस्तार भयाको रामायण सख्य समुद्र मा क्या क्या अ
 नृत कथा हा छन हे सुव्रते त्यो सवै कथा हामि हक लाई सुनाउनु हव सुभनि भारद्वाज मुनिले
 विनिगन्या तव वाल्मिकि मुनिले सत कोटि प्रमान भयाको रामायण कथा हा हात मार खाका अ
 मृत जस्तो रूप भयाका समुद्रा इदिनु भयो हे भारद्वाज मुनि साधु साधु तिमि चिरंजिवि भया
 विस्मर न भयाको रामायण हे भारद्वाज मुनि एक चित्र गरि सुन सत कोटि रामायण समुद्र मा
 सवै राम चरित्र आश्चर्य त्यो पंचि सहजार् मर्त्य लोक मा शरया को मनुष्य अवतार राम चरित्र
 अमन गन्या को त्यो विसेष मितामा हा मेछ तिसिता कि महिमा सार जो छ कथा को छेन सावधान

राम

२

भई सुनुरुवस. काकुल्यभनुरामकोचरित्रमहात्म्ये. रमूलप्रकृतिभयाकि. सिताको. सारम.
हिमावसे आश्रय्ये देधि. आश्रय्ये भयाको. असलोकमागुप्तगरिरायाको. हेभारदाजमुनि. ति
मीहितसिष्ये कुनाले करुणयो. त्रिजानकी कस्ति कुन्भन्या. अकृति. श्रुष्टिका आदि. भुतात्माभ
याकी. तय. सिद्धि. स्वर्ग. सिद्धी. ऐश्वर्य. सिद्धि. भयाकि. धनि. सितै कुन्. विशाधनि. महाविशाम.
नि. ब्रह्मादिदेवताहरुले भन्दे छन्. अद्धि. सिद्धीधनि. गुनधनि. गुणामिकाधनि. ब्रह्मज्ञानधनि
यो ब्रह्माण्डमा उत्पन्नभयाकी धनि. सितै कुन्. सर्वकारणकि. कारणधनि अकृतिधनि. विकृ
तिधनि. चिन्त्ये धनि. वृद्धिविलासिनी. महाकुण्डलिनिभयाकि. एसा अकृतिस्वरूपसिता.
यो चारचर. जगत्संसारमा. विराजमानभयाकि छन्. ॥ येसा सिताकन. हृदये माध्यानगरि
जोगिजन हरुले तत्त्वपाई हृदयगुंठि छिन्नगरि. उसै मुर्तिमालिन कु छन्. ॥ जवन् जवन् वेला
मा धर्महानि. पाप वृद्धि कु छन्. उसै. उसै. वेला मा तिने अकृति वाट. साक्षात् श्रीरामचन्द्र उः

अ. रा.

३

त्पतिभइ परमयुष परमजोति परब्रह्मा बोला उछन् सितार रामको भेद कतिपनि छैन ॥
 रामचन्द्र सीताकुन् जानकीजो सितारामकुन् तिनिरुहु दुइका भेद कतिपनि नगरि तत्त्व जानया
 ई सत्तजनरुह ससारमामृत दुष बाट उत्तकन मुक्ति कुन्छन् ॥ तिरामकस्ता कुन् भया अघि
 त्ये चिन्मये सर्वपाप पुन्येका साखी भयाका त्रिपतिरुत्रिपति भर्तापति नित्ये मुर्तिभयाका
 पनि विश्वमुर्तिये स्तारामकन सिताराम जोगदेवि जोगिरुहले ध्यानगयाको छन् ॥ जोरामनिरंज
 ननिरंकार छन् तिरामको पाउ नभयापनि वेग सीतहिरंया हात नभयापनि सर्वकामग
 र्थ सर्वथोकलित्या नेत्र नभयापनि सर्वथोक देखन्या कान नभयापनि सर्वथोक सुन्या
 विश्व ससार सर्वथोक जान्या ॥ तिनैको अन्न कैसेले जान्याको छैन ये स्तारामकन पुररायु
 रुद्योत्तमभनि जानु ऐस्ता सीता राम दुइको अवतार जन्म अरु रूपमा भयापनि जन्मभ
 ई देहधारना गरि अनुग्रहले मनुष्यरुहकन पालना गर्छन् ॥ ऐस्ता रामकथा ब्राह्मणले सु
 न्नापछि ब्रह्मतत्त्व पाउछन् क्षेत्रीले चक्रवर्ति तत्त्व पाउछन् वैश्यले धरे पुन्य फल पाउछन्

राम

३

न॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकिये अङ्क भोत्तर काण्डे आदिकाव्य प्रथम सर्ग ॥ १ ॥ ॥ भारद्वाज
 शृणुवाच राम चन्द्रस्य धिमतः ॥ जन्म न कारनं विघ्नं इक्ष्वाकु कुल वा विं ॥ १ ॥ सितायाश्च महा
 देव्याः पृथिव्यां जन्म हेतुकं ॥ तव राम कथा माहो वक्षामि मुनि युगव ॥ २ ॥ ॥ तव वाल्मी
 कि मुनि आज्ञा गच्छन् ॥ हे भारद्वाज अवि ॥ कार्ये कारनमा इक्ष्वाकु कुलमा राम अवतार भयाको
 ॥ फेरि सिता कि जन्म हेतु सुनु हवस् अन्वरिष राजा को कथा हा गर्भित पुरुषोत्तम को महात्मे ॥
 सर्व पाप हर्त्रा भयाको एता त्रिसंकु नाम कसे को पियारि खाही ॥ सर्व लक्ष्मी राते जुक्त भयाकी ॥
 अन्वरिष राजा का महतारिले श्री नारायण का पूजा भक्ति गर्थिन् ॥ जो नारायण राते योग निद्रा
 सहित शेष नाग का शय्या मास येन गरिरहन्था ॥ ब्रह्माण्ड कमल बाट उत्पन्न जुन्था तमो गुणाले
 काल रुद्र समान भयाका ॥ सत्त्व गुणाले सुवर्ण रात वाट जन्म भयाका रजो गुणाले सर्वत्र हि
 र्या कुल न्या भयाका ॥ सर्व देवता लेन मन्कार गन्याका एता श्री विष्णु का पूजा गर्थिन् ॥ विष्णु
 भक्त वेत्त वाही जो छन् सर्व कन धन रत्न दान भोजना दिले सुसिगर ईमान्या गर्थिन् ॥ एका

अ. रा.

४

इसिका ब्रत गरि दाइसिका दीन माउहिः विसुका मुष्ट्यां जि॥ आफना सस संग सुति रही सो
नामा श्रीनारायेण आशा गर्छन्॥ हे पुरुस्व नमः हे कल्यानि हे भाविनी जो ते राइछाछु सो व
र माग मदिछु भदा तव भाविनी विनी गर्छन्॥ हे नारायेण वर दिछु भन्या तयात्री मेरो पुत्र ह
वम् जो भक्ति मान् भई सार्व भोम वक्रवर्ति॥ महाप्रतापि आफना कर्म मार हन्या यस्तो भया
को पुत्र हवम् भति माग्दा॥ नारायेण लेवडा छुसि भई एक फल दित थास्तु भनि अन्तर ध्यान
भैगया॥ ताहा उग्रान्त भामिनि जागर्ना भई हे दा एक फल देवीन् आफना स्वामि छे उं स्वप्नाका
समाचार कहि न रवडा छुसले त्यो फल खाईन्॥ ताहा उग्रान्त भामिनी देवी गर्भिनी भत्री॥ सः
मय पर पुत्र जन्म भयो कस्तो पुत्र भन्या सुभाचार भयाको वासुदेव भक्त भयाको॥ सुभलक्ष
ण भयाको संयुर्ग चक्रविभु भयाका महा उत्तम भयाका॥ एताछो राकत देवी पिता
महा छुसि भै जात कर्मा दी गरि दान धर्म अभिर्ति भोजन गरई॥ नाम कर्ण गरि अंवरि छु
भनि अव्यात्तरा व्या त्यो अंवर एज कुमार श्री मान् भै रहंदा भया॥ ताहा उग्रान्त पिता स्वर्गः

राम

४

रोहतभयायकी महात्माभयायोहीतादि मन्त्रीहकूले राजेअभिसेखगन्धार ॥ माहारजाधिराज
वोलाया हेभारदाजमुनि तिअवरिअराजा राजेमाधेरहेनम् ॥ मन्त्रिहकूलाहातमारजेसो
पिकनमहाउग्रतयस्यागर्मगया ॥ हजारवर्षसंस्म श्रीनारायेणको ध्यानजयपाथ यूजादिग
रिकनएकचिन्ताफनाहृदयकमलकामारुमासुर्यमराउलमाधिवस्थाका ॥ संखचक्रग
शयधधारनागयाका चारभुजाभयाका सुवर्णजस्ताउजलवर्णभयाको ॥ जहाविष्णुसि
धात्मकतिनमुर्तिकोएकमुर्तिभयासर्वलंकारजुक्तभयाको ॥ महासुन्दरपिताम्वरमहि
रिरथाका छातिमाश्रीवत्सचिन्हभयाका ॥ एस्ताश्रीनारायणका ध्यानगरिरथाकाधिया
तेस्तासमयमाश्रीनारायेणप्रसन्नभई ॥ अवरिअराजाकोमनहेरनानिमित्ति गरुडला
इऐरावतहातितुल्याई आफुइन्द्रकोभेअगरिआजागछन् ॥ हेअवरिअतिमाभावभ
क्तलेमसतुस्तभआ वरदानमागभनिआजागर्दाभया ॥ योवचनमुनि अवरिअराजाले
हेर्दा ऐरावतहातिमाचछाकाइन्द्रलाईदेवी राजाअवरिअविनिगछन् ॥ हेदेवराजा

अ. रा.

५

इन्द्रतया श्रीका स्मरना गरि. तथस्या गन्या को होइ नः तसर्थ वरय निमाग दैन ॥ तथा श्रीचा ही
दाय निचा ही दैन. आफ नायु सले आउनु भयो ॥ आफ ने यु सले जानु हवस्. मेरा नाथ देवता
वहिनारा येरा परमेश्वर छन ॥ उनै को स्तुति ध्यान गरु. तथा श्रीका मुगर्दिन. आहा हा मो
आथ समान आउनु हवस् भनि भंदा ॥ तव भगवान्. नारा येरा जो छ. सोहा सि मुख गरि आ
फा नारा येरा मूर्ति भै. संघ चक्र गडा यम. धार ना गरि गरु इमा चटि नीले वर्ण पर्वत जः
स्तो वर्ण गरि देव गन्धर्वा दिले. अस्तुति गरिया का देखाया. एस्ताना रा येरा कन देखी. अवरिय
राजामहायु सि भै. इन्द्र वत् प्रनाम गरि अस्तुति गर्दा भया ॥ हे लोक नाथ. हे नारा येरा. हे जना
ईन. हे कृष्ण. हे जग नाथ. तथा श्रीका स्ता हो भन्या. आदि यनि जना दी यनि. अन्न यनि. पुराण पु
रुष यनि. विष्णु यनि. गोविन्द यनि. कमलेश्वरा यनि. महेश्वर का अं स वाट जन्म भया का. स्व
ग. भन्नु आकास माहि इत्या गरुड यनि तिमी हो. कव्य वाहन कपाली ॥ हव्य वाहन अग्नि. वायु
देवता यनि. आदि देव यनि. तिमी हो. एस्ताना क्रिया तत्त परमात्मा परमेश्वर ले मेरा रक्षा गर्नु ॥

राम

५

हवस् ॥ हे गोविन्द मेरो मनोरथ क्या छु. त्यो वरमागसदिन्दु. निर्मावडाभक्त छो ॥ हामि भक्त प्रि
ये कुंतस अर्थ वर दीन भनि आया कुंभन्दा. यस्ता वचन सुनि अंवरिष राजा हर्षमान गरि विनि
गर्छन् ॥ हे परमेश्वर हे विस्तृत पात्री पर. मेरा मति नित्ये ला गोस्. मनसा. वाचा. कर्मना. त
पात्री का ध्यान जय. तय सेवा गरि भक्ति मात त्यर भयी पृथिवि सव पालना गर्नु मनोरथ छ ॥ ज
गत संसार सवे. वेष्टव गरि यज्ये हो मयूजा. दान गरि देवता हरू आसरा. वेष्टव हरू कन लुप्ति
गराउनु. पापिसत्रुकन मार्नु इति मेरा इच्छा छ ॥ हे नारायण भनि विनिगर्दा. तव नारायण अ
सन्न भई सुदर्शन चक्र दिइन् ॥ आग्या गर्छन् हे महाराज. तथास्तु तिष्ठामनोरथ पूर्ण हवस् ॥
त्यो सुदर्शन चक्र परापूर्वमा. रुद्र का हात बाट मैले पाया को हो ॥ त्यो सुदर्शन चक्र माहातुल्य भ
छ. त्ये सैका प्रभाव ले तिष्ठो मृषिसराय. आदि दुख ॥ सत्रुरोगादि दुःख नास डछ माछ. निर्वे
र चक्र वर्ति भै पृथिवि को पालना गया भनि ॥ नारायण अन्न ध्यान भै गया. ताहा उपात्त. हर्षित
भयाका अंवरिष राजाले. नारायण कनन मत्कार गरि. आक्रान्त धानि अजीधान गरमाय

अ. रा.
६

वेशभई॥ आसरा आदिसवे प्रजाकरायालनागरि. आकाआका अधिकारका. कामगराई॥
आफुले आनन्दसंग नारायेराकाभक्तभई. सतश्वमेधजज्ञ. वाजयेययज्ञ. वातदानपद
जगरि॥ चतुर्दिग. सप्तसागरयय्यन्तपृथिविकोराजाभई. प्रजायालनागरिवस्ताभया॥
तिराजालेरजाईगर्दाकस्तोभयोभया. धरधरैमाविद्युभक्त. धरधरैदेवस्तुर्तिपठन्या. स
र्वत्रवेदकोच्चारणमुनिन्या. यस्तोद्योषयनिकुन्या. तिअम्बरिषराजालेरजाईगर्दा. भुमि
मासस्पयुर्गकुन्याभयो. दुर्भिक्षआदिभययनिकतेवातभयेनन्. सर्वरोगआदिसर्वउ
पद्रवनासभेगयो॥ एस्तातेरहसंगसुदर्शनचक्रकाप्रभावले. पृथिविकोराजाभईआ
नन्दसितवस्त्राभया॥ ॥ इतिरामायणवाल्मीकेयअकृतोत्तरकाण्डेअंवरिषवरप्र
सादोनामदीतियेसर्ग॥२॥ ॥ एस्ताप्रकारसितवर्तमानगरिवस्याका. अम्बरिषरा
जाका. कन्यासर्वलक्षणलेयुक्तभयाकी॥ श्रीमतिनामभईन्. ताहाउपान्त. श्रीमान्नारद
मुनि॥ महातेजसिपरवतमुनिआइयुग्हाभया. तिसुनिउईकनदेवी. राजाअम्बरिष.

राम
६

ले अणामगरिविधीयुर्वकलेयुजागन्या॥ ताहाउप्रातः नारदमुनिलेति श्रीमतिकंन्यालाईदे
व्यारआजागर्छन्॥ हेमहाराजयोमहाभागी कंन्याकस्किछोरिऊन् सर्वलक्षणलेसोभितभया
कीरहिछित्तभन्दा॥ राजाअम्बरिषलेहातजोरिवित्तिगर्छन्॥ हेअभो हेमुनिराज योकंन्याहा
सि श्रीमतिनामहासीछोरिऊन्॥ परन्तुहेमुनिश्वर कंन्यादानकोसमयेभयो हामिलेपनिवर
बोजीहिशाकोछो॥ पायाकोछेनभन्दा तवनारदमुनिलेआजागर्छन् ऐकान्तमाहेराजाअम्बरि
षतिकंन्यामलाईविधिपूर्वकसंगविवाहगरिदिनुहुवसभन्दा केरिपरवतमुनिलेपनिए
कान्तमातेसैगरिवित्तिगन्या॥ तवराराजाअम्बरिषवित्तिगर्छन् हेमुनिश्वरतिमीडुइजना
माहाप्रन्याछो॥ कंन्याभन्यायेकछुनमागन्याभन्याडुईभयो अवयेसोगहं कंन्यालेजस
लाईवरछीन् उसेलाईदिउंला॥ अन्यथागर्नुसामर्थछेनभन्दा तवमुनिडुवेजनालेत
थास्तुभनि अवउप्रातः आउलाभनिवेलामागीगया॥ ताहादेविनारदमुनिविष्णुलोकम
जाई नारायेराकनअणामगरिवित्तिगर्छन्॥ हेनाथकानाथनारायेरा एककरवित्तिगर्नु

अ. रा.

७

भनिआयाध्या ॥ हे भुवनेश्वर. तथा श्री कनअणामद्ध भनिविनिगर्दभयो. तवसवेको कर्मजान्या
नारयेणालेहसिकनआजागर्छन् ॥ हे नारदमुनि कश्चाजागर्नुं ऊं छ. आजागर्नुं हवसुभन्दा. तव
नारदमुनिविनिगर्छन् ॥ हे परमेश्वर. तथा ईको भक्त. अम्वरिअराजाको पुत्रि. विस्तारनेन
भयाकी श्रीमतिनाम कन्या छन्. तिनिलाई विवाहगर्नुं इच्छा छ ॥ तस्कारनए कयवर्ष मुनिलेक
न्यामागछे ॥ अथ कन्यालेतिमी दुइ जनामाजसलाई वरछिन्. उसेलाइ मकन्यादानदिउंला.
भन्याको मुनिहामिले तथा सुव्याहानआउला भनिआयो. हे परमेश्वर अथ मेरा मुखअति सु
न्दर गरिदेउ ॥ यरवत मुनिका मुख वानरका जस्तो गरिदिनु हवसुभनिविनिगर्द ॥ तव श्री
वासुदेव आजागर्छन्. हे नारदमुनि तिमिले भन्याजस्तो होला ॥ फि कीन मानु होला भनिआजा
गर्द. तव नारदमुनिले नारयेणका चरणमानमस्कार गरि मुनि महाधुमिभैजांदा भया ॥
ताहाउप्रातः फेरि यवत मुनि जाइ कन विनीगर्छन्. हे नारयेण हे वासुदेव. मेरा मुखअति
सुन्दर गरि. नारदमुनिका मुख वानरका मुख जस्तो वीरुय गरिदिनु हवसुभनिविनिगर्द

त

राम

७

तव नासयेराआज्ञागर्हन् हे परवत मुनि तिमीले भन्या जसो होला फि-कीन मानु होला ॥ चा
डोगरि अजो ध्यानगरमा जाउ धरंनु यो संकेट नारद मुनिले थाहान पाउनु भनि भन्दा ॥ तव यव
त मुनि अन्तरि छराजाले तिहुवै मुनि लेखवस् परमेश्वर भनि महा सुसि भै जांदा भया ॥ ताहा
उप्रातः हे भारद्वाज मुनि अन्तरि छराजाले तिहुवै मुनि आया को देखीक न ॥ उसे धरि अयो
ध्यानगरी सो भितगरया नाना मंगल वाश जाना नृत्यादी ॥ ठाउठाउ माछु व्रधोज यताका
विमान पुष्पमाला रत्नमाला राखी ॥ पुर्णघट राखी धुध दिध गरि राखा रत्ना अकारले सो
भीतगराई ॥ केरि विवाह का सरांजाम अक्षता पुष्प सुगंध जलले सेवन गरि मनिस्तंभ
मनिकामाला पुष्पमाला ले सो भितमानगरि ॥ ताहा दिव्य आसन भडासन पिरुसुन राख्य
अरु देहा देस का राजा हरूपनि सवे आया ॥ सवे राजा राजा हरूलाई जथाजथा जो गपे आ
सत मारा खनलाया ॥ हे भारद्वाज मुनि ताहा उप्रातः अन्तरि छराजाले आफ्ना पुत्री श्रीम
तिकन्या लि विवाह का सोला प्रवेस गन्या ॥ कस्तिकन्या भन्या सर्व अलंकार गहनाले युक्तः

अ ए
८

भया की साक्षात् लक्ष्मी हो भया जस्ती वडा वडा सुन्दर नेत्र भया की ॥ मुष्टि प्रमान कंवर भया की
महा सुन्दर मुख भया की सबिजन हरू ले युक्त भया की ॥ ये ली श्री मति कं न्या देवी नाना चित्र विवि
त्र का गहना कं डाला या का ॥ वडा वडा परा कर्म भया का राजा हरू सबै आसन वार उठि कन श्री
मृतिका अधि पछी हि दन ला ग्या ॥ देवता हरू पति आका समा वसि हेर्न ला ग्या ताहा उ प्रा त्त
हे भार दा ज मुनि ॥ अस को वर पुत्र महात्म भया का श्री त्रिये श्री ह श्री हित पति आया फेरि ना
रद मुनि रय वर्त मुनि आइ यु ग्या भनि ॥ वाल्मीकि नामा मुनिले भार दा ज मुनि प्रतिक हे दा
भया ॥ सो ही कथा हाने मिथार न्ये वन मा सुत नामा यो रानि कले सोन का दि अवि प्रतिक हे
दा भया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकिये विरचीते आदिका व्यो अ इत कारे नारद पर्वत मु
नि सभा अवे सोना मतृ तीये सर्ग ॥ ३॥ ॥ ता वा गतौ समिक्षा थ राजा संधात मानसः ॥ दि
व्य मासन मा दिव्य पूज या मा सता बुभो ॥ १॥ ॥ तव वाल्मीकि नाम अवि आजा गर्छ न हे भार
दा ज मुनि ति दु इ जना मुनि जन आया का देवी कन अम्बरिष राजाले चो डो गरि कन ॥ दिव्येः

राम
८

आसन राखि जथा जोग गरि पूजा गया. ताहा उद्यान. तिहु वै मुनिलाई प्रनाम गरि ॥ कमल का.
पत्र जलोनेत्र भयाकी. श्रीमतिकंन्यालाई भन्छन् हे भडे हे पुत्री ॥ तिहु वै मुनि हरूमा. जस्मा
ईति मा मन पछु उसेलाई यो माला. लाई देउ भनि सुवर्ण का माला दिया ॥ सवि हरू ले युक्त भ
याकी श्रीमतिले. मालालिकन. सें देह मानि उसे छडा भै रहिन् ॥ तवरजा अम्वरिष आजा ग
छन्. हवसे. हे पुत्रिका न विलम्ब गर्छौ ॥ तिहु ईजना मा जस्माई मन पछु उस्माई माला चुरा
ईति मिहमा वर भयो भनि ॥ प्रणाम गरि जाउ भन्दा. ताहा उद्यान. हे भारदाज मुनि. वावु का
दरले कंन्या भन्छिन् ॥ हे पिता हे वावा तिहु वै जना को मुखवानर का जस्तो गरि तरसा उछन् ॥
तित मुनि श्रेष्ठ नारद पनि होइन्. पर्वत नामा मुनि पनि होईन् ॥ हिजो का मुनि हरू देखी न
कसो हो. हे वावा. हे पिता तिहु ईजना का माऊमा. एक धौ दशवर्ष को वर कन देछु ॥ कस्तो
वर भन्दा. नाना लंकार का गहना लाया का. अति सुन्दर भयाका ॥ वाऊ पनि अतिला मुभयाका

अ. ११.

९

कमलकायत्रजस्तोत्रभयाका. छातिपति सुवर्णकाजस्तो. तेजभयाका ॥ पिताम्बरधारनाग
याका त्रिवलिवेकनाभिभयाका. घेठपनिसानुभयाका. नखउज्जलभयाका. कमलपत्रजस्तो
कोमलहातभयाका ॥ एसावरलेमेशमुखहेरिहासिकत. दाहिनाहात परसारिरथाका छ
न् ॥ भनिभन्दा तव नारद मुनि आजागछन् ॥ हे कन्या तिनी कावाऊकति छन्. सत्येसीतभनभ
न्दा. तव कन्या भन्छिन् ॥ ताहाडुवैमान्छु भन्दा. फेरि पर्वत मुनि भन्छन्. हे कन्या तिनी काछाति
कस्तो छ हातले क्या क्या समाया को भन्दा ॥ तव कन्या भन्छिन् पंचरूपमाला देख्छु. हातमा ध
नु सरलियाका छन्. भनि भन्दा ॥ तव डुवै मुनिले परस्पर मुखासुख गरि मनमा चित्त नाग
या. यस्तो कस्तो माया होला ॥ कोही मायावि. चोर हो की. कि साक्षात् जनार्दन वा सुदेव नाशये
राहुन्की ॥ हासासुखक सो गरि वानरकाजस्तो भयो भनि. डुई मुनि श्वर उदिकमानिरथा ॥ हे
भारद्वाज मुनि. ताहाडु प्रातः. नारद मुनि कनपनि. पर्वतनामा मुनि कनपनि ॥ प्रनाम गरि

राम

९

राजा भन्छन् हे ऋषि श्वर हो का बुद्धि भयो मोह भई कान स्वस्थ गरि वस्था को ॥ विलम्ब कान ग-या-
को कंन्या दान ति मित्र आया को भया बाडो हव सुभन्दा ॥ मुनि हरु भन्छन् हे महाराज तिमी हरु
हो मोह मा प्राप्त भया का छो हा मि हरु त छैनौ ॥ तस्कार हा मि हरु का माऊ मा वस्था जो छु उमे
लाई वरु सुभन्यार तव कंन्या ले देवता कन नस्कार गरि बाबा को आज्ञा ले हात मा सुवर्ण कामा
लालि मुनिका सराय का दर ले बडा भै रहिन् फेरि ति पुरुष कन देषी नर तन का गला मारत कामा
ला हालि दिइ स्वयं वर गरिन् ॥ हे भार द्वाज मुनि मानि स हरु ले ऋषि हरु का माऊ मा वस्था का व
र पुरुष लाई देव्यार ॥ तव नारद मुनि आश्चर्य मानि आजाग छन् परा पुर्व मा कोही येक नाई
क्या ले वडो तय स्या गरि श्रीमति कंन्या भै विष्णु कन प्राप्त भईन् ताहा उ प्राप्त नारद मुनि पर्वत
नामा मुनि कुवेले परस्पर धिकार गरि महा दुषीत भई फेरि नारायण छे उजा दा भया ॥ ति ऋ
षि हरु आया का देषी नारायण वा सुदेव आजाग छन् हे श्रीमति ति मिलु की रऊ ॥ ति ऋषि हरु

अ. हा.

१०

आयाभन्दा श्रीमतिहासिकतलुकीरहित तवनारदमुनिले आणायामगरिविनिगछन् ॥ हेनार
येणतथात्रीलेयोक्ताकामगर्भभयो पर्वतमुनिलाइपनिकामछलनुभयो तिकंम्यातथात्रीन
लिनहवस् भन्दा ॥ तवविद्युलेकातमाहातलेछोपिआज्ञागछन् ॥ हेनारदक्याकुरागछोसो
श्रुतिहोइन श्रुतिहोतिमाकामवाद कामभावछैन ॥ श्रुतिभैकतआश्चर्यकुरागछोभन्दा
तवनारदविनिगछन् हेवासुदेवहासोकर्णमुलमावानरकोमुखकसोगरिभयोभनिसोवदा
तवजनार्दन महाबुद्धिभयाकाआज्ञागछन् ॥ हेनारदमुनियेकातरमाहासोकर्णमुलपुकि
वडाभावले वानरमुखभनिविनीगयाथ्यो जस्तोभावगयाथ्यो तसैगरिदिया हामिआफ्नापु
सलेगर्हैन त्योगयाकोततिमीहरूयागेभयोर ॥ जस्तैज्याउछोउसलाईउहिमाग्याकोदिछुते
स्मातहासोगुणपनिछैन दोषपनिछैन ॥ तिस्रोदोषनिषेछैन पर्वतमुनिलेपनितेसैवि
निगया मैलेपनिउसैगरिदिया ॥ हेनारद पर्वत मैलेतसत्यसित तिमिहरूकनपियाहे

राम

१०

कामगन्याकोहोभन्दा ॥ तवधर्मात्मा नारदमुनिवितिगर्धनः हेभगवान् वासुदेव हामिह
कासाङ्गमावध्या दुईहातभयाका धनुसरहातमालियाका पुरुषतिमिच्छाडिअर्कोहोईन
तिपुरुषतिमीहोभन्दा ॥ फेरिवासुदेवआज्ञागर्धनः हेनारदसंसारमाछेरेमायाविपुर्ग
धर्धन ॥ तस्कारनतिश्रीमतिकन्यालाई कोहीमायाविपुर्गले हातसमातिलेगयाकोहो
ला ॥ हामितनित्येचर्तुवाङ्गभैसंखचक्रगडायम्भारनागरिरहंन्याङ्गतिमीहूलेगान्या
केछभन्दा ॥ तवनारदमुनिपर्वतनामामुनि हसिप्रणामगरि वित्रीगर्धनः हेविभो ते
स्मात्पात्रीकोदोषधनिछेन ॥ हेनारायेराहेजगत्यते त्योदोषदुष्टात्माउहिराजाकोहो तेसे
राजाकामायालेछल्याकोरहेछभनि ॥ नारदमुनि पर्वतमुनिपनिउहिदेवि अयोध्यानगरि
माजाईभन्छन् हेराजाअम्बरिष हामिहूलाईकन्यादानदिउलाभनिअकिकन मायाजो
गलेछलिकन अकैलाईकन्यादानदियेछ तस्कारनतिमीलाईअधकाललेछोयोस् जोन

अ. रा

११

अज्ञानले आत्मा जान न जानु होला ऐस्ता सरथ दिसा यही. उसै धरिमा सरथ आई. राजालाई
छोपन तयार भयो ॥ तस्ता वेलामा सुदर्शन चक्र तयार भै आया. त्यो चक्र आया को देखी. तिअः
जान तम दरमानिकन ॥ नारद मुनि. पर्वत नामा मुनिका संधिमा बस्यो. हे भारद्वाज मुनि. ताहा
उद्योत. ति. नारद मुनि. पर्वत मुनि उद्वेजना. दरले. सर्वग कं पित भै भागी गया ॥ त्यो. अज्ञान. त
म. धनि यही २ लाग्यो. तिसुदर्शन चक्र धनि. यही २ लाग्यो. तव मुनि दुई भन्छन् ॥ कायेस्तो आ
श्चर्य भयो. हामि उद्वेजना लाई उल्टो भयो भनि. महा वेग सीत भाग्दा भाग्दा लोक लोकांतर मा युक्ता
र न्राहि २ गोविन्द भनि. गुहार मार्गी जाँदा जाँदा. कही बाट धनि छुटेनर ॥ विष्णु लोक मा युग्यार १
विष्णु को रुजु र मा विनिगर्छन्. हे नारायण जगत्यते. हे युग उरिकाक्ष. हे युग धोतम. हामि रुका
नाथ. तिमि छौ. रक्षागर. रक्षागर. भनि देउवत गरि. पिछ्या धन्यार. परिरह्यो ॥ ताहा उद्योत. अ
चिन्त्ये जो नारायण. भक्त वत्सर. भक्त जनकार सागर्या भयाका आशगर्छन् ॥ हे मुनि जन हो. तिमि

राम

११

लकुटुव. इ. मित्र दास. दासि. परियार सहीत. विष्णु लोक मायु कि. आनन्द सित वस्त्र
भया ॥ हे मुनिश्वर. ताण्डांन. कालांतर मा भगवान्. विष्णु. तनले. अम्बरिष राजा काम
हिमाजगाउनुर. फेरि. मृषि सराध मोचन गर्ग निमित्ते. तिनारायेण लाई अज्ञान. तम. ले.
छोपार. लुडुवुद्धि भया कार म अवतार लिने ॥ दशरथ राजा का पुत्र मनुष्ये भया का. का.
र्ये कारन मा. अभुगम का स्मरन भया. पुर्ण चतुर्वाङ्ग भया यनि ॥ अष्टुर्नै भया. कान भ.
या भया. भक्त जन का उद्धार गर्ग निमित्ते. अभुहू को ये लो म ति ऊं छ ॥ महा देव कामाया ले
मा निस्कासरि रऊन गया. तस्कारन यणीत हू ले माया गर्नु छैन ॥ हे भारद्वाज मुनि. यो क
था हा राम जनम चरित्र अम्बरिष राजा काम हात्मे ॥ विष्णु माया को चरित्र. जस्ने वाचला. जस्ने
सुनला. तस्मनुष्ये ले विष्णु माया जाति कन ॥ सो माया छाडी. पुंयात्मा भे विष्णु लोक प्राप्ति छ
न भनि. वाली कि मृषिले भारद्वाज मुनि प्रतिक हंदा भया ॥ सो हि कथाने मिथार एवे न मा सु

अ. ए.

१३

तंगामाघौरनिकले सौनकाही अविप्रतिकहंदाभया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकि ऋषि
येविरचिते अद्भुततरकारे श्रीरामजन्माक्रमश्चतुर्थ सर्गः ॥ ४ ॥ ॥ ताहा उवाच फेरि
वाल्मीकी ऋषि आज्ञा गर्ह न हे भारद्वाज मुनि सुत सीता का जन्म निमित्ते कथा कहंछु ॥ पुरा
वनेना युगमा कोसिक नामा ब्राह्मणाधिया कस्ता ब्राह्मण भन्या वासुदेव का भक्त भयाका ॥ नाम
लि गित गाउन्या वांदाय निवासुदेव भन्या सुत्ता मायनि हिर्दा मायनि वस्दा मायनि हरि
कथा हा सुनि ॥ विलुका चरित्र गान गरि देश देस फिरि हिर्दा हरि क्षेत्रमा पुग्या वाहाता
ल त मोराव जाई हरि चरित्र गाई भिक्षा मागि वाइ वस्या काधिया ॥ हे भारद्वाज मुनि ताहा उ
वाच कोही येक पद्माक्ष नाम ब्राह्मणाले तिकोसिक ब्राह्मण का गान विद्या सुनि सुसिभै ॥ दिन का
दीत सिधा दिधा लिराव्या तिकोसिक ब्राह्मणाले पनि आकना स्त्री समेत गरि ति पद्माक्ष ब्राह्मण
का अंत बाई महा हर्षित भै ॥ हरि वर्सा गोई वसीर त्या काधिया ति पद्माक्ष ब्राह्मणाले पनि वेला

राम

१३

वेला मा हरिभजनसुनिआनन्दसितवस्थाकाधिया ॥ ताहाउओन्त्र तिर्कोसिकब्राह्मणकासिधे
सातजनाभया तितजनाब्राह्मण उइजनाक्षेत्री उइजनावेश्य तिनिहुरुधनि ॥ वासुदेवभक्त
भै शुद्धचित्रगतविशाधुर्गभयार तिनीहुरुलाईपनि तियमाक्षेत्राह्मणाले सिधादिराव्या ॥
नवसिधिसहित कोसिकब्राह्मण हरिभक्तभै आनन्दसंगवस्थाभया ॥ तहिमाखवनामये
कवेश्य विष्णुभक्तिधियातिनीलेनित्ये दिपमालावाली रह्या ॥ तिनीकास्वालि मालतिनामप
तिअताधिइन् तिनीलेताहा हरिक्षेत्रदेवलमा गोमयेलेपनगरिआफनाखसमसंगवसि
हरिचरित्रगीतसुनिवस्थाकाधिया ॥ हेभारदाजमुनि ताहाउओन्त्र कुशस्थलिमाजन्मभया
का पचासब्राह्मणहुरु अतउपवासवस्थाकालेपनि तिर्कोसिकब्राह्मणकाठहलगरि ॥
हरिकागानविशागितसुनिरहाकाधिया येमा प्रकारसंग कोसिकब्राह्मणको गीतविशा
सर्वत्रप्रकासभयोर ॥ तवयेक कलिंगदेसकारजालेयोसमाचारसुनिकन आचारभन्द
न हेवैसवहोतिमीहुरुसवैमिलिकन मेराकिर्तिगाउनुहवस ॥ सवैकुशस्थलमावस्थामा

अ. रा.

१४

निसहस्रलेसुंनुभन्दा. कौसिकब्राह्मणविनिगर्धन. हेमहराजहाधाजिधामा. राजवर्ण
चलेन. हरिवर्णनवाहिक. ईन्द्रकावर्णनपनिचलेन ॥ अस्तुतिपनिगर्धनो. नापनि
लिदेनोभनिभन्दा. तिनिकासिष्यहस्रवसिष्ट. गौतम. अरुणि. सारस्वत. वैश्य. चित्रमाल.
सिधुत्यनि. सातसिष्येहस्रलेपनितेसैहोमहराज ॥ हरिभजन. हरिनामविनाकसैकोना
मलिदेनोभन्या. फेरिचीकरअभृतिपचासैसिष्येहस्रले. तेसैहोमहराजभन्या. हेभारदा
जमुनि. ताहायछी. तिराजाकासेवकभयाकाब्राह्मणहस्रविनिगर्धन ॥ हेमहराजहामि
हस्रगाउंलाभनिविनिगन्या. तवराजाभन्धन. हेब्राह्मणहो. गाउगाउभनिभन्यार. तिभ
त्यजनलेगाउदाभया ॥ ताहाअरुब्राह्मणहस्र. वसवभयाकाहस्रलेकानछोपि. गीतगाया
काहेरिमहादुःखसितवस्या. अरुब्राह्मणहस्रलेतिनिहस्रलाइजवरजालिसंगकानउधा
रिदिया ॥ तिकौसिकआदिब्राह्मणहस्रलेराजाकादवलदेधी. तिराजालेवलसंगभाक्

राम

१४

मावर्ता उमाला उन्नंभ निवरेले आफना आफना जिह्वा आफु आफै लेका घ्या ॥ हेभार द्वाजमु
नि. तिराजारि साधार. मुलक वाट सवे. वे छव हरु लाई. निकाली दिवार. तिवे छव हरु लेआ
फना आफना भया का सराजा सलि. उन्नर दिसा तिरगया ॥ ताहा थछी. तिनिरुका. कालधर्म
प्राप्त भै. सवे मन्यार. यम लोक मागया. तव जमले देख्यार. तिनिरुत सवे विष्णु भक्त कुन्म
क्या गरु इतिरु लाई मेरा के हीला गेन भन्दा भदे ॥ उल्लेख रात्रे लाले. सुराधिप लोकपाल
लाई आज्ञा गर्छन्. हे लोकपाल. वासुदेव भक्त. कौसिक आदि. वे छव हरु ले सदा काले गा.
न थोगले. नारायण का पूजा गर्थ्या ॥ आज यम दारमा पुक्या छन्. तिमी हरु ताहा जाई. तिवे
छव हरु लाई. याहा ल्या उन्नंभ निभन्यार ॥ तव लोकपाल हरु ले. यम लोक गर्ह. तिकौसिक
आदि. पञ्चाक्षर समित. यम पुरि देखि ब्रह्म लोक मा पुग्यार ॥ लोकपाल हरु विनीत गर्छन्. हे
ब्रह्म. कौसिक आदि. इने हरु कुन्म भन्दा ॥ तव ब्रह्माले यथा योग्य स्वागतादि. पूजा गर्था.

अ. रा.
१५

ता हा फेरि कोला हा लभयो. अस्माले ये सात रह संग पूजा गया को देवी ॥ अरु देवता हरूले पुजाग
र्न आधार. विलम्ब होला भनि. अस्माले छे क्यो ॥ हे भारदाज मुनि. ता हा उवाच. मुनि लोक. देवता लोक
समेत. तिवेन वरु. विष्णु लोक गया ॥ हे मुनि श्वर. ति भगवान्. विष्णु कस्ता भन्या. श्वेत दिपमाव
ल्या सिद्ध लोक जानयो मारहंन्या. केवल विष्णु भक्ति गन्या ॥ ये सातारा यरा का सभा माव ह्या. कोही
भन्या ना राये रास्तु ये भयाका. कोहि भन्या चतुर्विध भयाका ॥ कोहि भन्या लक्ष्मी समेत दिव्य मान
भयाका. हे सा अठासि हजार. हरु वा हरुले हरु गरियाका. जो न महा वेगी नारद मुनि
आदि. देव. ऋषि. सनकादि मुनि जनले. अस्तुति गरि रयाका ॥ फेरि. दिव्य दिव्य भस्त्री. अथ
सराका. माऊ मा विराजमान भया. हजार द्वार भयाका. अति निर्मल. अचिंत्य भयाका. विमान
मा. भडासन मावसि लोक संसार को. कार्य गर्नु अरु उनु. सिका उनु करु. सुनु गरि विराज
मान भयाका ॥ नारायण छे उ. अस्माले. कोसिक आलरा आदि. सबै. वे स वरुले. नारायण

राम
१५

कन प्रणाम गरि मुख्या जिवसि अस्तुति गर्दा भया ॥ हे भारद्वाज मुनि ताहा उवाच नारथेण
लेज्जसास्त्राई वडा आदर भाव गरि ति वेस्तव रुक कन आजाग छन् ॥ हे ब्राह्मण सुनु हवस्
यो जो कोशिक वेस्तव अमुञ्जति ब्राह्मण छन् तिसवे साध्य साधन मातत्पर भया का छ
न् ॥ हित निमित्त कुसल्यल मामि निवस्था का कुन् हामी किर्ति गाउनु सुनु मातत्पर भया
का ॥ म वाही क अरु देवता को नाम यनि न लिखा तस्कार न इनि हरु साध्य देवता हवन्
हामाने जिक माव सुन् हे कोसिक वेस्तव हे भक्त आफ्ना सिध सहित भै दिग्वधन नाम ग
धवांधीयति भै गनार्थीय त्ये पाई वस भया ॥ केरि माल तिला इ भन्छन् हे मालति तिमी प
नि दिव्य रूप अति रासो अक्षरा तुल्ये भई केटी केटी धेरै तुल्यार्इ गीत सुनी आफ्ना सुसि
संग वस ॥ केरि यथा क्षालाई आजाग छन् हे यथाक्षे तिमी पनि धनादे नाम कु वेर भया
सवधन दोलथ का इश्वर भै आफ्ना सुसि संग वस ॥ मेरा जगामा आइ पुग्यो अरु देता रु

अ. रा
१६

रुलेवर्गगन्धाकोसुनिवसुन्. केरिभवावान् आग्यो गच्छन्. तिज्जात्मणसवेजससिद्धन् ॥ मेरा
भक्त ऊन्. हरिकिर्तिवाहिक. अरुदेवताको किलनगर्देनन्. तस अर्थतिमीरु सवे मेरा नजिक
माधुकि साधुजे सुक्ति शत्रु भयो ॥ मालवजो भक्त छ. निपनि आफना अस्त्रि समेत भै नित्य रोज मेरा
धुजा पाठ गरि गीत गाई भजन गरि ॥ अरुलेगाथाको सुनिकेवल मेरा चर्चा गरि आनन्द संगव
स. एता मेरा भक्त जन हरु स्थावा सुभनि. आज्ञा गर्दा भया भनि. वाल्मीकि ऋषिले. भारद्वाज मुनि.
अतिकहंदा भया. सोहिकथानै विचारये धनमा. सुतनाम पौरानिकले सोनका दि. ऋषि अतिकहं
डा भया ॥ ॥ इति श्री रामायणे वाल्मीकि विरचिते आदिकाव्ये अद्भुत उत्तरकाण्डे कौशिकदिव्ये कुण्ड
गमने नाम पंचम सर्गः ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकि ऋषि आज्ञा गच्छन्. हे भारद्वाज मुनि. ताहा उवाच
ति कौसिकले मनमाहर्षमान गरिवडा अद्भुत भयो. विना. सारंगी. सीतार. मृदंगा. तालवजाई
गीत गाउनु लाग्वा. त्यो गीत गायाको स्वर सुनि गीत सुनु भनि साक्षात् लक्ष्मी आईन् कस्तिलक्ष्मी ॥

राम
१६

भन्या नारायेण काधरियारिभया की कोटी कोटी केटी हरू लेसहीत भंकीयां हज्जारे आसा गुर्जा चव
र छाता सहित फौज पनि आइ पुक्या ॥ फेरि ब्रह्मा आदि देव लोक अघिलोक पनि आसा ताहा व
ह्यार्थ उघनि भये नर केटी हरू ले लठि समाति भुसुणि उघरिद्य आदि लिई ॥ ब्रह्मादि देवता अ
घि हरू लाई हथू काई टाछा धयाया तव ब्रह्मादि देवता हरू ले हा मिलाई धया उंन्या चित्र होई
न ॥ अभु नारायेण काहजुर माव दल पाउ मा हो भनि हात जोरि टाछे वसिरहा उमे क्षतमा ॥
तुम्बु रु लाई बोलायी लायार देव देवी काहजुर मा वसिकन सोर ग्राम मूर्छमा समेत विना सिता
र वजाई गीत गाउदा भया ॥ ताहा उघात ति कोसिक वै सव लाई भुसि गराउना निमित्ये तितु
म्बु रु लाई नाना रत्न नाना आभरन वस्त्र साल आदि सिरपाउ दिया ॥ तव तुम्बु रु ले पनि विष्णु
भगवान् लाई उंन्या वत् अणाम गरि विदामागी आफ्ना आसन मागया फेरि ब्रह्मादि देवता
अघि हरू ले पनि विष्णु लाई नमस्कार गरि गया ॥ ताहा उघात नारायेण ले तुम्बु रु नामा अघि
लाई मान मय्या दाग पाको सहन नसकी नारद मुनि भंछुन् ॥ काये तो आश्चर्य काहा को हो

अ. रा.

१७

सो तु मुकुट तेष्वाक्यागुनछ तेस्तालाई सिरपाउ दिया धन्ये नसि परहेछ भनिरि सले नार
दलाई दाहापनि भयो फेरि नारद ले सहन नसकी सरपदिन लाग्या ॥ हे लक्ष्मी तिमी
भन्ना विष्णुका प्रिये हो तिमीले राक्षसी भै अहा योर केटि हरू ले हा मिली ईटाटा धया
इ दिया ॥ लाठाले पनि हान लाग्या तस्कारन तिम्रो राक्षसी भाव भै जन्म हव सुभनि नारद
मुनिले लक्ष्मीलाई सरपदिया धछी त्रिभुवन धनिकं पीत भयो ॥ हा हा कार सव
उथो देव गंधर्व दानव सवै ग्राहि ग्राहि भयो नारयेण र लक्ष्मी का हजुरमा नारद मुनि
भन्छन् ॥ तु मुकुट ले भन्ना मान मर्यादा सालघगरि असाद पायो हा मिले भन्ना नजिक प
नि वस पाइ नो धिक्कार हो भनि रोइ कन मुर्छित भयो ॥ अवहामिका हा जाउ का हा वसुं
तेस्तु मुकुट ले क्यागयो भनि महा विस्माध गरि रथा ॥ हे भारद्वाज मुनि ताहा पछि लक्ष्मी ले
हात जोरि विनिगर्छिन् हे नारद मुनि तिमी जस्ताले सरपदिया को अन्ये थाकुन्या छैन ॥ त

राम

१७

स्कारन म किचित् ये ककु रा विनिगर्धु. क्वा कु रा भन्या. आश्रममावस्था का अविहर्षकार ग
 त. थोरै. थोरै. झुकी. कलसमा रा अनु. त्योरगत. जो न राक्षे पीले वा लि ते से का गर्भ वाट मे रा
 जन्म रु वस्. भनि भदा. तव. नारद मुनि ले. ते से गरि दि तु ला भन्या. ता हा उ आ त. भगवान् ना
 रा ये रा आ ज्ञा ग र्ध न् ॥ हे नारद मुनि. हा मि क सा सौ भन्या. दान ले. त भ ले. त य स्थाले. य ज ग
 याले. ति र्थ ग यो याले. हा मि धु मि कु दै नौ ॥ ज श्चे ना मूलिक न. गीत गा ई भजन ग र्ध न्. ते स
 दे धि हा मि धु मि छौ. अरु धर्म ले हा मि धु मि छै नौ ॥ हे नारद जो गीत गा ई. गान. धर्म मार ह र्द न्
 सो म नु ख्ये ले. मे रा सा यु ज्ये मु क्ति पा उ र्द न् ॥ या हा अ त क्ष मा नि. हे र. को सि क वै द्य व ले. गीत गा मे ध
 र्म गरि. मे रा मु ख्यो जी आ ई धु ख्यो. त स्कार न ले तु न्दु रू ले य नि. गान धर्म ग र्ज ले. ति र्मा भ न्दा पि यारे
 भ यो ॥ ति मि प नि मे रा पि यारे छौ. हे नारद गान. धर्म. को बु द्धि न भया. उ ल क छे उ धु की क न
 हे र. मान सो त्र र य र्च त मा. गान वं धु भ नि वी ड क न व र्णा का र्द न् ॥ ता हा जा ई क न गा उ नु हो ला

अ. रा.

१८

भनिभन्दा तव नारद मुनि ले आचर्यमान मानि नहि देषी मान स्वथ पर्वतमा गान वंधु छेउ
गया ॥ ताहा उवात गेधर्व कीनर यक्ष अप्सरा रे सभा मावसि गान वंधु माऊ मावसि गान
विशपहि गान वंधु उल कप छीले पनि ॥ ऐस्ता ऐस्ता सिष्य हरु कन गान सास्त्र सिकाई थ
हाई सुनाई वस्था काथिया तेस्ता बेला मा उल कप छीले ॥ नारद मुनि आया का देषी कन थ
था योग्य ज्यागताहि आदर भाव गरि अनामा दिनु ना गरि विनिगर्छन् ॥ हे भगवान् हे नारद
मुनि राज आज मेरा महा भाग्येले तथा श्री पाउलागनु भयो ॥ हे मुनि राज का अर्थ ले ज्या काम
ले पाउलागनु भयो मचा कर ले कागर्नु पयो ॥ हे मेरा प्रभो हे ब्रह्मन् आज्ञा गर्नु हव सम्भनि वि
निगर्नोर तव नारद मुनि आज्ञा गर्नु कुछ हे उल केउ हे महा प्रज्ञा सुन हव सम् मज्जा थार्थ हा सो
भया को समाचार वृत्तान्त भन्दु का हो भन्या वेकु राठ पुरिमा नारायण का हजुर मा पुष्पा को म
लाई टाढा धपाई लुचु रुलाई लक्ष्मी सहित वसि नारायण ले लुचु रुवाट गीत सुनु भयो ॥ ता

बेला

राम

१८

रात्रादिदेवतार. हासिहमूलाईराधाधयाई. ताहाकोसिकादि. वैद्यवहमूले. गान. योगले. ना
रायराकाभजनगरि. नारायरालाई. ताहाकोसिका. पुसिगराई. ॥ हाउठाउमागानपत्येकादि.
गदिगकाअधिपतिगरिवाया. त्योसवैमैलेहेरि. रथा ॥ हेउलक. मैलेगानतय. गयाकोछेन
गान. तय. जतिको. अरुतयकेहिछेन. दानदियाको. होमगयाको. पुजागयाको. पुरानसुमा
को. जोधर्मछ. तेसलेगान. विशाको. धर्म. सोरु. घरउको. एकअराउजतिपनिपुहेनन् ॥
तत्कारण. गान. धर्म. हुनोरहेछ. विष्णुमहात्म्ये. भयाको. गानधर्मले. मुक्तिभयाकोदिधिम
कन. यथात्तायभमोर. तवतारायरालेमलाईआजाभयो ॥ हेनारदमुनि. तिमि. लाई. गान
विशा. कोईछोभया. उलकपंछि. छेउ. जाउर. गानविशापाउलो. भयार. म. आयाकोहुं ॥ आ.
जदधि. मसिष्येभया. तिमिगुरु. भयो. अबमैलेक्याक्यागनुपछ. मकन. पहाउ. सिकाउदेउ.
पालनागर. हेअयेगुरोभ. दा. तयधर्मात्मा. गानबन्धुउलकभन्दन ॥ हेनारदेश्वर. मुनुरवस.

अ. रा.

१९

आराधोपरायति. अधिभैगयाको. अतिआश्चर्यको पापहर्णा. शुभकृत्याकथाहामकहंछु सु
 नुहवम् ॥ परापूर्वमा. भुवनेसभनि. अय्यात्तभयाका. महाधर्मात्माभयाका. राजाधिया. ति
 राजाले. हजारअन्धमेधयज्ञगरि. दशहजार. वाजयेगरि. ब्राह्महर्कन. कोटि. अर्बुद. गो
 दानगरि. फेरिकोटिअर्बुद. सुवर्णदान. तेलिके. वस्त्र. रथ. हति. घोडा. कन्या. दास. दा
 सिदानगरिकन. ॥ अजाघाटहर्कुरागरि. पृथिविपालनागरि. वस्त्राकाधिया. ताहाउ
 आत्त. तिराजालेआफनामुलुकमा. गानयोगले. नारायणकोभजनगर्दीयेनन् ॥ जस्लेगीत
 गाउंछु. तिमैरासन्तुऊन. तसअर्थ. ऐकचित्तलाइजोवेदपाठगर्छुन. जोवेदपाठसुनाउ.
 छुन. तेसदेधीमयुसिछु. महापुरुषमनुषनितेसैलाइहो. मुख्यब्राह्मणहर्कसेलेगा.
 उनुछैन ॥ वेदमात्रपाठगर्नु. अस्त्रीजनहर्कलेपुत्रमागनु. धोविहर्कले. भाटहर्कले. नहुवा
 हर्कले. मात्रगाउनु. हेअजाहोभनि एस्ताऊकुमचलाई. महातेजस्विराजोभै. राज्यकोपालनाग

राम

१९

रिवस्याकाधिया. हेमहासुनि. ताहाउशान. तेसराजाकासुलुकमा. येकहरिभक्त. नामआसरा
विष्णुभक्तधिया॥ सर्वत्पाग. गरि. वेहवभै. नदिकातिरमावसि. विष्णुकासुर्तिप्रतिमा. थायना
गरि. सास्त्रअमानविधिपुर्वकपुष्प. पुष्प. दीप. श्रीअण्ड. रक्तचन्दन. घृत. दुग्ध. दधि. मधु
सर्कर. पायस. मिष्ट. अन्न. फलसुल. चहाई. जय. असुति. याठगरि. तेसमूर्तिमायेक
चिन्ताई॥ ताल. मृदंगा. स्वर. याम. मूर्छना. युक्तगरि. गीतगाई. गान. योगले. भजनग
रिवस्याकाधिया. दिनकादिन. यस्तो. गरि. पुजागन्याकोराजालेचालपायार. तिआसरा
वेहवभयाकालाईलीनयठाया. तवतिसिपाहीरुजाई. तीवेहवलाईधकिल्यायार. विनिग
छन्॥ हेमहराज. वेहवभयाको. येहीहो. भन्दा. तराजालेयेगरिकन. सुलुकवाटधपात्रीदि
यार. तिवेहकोआभयाको. धनसंपत्तिपुजाकोभाडा. सबै. सिपाहीरुलेलुटिलिया. तिविष्णु
काप्रतिमा. मात्र. पापिराजालेदेवैदेवेनन्॥ हेनारदसुनि. ताहाउशान. तिभुवनेसराजा

अ. ए.

२०

मन्थार लोकानन पाई लुं कथीनिवाट जन्मभया उलुक पछि भई सर्वत्र जाहाताहा हिर्दा दुःख पति
 धानचिज केहि पायेन भो कले आकुल व्याकुल भयो रवडा दुःख सित यमराजा का रुजुरमा जाई
 विनिगछु न हे यमराज मैले सदा काले भो करहि धान न पाई दुःख पाया कोछु मैले का क्या
 पाय गन्धार अब मैले का गर्नु पयो भनि विनिगर्दा तव यमराज आज्ञा गर्छु न ॥ हे पछि तैले
 अज्ञान भैवडी पाय गरिधिस् व्यापाय भन्या वासुदेव का भक्त हरि मित्र नामा वे सव कन वडु
 तेहु छदिईस् नैवेशादि सवै आफालि दियो वासुदेव लाई भो कै राधिस् हरि मित्र लाई पनि भो कै
 राध्यो तेसे पायले तेरी धान न पाया को हो ॥ कदाचित् हेरे धान पाया पनि भो कै रागिरहंछु
 तभन्या वडो दाता होस् तैले दान दि जज्ञ गन्धार को पुरान पनि सुन्या को तेसे पायले नाम भोग्यो के
 रि तैले विष्णु का गान योग ले भक्त गन्या हरि मित्र कन धयाइ उसे का आलमाल सिपाही हरु ला
 ई तेरा ऊकु मले लुटाइ दिइस् ॥ फेरि ब्रह्मरा हरु लाई हरि किर्तन गीत गाउनु छै नभनि थु

राम

२०

निदिइस् ॥ तेस्तो तेस्तो पापगन्यात होस् तस अर्थ तलाइ सुभका हा पाउलासु फेरिते ते ते
सैः भोकला गोभनि आफना आग का मासु आफे लेयालासु फेरियेक मन्वतर संम नरक माव
ह्ला येक मन्वतर पछी भूमि मात्तान भन्नु कुं कुर भैव ह्लासु ॥ फेरिकाला नरमा मानिस हो
लासु भनि यमराज अंतर ध्यान भैगया ॥ हे नारद मुनियेस्तो मडुं पुरा पुर्व मारा जा भै आ
ज उलुक या हरिमित्र कनधया या का पाप ले ये स्ता ये स्ता दुःख याया ॥ आजयो मानस पर्व
त माव सिर ह्याछु भोकला गदा आफना सरिर देह का मासु याया कोछु हे नारद मुनि ताहा
उघात उसेक्षन मा महाजसी उने हरिमित्र वेस्व व सूर्य समान का तेज भयाका विमान मा
वसि अमर रहू विष्णु इत ले यरि वेक्षित भै आइ पुकार ति विष्णु भक्त जोछु हरिमित्र वेस्व
वले भुवने सराजा का मृतक भयाको सरिर देह्यार उलुक पछी कोन जिक मावसी दया रा
धी कन भन्नु भयो ॥ हे उलुक तो सब मृतक सरि भुवने सराजा को होकी तिमि धान कन तयार

अ. ११.

२१

भयाहो ॥ लोआफनामासुकसोगरिवाठला. भन्योरतवउलुकलेहातजोरिप्रणामगरिरह्यो. ता
हाताउपान्त. हेनारदमुनिपरपुर्वकोसमान्धार. हरिमित्रलाईकहीभन्याम्. हेहरिमित्रपुर
पुर्वमातिभीछेउपस्थामात्र एकक्षणपापगया. तेकोफलपायांभन्योर ॥ फेरिउलुकविनीग
छेन्. हेहरिमित्रआजसम्म. यतिकोहुः ध्यायां. अजत्योमृतक. कामासुवाईसक्यापछी. कु
कुरकुला. ताहापछी. अमरजोवताहाभनिभन्दा. तवहरिमित्रलेमहाकरुणामानिआज्ञा
गछेन् ॥ हेउलुकतिमीलेक्षणमात्रननिकोकाजगयाकोही. मैलेसद्या. क्षमागयां. अवसव
भन्नुमृतक. अन्तरधानभैजावम्. तिमिपनि कुकुरनभयाम्. भवकुतेषुसिभया. तिस्रागा.
नयोगलेविष्णुप्रभृतिसवैषुसिहउन्. तेराजिह्वापवित्रहवम् ॥ देवताहरुविश्वधरहरु
गंधर्व. अक्षर. सवैकोगानाचार्यभयाम्. भक्षवस्त्रअलंकारादिसवैसंपुर्णहवम्. थोरैदि
नमा. सबैप्रकारकोकल्याणहोलाभनिभन्या. येलाहरिमित्रकावचनमुनि. उलुकले. हरिव

राम

२१

वनजसोमानिकन. सव. निरयेजोनरकोदारक्षयेभयो॥ हेनारदमुनि. विष्णुभक्तजोवैद्यव
हृकीएस्तोसोभावछ. अथराठगन्यालाईपनि. करुनाराविदुः. विदेधीकनउतारियाल
नागछुन॥ येताप्रकारलेमयनि गावोनाथ. हरिपुरकनआनकुछ. तिहरिमित्रकोर. उ
लुककोसंवादकथाहाजोमनुष्येलेमुनला. तस्मनुष्येकन. गजाधरजोविष्णुकारथमाआ
नकुछन. भनिवाल्मीकिनामअधीले. भारद्वाजनामा मुनिअतिकहंदाभया॥ सोहिकथा
नेविचारयेवनमासुतनामाघोरानिकले. सोनकादीअविअतिकहंदाभया॥ ॥ इति
मायेरोवाल्मीकिअविद्विर्वातेआदिकाव्यअकूतोत्तरकारणे हरिमित्रअध्यानेनामअष्टम
सर्गः ॥ ६॥ ॥ वाल्मीकिनामअधीआआगछुन. हेभारद्वाजमुनि. ताहाउआन. केरिउल
कलेगारदमुनिलाइभन्छुन. हेनारदमुनि. इनीहृकिन्नरलोक. विशाधरलोक. अक्षरलो
क. इनेसवेमछेउ. गान. सिक्षार्थलाइवस्थाछुन॥ गानविद्यामारहाकातसीहृल्लाई. अरु
तसीले. जितनसकैल. तस्कारण. गान. तयमा. परिश्रमपनिवहुतेछुन॥ अवउआता॥

अ. ए.
२२

तथा श्रीपति गान. तपविश्या. पाउ नुह वस्. मगा उंला. तथा श्रीले सुनु ह वस्. गान वंधु ले ना
रद मुनिक न. नमस्कार गरिक न. हरिकिर्त्तन गीत गाउ नुला ग्या ॥ नारद मुनिले. वासुदेव
क न. नमस्कार गरी. गीत गाया का मुनि सुसि भै. क्रमे सित. गान विशासिका उ नला ग्या. हे भार
दा ज मुनि. ताहा उ आ न. गान वंधु उ लु क भ न्द न. हे नारद मुनि तथा श्री जानै हो. परंतु लो ज
छोडी. ते कल जा भै. मछे उ गान विशा. सिक नु भयो. जोग्ये हो. निति मा यति भन्या को छ. भस्त्री
संग मा. गीत गाउ नु मा. इति थोक मा. ते कल जा भै. लाज छोड नु य छ. अथ व कुं ठि भै. गुठ गरि
ना गो भै. हला विशेष मान गरि. सुख भों गरि. जि भो ज सुख गरि. गीत गाउ नु छे न. आक ना
आ ग मा न हे रि. विर मा को मु ख न हे रि. गीत गाउ नु छे न ॥ गीत गाउं दा मा अक स्मात्. दिना
कारण मा हा सु छे न. दूष नि मा नु छे न. काय नु प नि छे न. अरु के ही कुरे का म ध नी स म रु
नु छे न. ये क हा त ले ता ल व जा उ नु प नि छे न. भो क ला ग दा मा. अंधार मा. रात्रि मा. गीत गाउ
नु छे न. भ नि सि का मा ॥ तव नारद मुनि सुसि भै. दिव्य व र ह जार सं म. गित वा य सि का उ

राम

२२

नलाग्वा. ताहा प्रछि. गीत. प्रस्ताव. आदि विषय विद्या आदि. सर्वेस्वर. विभाग. गरि. जानुभ
योर. दशरु. जार. फेरि छुति सह. जार. ओर छुति स. सयेस्वर. को भेद ज्ञान. प्राप्त भयो. फेरि
विद्यामान भै. जोग धर्म लोक. कि नर लोक भन्दा पनि. तथा श्री. का ज्ञान प्राप्त भयो ॥ हे नार
द मुनि तथा श्री जतिको. इति. हर देव लोक ले गान विद्या जान्या का छै. त. तिमी गान विद्या को
संग रहो. गीत विद्या मा पण्डित भयो भन्दा ॥ तब नारद मुनि आज्ञा गर्छन्. हे धार्मिक सन्तुभन्तु.
को वा का शत्रु भया का उलूक तिमीले. मलाई कति वर्ण गयो भन्दा. फेरि गान बंधु उलूक भ
न्छन् ॥ हे नारद मुनि तथा श्री. जल को दिवसमा. चतुर्दस मनुष्ये ऊँछ. ताहा विचार गरिति
भी प्राप्त होला ॥ ताहा सम्माना वत् काल को साभा पाउं न्या छै. पर मयद पनि पाउं न्या छै. भ
न्दा तब नारद मुनि आज्ञा गर्छन् ॥ हे गान बंधु उलूक. त भ्रामन को काछा पुर्ण हवस्. भ
तिक ध्यान संग. जोग मा पण्डित भन्नु जोग रुड भै. नारयण का वाहन भै. सा मुये मुक्ति
पाया ॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उपास. ताहा वाट जान्दा. तुम्हू का घर मा पुग्दा. ताहा घर

अ. रा.

२३

कानजीक सा. रु. जारमानि सत्ता छिपरि रखा को देव्यार. कोही हात. छुहा भाच्या को. कोही का.
नना सिया को. कात्या का. कोही भन्या जिभा को द्या का. कोही भन्या अंग छिन्न भिन्न भै भूमि मार
लो द्या का देवी सोध निगछु न ॥ तिमी हरू को ही. छिन्न भिन्न भया का भन्या. तव तिनि हरू भ
छु न. हे नारद मुनि. तिमी ले. गन्या मै. हामि ले पनियथ्यो. सुरयति राग मनि स्वर छिन्न भि
न्न भयोर. हामि हरू को सरि र पनि छिन्न भिन्न भै मयोर. तुम्बु रू ले जिया या. हामि हरू ला
ई माया को तिमी ले हो भन्या. तव नारद मुनि आचर्य मानिक न. धिक् धिक् भनि. तुम्बु रू
लाई भेर गरि क न. वहि देवी श्वेत दिय मा जाई. जनार्दन. नारायण को प्रणाम गरि वस्ता
भया ॥ हे भारद्वाज नामा मुनि. ताहा उजात. भगवान्. जो नारायण आजा गछु न. हे नारद.
गान. वं धु जो उलुक को गान. जान सवैया को छ कि छे न. गान विधा वाट पार भै आयो की
॥ तुम्बु रू जति को गरि. उलुक ले गा छ कि. तुम्बु रू जति को उलुक होइ न. हे नारद मुनि तु
म्बु रू जति को गान विधा पाउनु त अवभयेन पछि कालांतर मा. वेव श्वेत मनु का अष्टविं

राम

२३

सति जुगमा द्वापरा तमा यद्वं समामेरा जन्म कुन्या छ देवकी का गर्भ वाट वसुदेव का पु
त्र कछ नाम होला हे महा मुने नारद ते सम मये मा कछ कनयो सवै सम फाई दिथार ति
मिलाई तुम्हू संमगान विशासं पूरा गरि दिठला ताहा संमति मिले जाहो जाहो पाउछो ॥
गंधर्व हरू संग जो ग्ये सित धरि सिकि कन संतोष गरि रुकुं भनि भन्या हे भारदाज मु
नि ताहा उवाच नारद मुनिले नारायण लाई अणाम गरि वासुदेव भक्त भै विना वजा
ई सर्वत्र लोक त्र कालो रमा फिर्दाई र्दा भया पृथ्वी स दक्षिणा आग्नेये उत्तर ईशान वा
येव्य दिसा दिसा मा जाहा जाहा हरि मणि उलछ ॥ ताहा ताहा विना वजाई करि स्मरण ग
रि गंधर्व अपरा हरू संग वसि कैले कैले ब्रह्म लोक मा वसि कैले भन्या होहो कुकुं ना
मो गंधर्व संग वसि कैले भन्या ब्रह्मा संग वसि एता तर हरू संग नारद मुनि वैल व भै सर्व
त्र फिर्दा भया ॥ ताहा उवाच येक सम यमा तुम्हू का घर पुग्यार विना उठाई वजाई गा
उन लाया तत्ता सम येमा देव कन्या हरू मिलि कन लज्जित भया का भगवान् नाराय

अ. रा.
२४

गालेकमेसगसिकाईदिया॥ हेभारदाजमुनि. ताहाउआत. कलअवतारभै. कलजीरैव
तनामधर्वतमाविराजमानभयाकाधिया. ताहादेविनारदमुनिजोंदाजोंदा. तसेधर्वत
मापुग्या. कलकनअणामगरि. पूरापुर्वमा. श्वेतदियमानारामेगालेआग्याग्याको. गान
योगकोदतातसवैसमझाईदियार॥ तवकलजीआज्ञागईन. हेनारदमुनि. संध्यासंनिधि
माआयाभनियठाया. फेरिसत्येभामाकनआज्ञागईन. हेसत्येभामा. नारदकतगानयो
गसिकाईदेउभन्यार. सकवर्षसम्मसिकाईन. फेरिरूकिनीकादेशमावसिगाउदा. सधि
रू. केटिरूलेभन्छन॥ हेमुनिश्वर. तयात्रीलेत. स्वरभेदधनिजान्याकोछैन. भनिउ
पहास्यगरि. हासिदियार. फेरिरूकिनीले. दुईवर्षसम्मसिकाइनरधनि. स्वरका. अंग
अत्पंग. वेसगरिआयेनर. भागवान्. श्रीकलआफेले. नारदलाईगान. योगसिकायार. त
वनारदलेस्वरकाअंगअत्पंगसवैयायार. नारदकाचेतमा॥ ब्रह्मानंदमये. उत्पन्नभयो
तवअहंकारगुमानसवैछुद्यो. ताहाउआत. तुम्बुरुसंगज्याईया. राध्याको. तिथनिसवै

राम
२४

इर भयो ॥ ताहाय छिआनन्दस्वरूपभई गीत गाई नारदमुनिनाचनलाग्यार श्रीकृष्णआज्ञा
गई ॥ हेनारदमुनि तिमिसवैषानसवैषोकजायाभया अवप्रवेसगिरिगान योगसित
गाउनु नाचनु हासाहजुरमाठेरैकालदेवीमाग्याकी मनोवांछापूर्णाहवसुभचउघात हासाभु
वनमावसि तुंस्वरूपसितमिलिषुसि सितगाउनुहवसुभनिभया ॥ तवनारदमुनिले हव
सुभनि श्रीकृष्णअवतारनारायणकाभुवनायकजोमहारूडकापुजागरि सिवालये
माघनिहरिकिर्तनगाईवस्दाभया ॥ हेभारदाजमुनि रूक्मिणी जोववति सत्येभामा
समेतश्रीकृष्णकाप्रसादले नारदमुनिले स्वरसास्त्रमाघशिखितभयाका हेमुनिश्रेष्ठगी
तक्रमकोकथाहामेलेकथा जोब्राह्मणहहले वासुदेव किर्तन गीतगाउला तत्ताईहरि
कोसायुज्यमुक्तिपाउछ ॥ सर्वयज्ञगयाकाफलपाउछ अमेथागयारनकवासुकुछ तस
र्थ मनसावाचा कर्मनाले वासुदेवकाभक्तभे गीतगाउनु गीतसुनु गानधर्मदेवीहुलो
अर्कोधर्मछैन ॥ हेभारदाजमुनि योअपुर्ववडोविजकथाहा जानकीजोसिताकोजन्महेतुक

अ. ए.
२५

नकासुखदिन्या गुप्तभयोतपनी. तमो अहार्दत. श्रीतिलेहित अर्थकथा ॥ यो कथा हा पापः
पक्षे को. विपक्षे मनुष्य. कथ्या नगर्मा रक्षागर्मा भति. वाल्मीकि. अश्विले भारदा जमुनि प्रति
कहंदा भया. सोही कथा हाने विचारयेवन मासूत नामा पौराणिकले. सो नकादी. अवीश्वर प्र
तिकहंदा भया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकि. अवी विरचिते आदी काव्य. अ. इतो नरका
एते नारद गान श्रुतिनाम सप्तम सर्गः ॥ ७ ॥ ॥ वाल्मीकि उवाच ॥ तव वाल्मीकि. अविभा
जागर्हन्. हे भारदा जमुनि. साक्षात् लक्ष्मि. श्रीतिल. भन्तु. रगत वाट. पेदा भै. राक्षसी काग
र्भमा वसि. भूमि वाट. जन्मभया की. सिता का कथा हा कहंछु सुन. दस रूप जो दस मुख भया
का. रावन. नाम. राक्षस ले बुढान कुःन. मर्त्य पक्ष. त्रैलोक्य का राजा कुंभनि. वहुत वर्धस
मत्त पत्न्या पयो र. अग्निको जस्तो जा उवध्यमान भै. आदीत्य का जस्तो ता य उग्र ते जभयो र. तसे
का ते जले. सव जगत्संसार दाहा भयो ॥ कस्तो दाहा भयो भया. श्री अमृत का समये मा. धाम
ले. अग्निले दाहा भया जस्तो. भया को देवी. ब्रह्मा आर्द्र आजागर्हन्. हे बोलस्य. विर रावन. तिः

राम
२५

श्रीतपले. दुनियाभस्मऊनलाग्यो. अवतनसत्पागर्नुधर्देन. वरदानमागभनिभंदा ॥ तवरव
रालेप्रनामगरिविनिगर्छन्. हेब्रह्मन्. वरदोसिभन्नु वरदानदिखुभन्ना. सदैअजंवरऊभ
न्दा. तवब्रह्माआज्ञागर्छन् ॥ हेरावरात्योवरदानभन्नाऊंन्याछेन. अरुवरमागभनिभन्दा.
रावराविनिगर्छन्. हेब्रह्मन्. उसोभन्ना. देवदैत्य. यक्ष. राक्षस. पिशाच. नागविद्याधर. कि
नर. अप्सर. दानवइत्यादीकसेले. जितनुनसकनु. मारनयनिनसकुस ॥ मनुष्येभन्नाकोत
मेरालेपालेतुरावरोवरनछुभन्दा. तवब्रह्मालेतथास्तुभनिवरदीया ॥ हेभारदाजमुनि
ताहाउजान. निरावराले. ब्रह्मावाटवरपाई. आफ्नावाडुकावलले. त्रैलोक्यकनजिति. ति
नेलोकभुवनकाराजाभयो ॥ तवयेकदिनहराडकारणिवनमाजाहा. ताहाअग्निकल्प-अ
पिहुरुलाईदेव्यार. रावराकामनमाचेतनागर्छ ॥ इतिहुरुअग्निकल्पअपिहुरुकन. रावि
त्रैलोक्यकसोगरिजितनुहोला. यज्ञभागकाषायाकोहोला ॥ परन्तुइतिहुरुकनमानुनव
टियाछेनभनिइरात्मा. रावरालेअपिहुरुकनभन्छन् ॥ हेअपिहो. मभन्नासवदुनित्रोंको

अ. रा.
२६

स्वामिदं त्रिभुवनको अधिपतिराजाकुं सिकोडुन्या अहाडुन्या कुरेजोहो जितन्याजसभागर
लिन्यामकुं ॥ तिमिहहलाइ जितनु आया कोमकुं अवमैले जित्यां तिमिहहले हायौ भनि स
रवानले ॥ अधिहह का आगमा चिरिकन धाववाट थोरै थोरै रगतनिका सिकन कलस
माहात्या ॥ ताहा येक कोही गत्सम दनाम आसराधिया तिनी का पुत्र सये जनाधिया पुत्री
मानधियेन तेस आसरा ले आफना आसरा सी सहीत भै ॥ इहिना भंनु छोरि हवसु भनि भ
गवान् नारायण का भजन गथा हे घरमेश्वर लक्ष्मी इश्वरी जी छीन् तिरा सी छोरि हव
सु भनि येक कलस स्यायना गरि विधी पूर्वक कुशाग्रले दुदरा विपुजा गथा तेसै दिन
मा देव संजोगले तेसै कलसमा अधिहह कोरगत हालिकन रावरागले आफना लंका पु
रिहर बारमालगि मन्दो धरिका हातमा दिभन्छन् हे प्रिये मन्दो धरि ॥ येक कलस गुप्तग
रिराव कानभन्या एसकलस भिन्न विषमन्दायनि अधिक विगार गन्या चिजरगत छ
अरु कसे लाई यनि दिनु छैन आकुले यनि धानु छैन अभक्षछ जसै थाछ तसै मर्नाछ

राम
२६

योऽपि हरू को रगत हो. त्रैलोक्य जितना का अर्थ. अपि हरू लाई. रोवा भी कन ल्याया को हो. ह
निओं कन रुवा उन्मा. हा मिलो क. रावरा कुं भयो. हे भारवा जमुनि. ताहा उग्रान्त. त्रिभुवनादि
त्रैलोक्यमा. रावरा ले. देवकन्या भयापनि. हातकन्या भयापनि. यक्षकन्या भयापनि. असरा
हरू. राघिराघि. स्वास्ति हरू. विधवा स्वास्ती हरू. समातिल्या उदे. भोग. गर्नलाग्यो. यत्र. तत्र जा
हा ताहा. मंराउल पर्वत भयो. कैले मत्ये पर्वतमा. कैले हिमालय पर्वतमा. कैले मेरू विन्दा
चर पर्वतमा. वसि भोग. गर्नलाग्यो. रमनि यवनमा भयो. जाहा जाहा के राघा थ्यो. ताहा ता
हा भोग. गथ्यो ॥ तदनंतर. आफना छसम. रावरा ले छोदि राघ्या की. मनस्विनी. मन्दो धरिले
आफे ले. आफु लाई धिकार गरि भन्दे ॥ अव मैले वाचनु छैन. क्या न भन्ना हा मि. स्त्रिजा ति.
अनारि कुं. हा प्रोजति जोवन कन वेर्थ भयो. आफना छसम ले छाया पछि ॥ मरनु वरु व
ठियाछ. जिउनु नि को छैन भनि. तेहि कलसका. रगत विष. भन्दा पनि विष भयाकार
गत थाई ॥ तस्मात् लक्ष्मि सरन. दुषे दया को कुनाले. निर्विष भयो रमरेन. तेसै का प्रभा

अ. ए.
२७

वले. उलेघरिमा. मन्दो धरिका गर्भाधान भयो ॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उग्रान्त. मन्दो धरि
लाई वदो आश्चर्य भयो र. मन्दे. म. मरुला भनि. रगत विष घायाथा. अव. आगो ले पोल्या
जस्तो गरिपोल्या गर्भ. भयो. असम भन्या छि नार भया कारवरा. अरु कामिनी. जो छि नृति
निरुह संग भोग. गर्भा. मकन. नछोसा को वर्य दीन भयो ॥ मभन्या प्रतिव्रता ऊं. विना भीग
ले गर्भिनि भयां. अवख समकोर. पाच कामु व्यांजी मका भनुला ॥ भनि फिक्री मानि वडा उ
दास भइर. तिर्थ जान्छु भनि. छलेर. विमान माचहि दुल्हा दुल्हा. ऊरु क्षेत्रमा पुगिर. ताहा
आफना पेट. आफैले चिरिकन. गर्भिनि भयाका. निकसि. भैमा अनि. राखी. मारो ले छोपि
कन ॥ सरस्वति नदी मानुहाई. आयेश्वरि गरि. आफना देहमा. फर्किर वसि. त्यो येका न
को कर्म कसे लाई कहिन ॥ वदो गुप्त गरि राखिन् ॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उग्रान्त. किंचि
कालांतरमा. भनु वर्षि राजाले. यज्ञे गर्त लाई ऊरु क्षेत्रमा पुकार. यज्ञे गर्त मण्डप वना
उनु लाई. मुन. कारुलो जोला. तहि वाट येक. कन्या उठि आई कन. भैमा वसिन्. उसे छे.

र. म.

२७

नमा आकासवाट पुष्पवृष्टिभयोर त्विदेषी राजालेखो आश्चर्यमानि हेरि रत्ना तस्मावे
लामा आकासवानी भयो हेमहराज तेस्कं न्यालाई लिये रयाल ज्वलनार्क आदित्ये तुल्य तेज
भया की तिओ दरवार माटे रे काम फले लोहा सवे दुनी ओं को क्षत्रही तेस्कं न्यावाट ति मिले वक्र
तेज सपाउला विघ्न कति कुन्या छैन तस अर्थ धर्म पुत्री गरिया लिरा थ हलो वाटो उत्पत्ती भया
की लाई सिता भनि यो लाउनु भनि आकासवानी अंतरधान भेगया ताहा पछि आकासवानी
कावच सुनिकन ती राजा महा धुसि भै जज्ञ गरिकन ब्राह्मण हल्लाई भोजन गरई सांग्य
गया ताहा उआत ती सीता लाई बोकाई महारुर्धमान गरि आफ्ता राजधानी जनक पुर मा अवे
सगरि वस्ता भया हे भारद्वाज मुनि सीता को जन्म को कथा हाकहा जन्मनु व्येले यो सीता जन्म भ
या का कथा हा सुनला तेस मनु व्ये कन सर्व पाप नास भै कन मुक्ति कुंछ जनक राजा का धर्म पुत्री
जो सीता महात्म्ये मुन्या पछि पुन फेर जन्म कुन्या छैन ये हत्व पुन्य वान लक्ष्मी वान अंत काल मा
मोक्ष कुंछ भनी वाल्मीक भूषिले भारद्वाज मुनि प्रतिक हंदा भया सो कथा हा ने निवार न्य वन

अ. ए.
२८

मा सुत पौ रानी ले. सोन कादि अवी श्वर अतिक हंदा भया ॥ ॥ इति रामायेने वाली क अषि विर
विने अरु तो नर कारे सीता उत्पती नाम अस्तमसर्गः ॥ ८ ॥ ॥ फिरि वाली क अषि आजा गछे न
हे भारदाज मुनि. ताहा उवाच. श्रीराम ले सीता कन. विवाहा गरिकन. राजा दस रथ. भाई लक्ष्मन.
आदि. सीता समेत नाना वाजा सहित. अजोध्या नगर मा आउदा. अषि नन्दन जो पसु राम रनु का.
को छा राति पनी. राम ले सीता विवाह ग्या का समाचार मुनि. रिस ले आउंदा. वाट माति राम
कोर. परशुराम को भेट भयो. हे भारदाज मुनि. ताहा उवाच. तव राम आजा गछे न. हे वि
पेन्द्र. ब्राह्मण. तिमि कुशल छोकी. क्या अर्थ ले आउनु भयो. मेले क्या गर्नु यमो भन्दा. तव भार्गव
जो परशुराम भन्दु. हे राजेन्द्र राम चन्द्र. क्या कुशल चाही छ. क्षेत्रीये को काज. जस्तो भया को मे
राध धनुक मा. तिमि लेता हो चहाई दिया. तिमि राम हो. वली या छो भनि भन्दा. तव राम आजा ग
छे न. ॥ हे भागव. तपाजी वाहिक. अरु कसे ले सकन्या छे न. परंतु तिमि ब्राह्मण. गुरु हो. हामि सि
ष्य क्षेत्री कुं. सिष्य ले गुरु कन. जितनु अजो गोछ ॥ विशेष. इच्छा कुल का वेंस हो. हावा वा कु का व

राम

२८

लले सवै कनजितनु सकन्याछो. तथापि तिमीरु कन. जितनुछे नभनिभन्दा. तव परशुराम
भन्धुन्. हे राम तेस्ता कुराले कुहेन. ये सधनु माता दो चढायो भन्दा. वलियार हाछो. सहिभनिभ
न्दा. तव राम रिमाई. तिनिका हात का धनुषो लि. व्याले संग घे ल्या जस्तो गरि. ता दो चढाई दि
यार. टंकार ग्या. त्यो सव सुनि कुनि आसव. तत्पार. वज्रपाट भयो कि भन्दा. ता हा धर्यो. राम अ
जागर्दुन्. हे वज्रपाट. परशुराम. ता दो त चढाई दिया. अर्को. काम क्या गर्नु पर्छ. आजा गर्नु हवम्
भनिभन्दा. तव जमदग्नि का पुत्र परशुरामले. दिव्य भया का वान जोछ. सरदिकन. यो निर.
आकर्ता त. कान संमरि कन स क्या देषी हो भन्दा. येति वचन सुनि रामलाई. रिसले दाहा भयो
र आजा गर्दुन्. हे वज्रपाट. मत सुनु. सरुनु. सुन्या सरुन्या घोऊ. तिमि त वडा रिसाहा. सरुन. न
सकन्या र हाँछो. परंतु तिमिले धनि क्षेत्री ये देषी. तेज पाई कन. स्वस्तिक ल्यान. पाया को हो. ये
क वज्रपाट का असादले. तिमिले. मलाई मिच्या को हो. वन वरो वर मान्यो. अवड्या न. तिम्रा आया
विस्तार गरि दिनु लाहेर. हा मो मुर्ति रूप हेर्नु हवम् भनि. रामले विश्व रूप कन दर्शन दीया.

अ. रा.
२९

ताहाउआन. परशुरामलेहेर्दा. तेसरूपमाआक्रासकूप. पनीदेव्या. दाहनाआदित्येपनि. अ.
सुवसुपनि. रेकादशरूपपनी. आर्द्रगसा. देवगसा. त्रितलोक. अग्निभया. ओर. नक्षत्रभया. प्र
हगसा. गंधर्वलोक. राक्षसलोक. सर्वदेष्टाभया. अरुनादि. तिर्थ. सप्तसागर. वसिष्ठादि. ऋषि
रु. ब्रह्म. ऋषि. सनातन. संमूर्तादेव. उपदेव. सांग. उपांग. वयस्कार. स्वाहाकार. स्वधाकार
जज्ञे. होम. सर्व. आंग. भिन्न. देष्टाभया. ओर. विजुली. मेधा. पानि. पन्थाकोदेष्टाभया. फेरिव
जुयाट. उल्कापाट. माहामेघ. महावृष्टि. तिलावृष्टि. भुमिकंघमानभयो. तेस्तातेस्ता सर्वदे
ष्टीकन. दरलेकंम्पी. मूर्च्छाभया. फेरि. दरलेमरतांतयनिभया. पद्धिति. विश्वरूपले. छोड
दियार. रक्षाभयो. तवति परशुरामले. विश्वरूपकन. साष्टांगप्रणामगरि. नासमानिवस्था
हेभारदाजमुनि. ताहाउआन. तिविश्वरूपरामलेविदादियार. तवति परशुराम. महिनु
पर्वतमाया. ताहावसि. महाअघोर. तयस्यागन्था. कैलेभन्थादरमानिरथा. कैलेभन्थादर
मानेन॥ ताहायेकवर्षपुकापछी. सर्वेतेजघद्या. ताहापद्धि. महाविस्मातमानिवस्थाका.

राम
२९

धिया तस्तासमयमा पित्रिलोक आई कन भन्छन् हे पुत्र परशुराम तेले साक्षात् विश्वरूप
को दर्शन पाइ कन नमस्कार गरेन सुरत विगन्या को हो यो भवरूपि संसार मा युज्ये मान भ
या का तिने ऐक मान्न कुं अव उत्रात्त तिर्थ गर फेरिते ज पाउ न्या छो जा हा जा हा ति श्री जिष्णू
वा ज्वा ले त प त्या ग न्या को छ ता हा ता हा त प त्या गर भ नि भ न्या त व पर शुरा म ले ते से ग न्या
र म हा ते ज पा या र ते ज स्वि भै व स्था जो न म नु ध्य ले यो उ त्त म र म च रि त क था सु न ला त स्म
नु ध्य को स र्व त्र पा प ना स भे विष्णु लोक मा वा स हो ला ॥ हे भार द्वा ज मु नि ता हा उ त्रा त्त श्री राम
च न्द्र ले सी ता वि वा ह गरि आ ल रा ह रु ले वे द पा ठ अ स्तु ति ग रा ई भा ठ ह रु ले क वि ष्य ष
हा ई म ग ले वा जा ता व सो त पु ष्य वृ ष्टि गरि दे व कौ ज ले अ स्तु ति ग रा ई उ त्तरा का स ला
यो अ यो ध्या न गरि मा पु कि व स्ता भ या भ नि ॥ वा ल्मी की ऋ षि ले भार द्वा ज मु नि क न क हं द भ
या सो हि क था ने वि वा र ण व न मा सु त ना मा यो रा नि क ले सो न का दि ऋ षि प्र ति क हं द भ या
॥ ॥ इ ति रा मा य णो वा ल्मी की ऋ षि वि र चि ते अ ऋ त्तो त्त का रे डे ज म द मि वि श्व रू प दर्शनो नाम

अ. रा.

३०

नवमसर्गः ॥ ८ ॥ ॥ वाली किं अघि आजा गछु न हे भारदाज मुनि ताहा उवाच राम सी
ता लक्ष्मण केहिकार रामा वनवास भयार ताहा दशकार एये अरु ये वनमा गोदावरिका ति
रमा पदार्थ सा लावनाई किंचित्काल वस्ता भया ॥ ताहा मृग कासिकार खिलन लाग्या तेस्ता तर
ह संग सिकार खेलिर हंदा येक दिनमा माया रूप मृग ले टाढा ले गयो र तेस्ता ओ सरयाइ
कन रावण आयार सिता लाई समा तिलं कामा ले गयो हे भारदाज मुनि ताहा उवाच राम
लक्ष्मण कर्कि आयार सीता लाई देखे नर सर्व वनमा खोजि हियार पनियाये नर राम
रून लागि न रुदा रुदा राम काने न वाट अक्र पाट भया का प्रवाह भत्री वेतर निना मन ही
भयो त्यो वेतर निनदी राम का आसु वाट भया कोही वितरं नेशु तो यस्मात् तस अर्थ वेतर
नि बोलायो हे मुनि केरि राम काने न वाट मन का दुःख वाट निस्काको ॥ वडा वडा पर्वत उ
त्पत्ति भयो ताहा उवाच भरिसध्ये धैर्य गरि सिता का प्रवर जादा भया ताहा देखि जांदा जांदा
अघे सुख पर्वत का समिप मायुग्यार ताहा वालि की दरले सुगिव तेहि अघि मुख पर्वत भाव

राम

३०

स्थाकाधिया. तिनैसितमित्यारिगरुंलाभनिजान्दाभया ॥ ताहावालिकादरलेवस्थाका. सुगिवना
मवानरकारजाले. राम. लक्ष्मणालाईदेव्यार. कस्तोभया. हातमाधनुलियाका. वडाविरभया
का. ऐस्तालाई. देवी. मन्त्रिमहितसुगिवले. वालिकापक्षेहोकिभनिठानि. दरलेहनुमानकन.
पठाया. तिरनुमानपनि. ब्रह्मचारिकाभेयगरि. रामछेड. जाइ. विन्निगछेन ॥ हेमहापुरुष
हो. तिमिरुकोहो. भनिविन्नीगर्हा. रामलेआफनामूर्तिधारनागरि. देवाया. कस्तोमूर्तिभया
चतुर्भुजभयाका. जटाकामकुट. धारनागन्याका ॥ संख. चक्र. गडा. धनु. लियाका. वनमाला
लेसोभीतभयाका. हृदयमाश्रीवत्सभयाका. पिताम्बरधारनागन्याका. अच्युतजोनारायण. वाम
तिरलक्ष्मी. दक्षीणतिर. सरस्वतिभयाका. ऋषिगणाले. अस्तुतिगन्याका. देवर्षि. ऋषिब्रह्मर्षि
पितृलोक. सिद्धि. विशाधर. नागरुले. सेवितगन्याका. महात्मा. कमलकापत्रजस्तोनेत्रभया
का. हज्जारसूर्यकाजस्तोतेजभयाका ॥ सयचन्द्रमाजस्तो. सुन्दरमुधारविन्दभयाका. केरि
हजारकिन्दिधारनागन्याका. लक्ष्मण. पछिवाट. अन्नतनागकाछत्रभयाका. येसरूपगरि

अ. रा.

३१

हनुमान लाई देखा थार ति हनुमान ले आश्चर्य मानि रखा ॥ किंमे नदती ॥ त्यो कहा हो भनि छे
रा मान्न आया चिम्लिक न ध्यान गरि वारं स्वार नमस्कार गरि हे महापुरुष तथा श्री को कु
नु कुंछ भत बानर का राजा सुग्रीव का काजि हनुमान नाम बानर मकुं ॥ राजा सुग्रीव ले तिउ
इजना हात मा धनु लिया का को कुं वहराई आउ भनि यथाया को हो अघित ति मिड वैजना
ले पति हात मा धनु तिरलीया को देयो थो अलेन अकै तरह देखु तथा श्री हरू ले मला
ई सुनाउनु हव सु भनि नमस्कार गरि हात जोरि घडा भैरखा एता चित्त मा व्याकुल गरि ३
क्या हो कसो हो काठ हरउं भनि दरले का पिरखा को हनुमान लाई देयि मधुर वचन सि
त श्री राम ले आजागर्न लाग्या भनि वाल्मीकि ऋषि ले भारद्वाज नामा मुनि लाई कथा सोहि
कथा नै विचारये वन मा सुत नामा पौरानिक ले सौन कादि ऋषि प्रतिकहे दा भया ॥ ॥
इति रामायणे वाल्मीकी ऋषि विरचिते अकूतोत्तर काण्डे श्री राम चतुर्भुज हनुमान दर्शनं
नाम दसम सर्ग ॥ १० ॥ ॥ तव वाल्मीकि ऋषि आजागर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहाउ

राम

३१

प्रातः रामले हनुमानलाई आज्ञा गर्छन् हे तैवं तिमिहा मावडा पिया राह्यो हे हनुमान तिमि
मोक्षामिह मुरीवरजाले सोधनु यथायाको मकहंछु ॥ सावधान भै सुन परं त्यो अवाच्येछ
सवेलाइ कहनु छैन मरुगुह्य जो सनातन सदा काल रहंन्या आफुले मान्न वुझी राखुनु जो देव
ताभयो कसैले यतिथाहान पाउंन्या ॥ त्यो ज्ञान जान्ना पछि संसार कत देखन पडैन परापूर्व
मा अस्मादि देव हरू तैसै ज्ञानले मुक्ति पाइ संसार देखी छुटि पारलागी त्यो ज्ञान गुह्य देखि प
निगुह्य छ ॥ जन्म मित गुप्तगन्या तिमि मेरा भक्त हो अस्मादि भनिकहंछु हे हनुमान जो
आत्मा भन्याको केवल शुद्ध सनातन सदा रहंन्याछ सर्वत्र रहंछ साक्षात् चिन्मात्र ज्ञान
मान्न तमो गुन देखि परछ सोहि अन्तर जानि पुरुष छ तेहि प्राण पुरुष महेश्वर छ उहि
कालाग्निरूप जो अव्यक्त छ तेहि वेद बोलाउंछ ॥ ते देखि विश्व संसार उत्पति हुन्छ उसैलि
न भयो जो माझा विले माया बाट नाना प्रकार मित सरिर मुर्ति बनाया ॥ जो संसार बनाउ
न्यामा सृष्टि संसार ऊन्दैन जो अभुछन् सोष्टि विपनि होइन पानि पनि होइन आगो प

अ. रा.

३२

निहोइन. पवनपनिहोइन. आकासपनिहोइन. और आरासनपनिहोइन. विक्त अव्यक्त भन्नुं
देन. सद्रूप. गंधपनिहोइन. अहंकारपनिहोइन. नवचन. नरात. नपाठ. नवायुत्याग. नलिग
नमूत्रत्यागपनिहोइन. हेरनुमान. नकर्ता. नरुता. नभोक्ता. प्रकिर्तिपुरुषपनिहोइन. नभाया
नशोरा. नचेतने. जस्तो. जज्यालो. अंधाराका. सेवधदेन. तस्तेयकको संवधदेन. येकपंच
माथा. येकधरमाता. जस्तो. धामका छायाभिन्न. भिन्न. तस्तेप्रयंचर. पुरुषभिन्नभयाकोछ. प
रमार्थज्ञानमाजस्तो. आत्मातिनछ. अत्यस्थपनिहोइन. स्वभावविकारछ. तस्कोजन्मजन्मांतरले
पनिमुक्तिपाठदेन. मुक्तिभयाका. मुनिहूरुलेपनि. आत्माकनदेछ. अहं कर्ताजो बुद्धिमान
परितभन्छन्. जो प्रकिर्तिदेधिपरछ. सो देवतासाधि नित्येदिन. स्वयंज्योति. पर्वजपर
मपुरुषअहंकाररअविवेकले. कोहितिमिभंनु. हामिभंनु. कोहीभनिदेधदेन. प्रधानपु
रुषकन बुद्धि. ब्रह्मवादिको. कारनबुद्धिकन. प्रयंचकनछोदि आत्माज्ञानज्ञानिकन. निर्माया
जोछ. सोपनि. निरंजनहो. आत्माकनअक्षर. ब्रह्मज्ञान. भनिबुझेन. तस्कोदुः धरेरुंछ. रागा

राम

३२

द्वेष इत्यादि दोष जो छु. तो सबै. भ्रमन देखी भया को हो (सो व्यक्त माया देखि) पाप पुन्य हो. जो अकूट.
स्थ छु. सोहि आत्मा दोष वर्जित हो. भेद जो छु सो व्यक्त माया देखि उत्पत्ति भया को छु. सर्व व्यक्त. पुरुष
देखी भया को. अव्यक्त जसे आकास मा. मिश्रा को धूम अव्यक्त. एके रूप अनक को जो भाव. निर्मल
छु. जसे स्फटिक का. स्वभावे ले निर्मल ऊंछु. तसे. मायान भया को. निर्मल ज्ञान जो छु. सो निर्मल.
ज्ञान भन्नु ॥ जो अज्ञान छु. अर्थ स्वरूप कन देखु. कुबुद्धि लेयनि. मोनि माया. निर्गुन. सो चेतन्य. ३
आत्मा धांति दृष्टि जो छु न. इन हरूत. नाना भेद को. तर ह देखिन्छु न ॥ तत्ता कारन मा. आत्मा क्षर
धुइ हो. मुक्ति इक्षा गर्ना ले आत्मा कत. उपासना गर्नु. जानु. सुनु. तसे मन मारखा को. चेतन्य. सर्व
त्र जाइ. सो भित्तु छु. तेसै योगि हरूपनि. व्यवहार सित. सर्व त्रहि थापनि. मुक्ति कन पाउंछु न ॥
ध्यान दृष्टि ले पृथक् भूत भयो. पंच भूत पृथिवी. आय. तेज. वायु. आकास. सबै विगारै हो. इ
इ देखि. परमात्मा ले. ये कै भूत. केवल देखिन्छु. जो ना व दत. हृदय मारखा का. काम. क्रोध. लो
भादि. छादिन्छु न. उमे व दत मा धरिउ त ऊंछु न. आफै. अमृत. पाइ कत. कल्याण गराउंछु.

अ. ११.

२३

न. परमार्थज्ञानलेकेवल. आत्माज्ञानमारहि. सर्वेदुतिओंमात्रहोभनि. वृथापछिपनिमुक्तिभयो. यो
जगत्संसारमा. जन्मकुनु. बुढाकुनु. मरनु. त्योसर्वेको ओछधि. ब्रह्मज्ञानहो. तस्सेसदाकात्याकुंछज
त्तेनहीकोर. नहकोमिसायापछि. यकेपानिहुन्छ. तस्सेआत्मार. अक्षर. यकेकुंछ. तस्मात्.
ज्ञान. आत्माहो. विज्ञानप्रपंचहो. अज्ञानलेछोव्याकोहुनिओं. विज्ञानलेमोहकुंन्याछ. ज्ञानले
मुक्तिहुंछ. शानजोछ. निर्मलहो. सुसुधनिहो. निर्विकल्प. अव्यक्त. सदाहुनिओंकोअज्ञान. तम
हास्योज्ञान. सत. यस्ताउत्तम. सांध्ययोगको. मत. ज्ञानकोभावनाकहियाकोहो. सर्ववेदान्तमाको.
सारयहिलो. जोगयनि. यकचित्तहो. जोगदेविज्ञानउत्पन्नहुन्छ. ज्ञानवाटयोगपाउंछ. योगर
ज्ञानलेमुक्तभयापछी. तस्सेनयायाकोकेहिछैन॥ एकसांध्यजोगकन. जस्लेदेष्टछ. उसकन. स
त्ववित्तभन्नु. अरुअैश्वर्यगत्ता. योगिहरुछन्॥ तिनिरु. उमेअैश्वर्यमालागिरहन्छन्. मुक्तिकन
पाउंदैन. ज्ञानयोगलेमुक्तिकन. ऐश्वर्यपाउंछन्. योआत्माहामिहो. जोआत्माअव्यक्तछ. मायावि. पर
मेश्वरभनिरह्याको. सर्वात्माजोछ. सोसर्वतोसुखहो. सर्वकामउहिहो. सर्वरसपनिउहिहो. सर्वगन्ध

राम

२३

अजहमर अघानिपाद हात गोडा नभयाको पनिउहिदुन ॥ पाउतभै सर्वत्रहिउन्ना हातनभै
सर्वेथोक कामगन्ना काननभै सर्वेथोकसुन्ना नासिकानभै सर्वेथोकधासनापाउन्ना जिभानभ
याधनि सर्वेथोकरसखादपाउन्ना ॥ आखानभयाधनि सर्वेथोकरेधन्ना जान्ना ऐसा महापु
रुष भयाकामेहुं भनि तत्वज्ञानभन्छन् निर्गुण निर्मल येस्कोजोउत्तम ऐश्वर्यकन मेरो
माथालेछोपिराख्याको देवताहरुलेधनि थाहापाउंदैन ॥ जत्कि नमेश विश्वरूप माथालेछो
पेनौ तिनिहरुले धरमउत्तम निर्वाणमुक्ति पाउंछ ॥ हेहनुमान योग्यकथाकुपुत्र सिध
कन कुमार्गकाजोगिकन कहनुछैन कदाचित् धनित्यो ज्ञानकसेलाइदिनुछैन योसांख्यो
गहोभनि रामलेहनुमानलाईकथाभनि वाल्मीकिनामअधिले भारद्वाजमुनिलाईकथा सोही
कथा नेमीधारंय अरुमवनमा सुतनामापौरानीकले सौनकादिअधिश्वरप्रतिकहंदाभया
॥ ॥ इतिरामायणोवाल्मिकिअर्षीविरचितेभस्मत्तोत्तरकाण्डेआदिकाव्येसांख्ययोगोनाम
एकादश सर्गः ॥ ११ ॥ ॥ तववाल्मिकिअर्षीआज्ञागच्छन् हेभारद्वाजमुनि पराशुर्वमा

अ. रा.

३४

रामने कथा को कथा मकहंछु सुन अवक्त देषि काल रूप जो प्रधान रहे धुं अ उत्पन्न भया तत्ताठ स
वै जगत्संसार भयो जो काल रूप सर्वत्र पानि पद ठेरे हात पाउछ चारै तरफ आधा पनि ठेरे सिर
मुख कान चारै तरफ सवै छोपिकन वस्त्र भया का सर्व इन्द्रिय को गुण संपूर्ण अनियेक इ
न्द्रिये पनि न भया का जो सर्वाधार निराधार पनि छन जो अवक्त अद्वितीय जो सवोपमा रहि
त जो प्रमाणातीत अगोचर जो निर्विकल्प निराभास जो असिन्न पनि भिन्न को ठाउ पनि सा
श्रुत कुं व पनि अवयव पनी निर्गुण आकास के सो ज्ञान भनि पण्डित हरू ले जाना को छ सव
भूत को उहित हो अस्म अभ्यन्तर उहि छ उ अको छैन मेकुं सर्वत्र हिडन्या सांन ज्ञानात्मा परमे
श्वर पनि मेकुं यो सवै इनि जो संसार मेले विस्तार गन्या को छ जो अव्यक्त रूपि हामि त्यो पंच भू
त पनि वस्या को छ जस्ति एस्तो ज्ञान कन जां न्या को छ तस्कन वेद वित भंनु प्रधान पुरुष प्रकृ
ति माया त्यो इ इ पनि अनाछिद फेर एक काल त्यो सुधातिन त्यो तिन पनि अनाद्यत हो त्यो ति
न पनि मकुं त्यो तिन देषि अरु जो छ त्यो पनि मेकुं महादादि जो विसेष सो हामि देषी उत्पत्ति भ

राम

३४

योकोहो. जोप्रकिलिमायाछ. सोपनि. मोहनिहो. सवैप्रकिलिपुरुषछ. सोप्रकिलिगुन. भोग. गर्ह.
सोप्रकृत. गुण. आहारदेधि. विनेभै. पंचविंसतितत्वभयो॥ पंचविस. कारतत्वभयो. तेस्कोजोआ
दिकारणा. प्रकृतिपुरुषहो. सोमहदात्मा. भनि. बोलाउछ. विज्ञानसक्तिदेधि. अहंकारउत्पत्तिभ
यो. सोहिअहंकार. सजीव. अंतरात्मा. भनि. बोलाउछ. तेसैअंतरात्मा. ले. सुख. दुःखउत्पत्तिभयो.
सोहिविज्ञानात्मा. भनि. बोलाउछ. अविवेकर. प्राकृतिदेधि. कालउत्पन्नभयो. तेसैकाल. ले. प्रजा
हरुकन. संहारगयो. तिसवैदुनिआं. कालकावसमाछ. काल. कसेकावसमाछेन. सोहिकाल
नि. अंतरात्मा. भनि. सलाइबोलाउछन्॥ भगवान्लाई. प्राणपुरुषोत्तम. भनि. बोलाउछ. भनि
आधि. परिउतहरूले. छट्. इन्द्रियकोउत्तम. मनहो. भनि. बोलाउछ. सोमन. वाट. अहंकार. अ
हंकारवाट. महापुरुष. महापुरुषवाट. अव्यक्तपुरुष. तस्देधि. प्राणपुरुष. तस्देधि. सवैज
गत्संसार. प्राणदेधी. पर. भाकास. हो. तस्देधि. अग्निहो. त्योसवैमैकुं. सर्वत्रहिउत्पा. हलन्पा.
ज्ञानात्मा. परमेश्वरपनि. मैहो. तिज्ञानयाथादेधि. मुक्तिऊँछन्. सदाकाल. स्थावर. जङ्गम. जोह

अ. रा.

३५

निजों संसारमाकुछन॥ तिआकासमालिनकुंछ. त्योकोओसपनि. मेरै. सरूपहो. मैलेसवैहुनिजों
को. सृष्टि. संहार. गर्दैछु. माई. माया. मयजोहामि. कालपुरुष. संगतमै. कालपुरुषलेयनि. हा
मा. मुष्पांजिवसिकन. सृष्टिगर्था. मेराकुकुमलेसंगसवैथोकगर्छन. भनि. रामचन्द्रले. हनुमान
लाई. कहाभनि. वाल्मिकी. अधिले. भारद्वाजमुनिलाइकहा. लोहिकथा. तेमिद्वारेमेअरन्यवन.
मा. सुतनामा. पौरानिकले. जौनकादि. अधिश्वरप्रतिकहंशभया॥ ॥ इतिरामायणोवा
ल्मिकि. अधिविरचितेअरु. तोनरकारेआदिकाव्येउपनिषत्कथंनामदादशा. सर्गः॥ १२॥
॥ तववाल्मिकि. अधिआज्ञागर्छन. हेभारद्वाजमुनि. ताहाउग्रान. फेरिरामआज्ञागर्छ
न. हेवायुपुत्र. हनुमान. सावधानभेमुन. जौनमुनिकन. मेराहूयकाध्यानपाउंछ. त्योमकहं
छु. नानातयले. नानायज्ञगरिकन. पुरुषरुलेमकन. जांदैन. विनाभक्तिले. हामिसवैस
वैभावकोअंतर. भिन्नवस्थाकाछो. सवैप्राणिकाहृदयेमावसि. पापपुरुषेकासाद्धि. भैरहंया
मलाई. देहव. वाहिक. अरुकसेलेजांदैन॥ अंतरात्मा. सर्वात्मा. धाताविधाता. यनिमेहो. वा

राम

३५

रैतरफपुरवभयाको विप्रतीमूरवभयाकोपनिमैकुं मुनिहरू इन्द्रादिदेवताहरूले ब्रह्मादि
ले मनुष्यहरूलेपनि मकनजांदैनन् ॥ देखेनन्पनि मदिषिउत्पत्तिभयाकोवेदले मात्रपरमे
श्वरभनिजान्याकोछ कोहिब्राह्मणहरूले जय तय पूजागरि अग्निमात्रदेष्टुछन् सोअग्निपः
निमैकुं कोहियोगिहरूभूताधिपनि श्रीमहादेवकाभक्तछन् सोहिपनिमैकुं ॥ सर्वयज्ञकाभो
क्ता फलदातापनिमैकुं सर्वदेवताकासरिरमा मूर्तिभै सर्वात्मा बीलाइवस्याकोछन् कोहिभै
शिउतहरूले मकन थाहापनिपाउदैन ॥ तिमिहरूकामुष्मांजिम वस्याकोछु जोब्राह्मणहरू
वेश्यहरू भक्तिले मेशउपासनागरिवस्याकोछन् जस्तैभावले भक्तिले ध्यानगर्छन् तस्तैतिनि
हरूलाई पदविदिंछु मेशभक्तजनकेलेनासकुंदैन ॥ आश्रित मेशप्रतिज्ञा यस्तोछु मेशभक्तको
केलेनासनहवस् कसैले कोहिदेवताका निन्दागयापनि लेस्ने मेशनिन्दागयाकोहो ॥ योवाको
वा कसैले कोहिदेवताकोपुजागरुस्तपनि पत्र पुष्प फल मुल पुष्प दिप नैवेश चहाई पु
जागयाको त्यापनि मलाइ पुजागयाकोहो ब्रह्माकन चारवेद दिइकन कुनिओलाई सृष्टिग

अ. रा.
३६

गर्नलाग्याकोपनिमैलेहो. सर्वयोगीरुको. अव्ययपनिमकुं. धर्मिरुकेनपालन्यापनिमकुं. क
र्ता. हर्ता. मसुष्य. सर्वथोकपनिमकुं. मायावि. जोपुरुष. पनिमकुं. मायाभयुमेरीसक्तिहो. दुनि
ओंकेनयोहगर्न्या. जोआशा. सोपनी. मेरि. शक्तिहो॥ तेस्लेगरिकन. योगिरुका. हृदयमार
हाकि. तिमायालाईछुटाइदिन्यापनिमकुं. सर्वसक्तिकेनउठाउन्मा. धयाउंन्यापनिमैकुं॥ अ
मृतकोआर्षाधोपनिमैकुं. येवमः सर्वत्र सक्तिभै. नानाप्रकार. जगत्संसार. वनाउदैछु. अनन्त
नारायेरा. जगन्नाथ. जगत्प्रयेपनिमकुं. केरित्तनियेसक्तिभै. सर्वजगत्संसारको. संहरगर्न्या
पनिमैकुं. मलाई. तामसि. कालसक्तिरु. सक्ति. भनिबोलाउंछुन॥ कोहियोगिरुलेखा
नगरिकन. मलाईदेछुछुन. कसेलेभन्याज्ञानलेगरिकनदेछुछुन. कसेलेभन्याभक्तिले
गरिकनदेछुछुन॥ जोजोभक्तजनछुन. सोसोमेरापियाछुन. जानलेविचारगरिकन. येक
को. तिनमुर्तिहो. तिनकोऐकमूर्तिहोभनि. जस्लेसेवागछुन॥ तिपनिमेराठाउमापुगछु.
योसंसार. सम्पूर्ण. उहियेकनारायेराले. व्यापितगन्याकाछुन. भनिजोनुपछु. तत्कनअमृ

राम
३६

तमन्तु मये काले संपुर्णसंसारको भुत भविष्ये वर्तमान विचारगरि हेतु पद्य ॥ कालभनि
भगवान् भनि महायोगेश्वर भनि योगिभनि मलाइवोला उछन् मायास्त साप निलेष्वा को छ
योग प्राप्त भयो र योगिभनि र वोलाया ऐश्वर्य पायार भगवान् भनि वोलाया ॥ हुला देवता भ
यार महादेव भनि वोलाया महासक्य भयार प्रभु भनि वोलाया महत्तो पायार महेश्वर भ
नि वोलाया परत्व पायार परमेश्वर भनि वोलाया ब्रह्मत्व पायार ब्रह्म भनि जो जानला
सो अविकल्प योगले मेरा सायुज्य मुक्त कुंछ इति जो गुह्य ज्ञान सब वेदमा निश्चयेग
रि राख्या को छ त्यो ज्ञान जो प्रसन्न छ जो धर्मात्मा अग्नि होत्री छ तिनी हरू कन दिनु भनि
रामले हनुमान लाइ कथा भनि वाल्मीकि ऋषिले भारद्वाज मुनि लाई कथा सोहि कथा
नेमिपारत्ये अरन्य वनमा सुतनामा घोरानिकले सोनकादि ऋषि श्वर प्रतिक हंदा भ
या ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकि ऋषि विरचिते अकृतोत्तरकाण्डे आदिव्ये भक्ति योगोना
मन्त्र मोहससर्गः ॥ १३ ॥ ॥ फेरि वाल्मीकि ऋषि भाज्ञा गर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहाउ

अ. रा.
३७

प्रातः राम आशा गर्छन् हे हनुमान सर्व संसार को शृष्टिगर्भ्या पनि चालता गर्भ्या पनि संहा
र गर्भ्या पनि मेहुं येका काय पनि सर्वात्मा पनि सनातन पनि सदैव रहंन्या पनि मेहुं सबै चिज
को अन्तर ज्यामि जो भित्र पछ्या पिता भन्या पनि मेहुं ॥ म बाट उत्पत्ति भै मेरा आत्म मावसिक
न मेरे सरिर मालिन कुछ त्यो सबैति मिले अद्भुत मान्या को मेरा मरूप देवन पायोर हेवत्स हे
पियारा भयाका हनुमान मेरा उसमा मेरे मायाले बनाया को तिमिला दुई धायां त्यो सर्व
भाव तिमि छे उवस्यो त्यो सब दुनित्रां को प्रेम गन्या को क्रियासक्तिको मत हो मेरा स्वभा
व देखि मेले दुनित्रां कन चलाया को उहि सः काल स्वरूप भै सम्पूर्ण संसार कन शृष्टिग
र्भ्या हे हनुमान येक स्वरूप ले शृष्टि गर्छ येक स्वरूप ले संहार गर्छ यस्तो मेहुं फेरि आ
दि भन्नु देखि पनि मुक्त भया को छ फेरि माया प्रवे भै शृष्टिको आदी दुइ आटा प्रधान पुत्र बक
न अज्ञाया को छ त्यो दुइ आटा मिलिकन मेरा तेजले प्रकास भयाका मरुदादि जो छन् सो
क्रमसित उत्पत्ति भयाको त्यो पनि मेहुं ॥ हिरंयेगर्भ जो ब्रह्म छ त्यो पनि मेरा देह बाट भया

राम

३७

कोरो. तेमवाट. चतुरान्मनु. जोचारमुअभयाको. ब्रह्माउत्पत्तिभयार. तिब्रह्मालाईदिव्यज्ञान
दिव्यऔस्वर्ग. चारवेददियाकोछ. मेराकुकुमलेभृष्टिकर्ताभया. तिब्रह्मापनिमेरासरिरहो
॥ केरिब्रह्मालेभृष्टिगन्थाकोइनिजोकन. अनन्तनारायणलेपाल्याभन्छ. तिपनिमेकुं ॥ तिरु
इभंनु. कालाग्नि. सबधंचभूत. आशिको. संहारगर्ग्या. तिपनिमेरासक्तिहुं ॥ जोवानु
चिज. भात. तिहुन. आदिनपाकाको. पाकगर्ग्या. अग्नित्वरूपभगवान्. तिपनिमेरेस्वरूपहुं
॥ जोनवरुदेवता. सबैकाधंचभूतभिन्न. घेरमावसि. सरिरधारनागर्ग्या. तिपनिमेरासरि
रहो ॥ जोमानिसहरुकन. जियाउंन्यापनि. अताकरभन्नुचन्द्रमा. जस्लेसारा. संसारउज्यालो
गछन्. तिचन्द्रमापनिमेकुं ॥ जोसूर्यरमेधसंगभइ. पानिवर्साउंन्यापनिमेकुं ॥ नेतिसकोटि
देवताकाशजा. जज्ञभोग. गर्ग्यातिपनिमेकुं ॥ जोअसाधुदुष्टजनको. सासनागर्ग्या. यमरा
जाछन्. तिपनिमेकुं ॥ जोसवधनकामालिक. कुवेरपनिमेकुं ॥ जोराक्षसकाअसम. त
पस्विजकनकूलदिन्यातिदेवतापनिमेकुं ॥ वेतालगरा. भूतगराको. असम. इसानकोना

अ. रा.
३८

मावह्या इश्वर जो छनू तिपनि मैकुं ॥ जो पुज्य विघ्न निवारक श्री विनायक गणेश जो छनू तिप
नि मेरा मरि रहो ॥ जो देव सेनापती कुमार कार्तिक स्वामि स्वयंभू भनि बोलाया को तिपनि मेरे
सरूप हो ॥ जो प्रजापति हरू मरिचि आदि महर्षि हरू अनेक प्रकार को लोक धृष्टिगर्भ तिनि
हरूपनि मेरा आज्ञा माछनू ॥ जो लक्ष्मि सव दुनि ओं कन धन दोल्य दिन्या जो नारायण का वा
मांगि तिपनि मेरा कपाले भया की कुनू जो सरस्वति देवी ले दुनि ओं लाइ वो लसिका उं न्या
निपनि इश्वर सक्ति कुनू ॥ जो नारकिय जन लाई न केरे देवि तारि दिन्या सो सो विनिपनि
इश्वर का आज्ञा माछनू ॥ जो अर्चति परमा देवि ब्रह्म विद्या दिन्या तिपनी इश्वर का आज्ञा माछ
नू ॥ जो अनन्त सेवना गले सम्पूर्ण देवता प्रभू जो सिर माहाधि पृथिवि धार नागर्भ पनि इ
श्वर का कुं कुम मारखा का छनू ॥ जो वदवानर भैजल सोवन गरि रक्षा का संवर्तक अग्निति य
नि इश्वर का आज्ञा माछनू ॥ जो द्वादस आदित्य अष्टवसु येकादश रुद्र वायु गण अश्वि नि कुमा
र अरु देवता हरू सबै मेरे आज्ञा माछनू ॥ गंधर्व गरुड राक्षस सिद्धि साधे किन्नर यक्ष

राम

३८

पिसाच. तिसपनि सवै मेरा आजा माछ न॥ मेरा आसमा रखाका. कला. काछाति मेध. मुकुर्त. दि
न. क्षत्र. भानु. पक्ष. मास. योपनि मेरा मुख देषि भयाका. चार युग. सत्य. त्रेता. द्वापर. कलि.
पर. पराई. काल. भेद. अंराउज. श्वेतज. जलायुज. औष. पाइक. त्योचतुर्थोनि. स्थावर. जंग
म. इतिहरु सवै. परमात्मा इश्वर का आजा लेखाकाछ न॥ हेरनुमान. ताहाउप्रात. पत
न. जो देस. सवै भूवन. जो चौधराउ. अस्तराउ. जतिछ. तिसवै मेरा आजा मा वस्थाकाछ न॥
भूमि. जल. अग्नि. धवन. आकास. मन. बुद्धि. जो भूतादि. जो आदि. प्रकिति. तिसवै मेरे आ
जा माछ न॥ जो असेष भन्नु. इनियोलाइ मोहगर्वा. मोहिनि. जो मायावि. रूप. तिइइ रूपति
इश्वरि जोग माया छि न॥ तिमोहमाया. जाल बाट छुटाई. इश्वर पर. देखाउन्ना. एस्ता विशा
पनि मेरा सरिर माछ ॥ हेवायु पुत्र. ठेरे बोलाउनुका अर्थ. का प्रयोजनछ. त्यो जगत संसार.
मेरा सत्त्वात्म कहो ॥ मेले विस्तार गन्नाको सवै मे. छे उलिन कुंछ ॥ भगवान् इश्वर. स्वयं जो
तिसनातन. परमात्मा. परं ब्रह्म. त्योपनि सवै म कुं ॥ म देषि अर्को. कोहि छैन. हेरनुमान

अ. रा.

३९

इति परमज्ञानको. कथातिमिलाइ कथा ॥ यो ज्ञानयायाय छि. संसारका जन्म देखि. मुक्त कुंछ. हे
वायु पुत्र. माया मायसि. दसरथराजाका. दर्वारमा जन्म भयाका. राम. महुं ॥ यो लक्ष्मण. यो स
नुष. यो भरत. भनि. एकाको. चार भुक्ति भयाका हो. हे हनुमान. मायाको कथा सबै कथा ॥ यो स
वेहृदयमा राखि. न विस्वास. मेरा रतिमा संवाद भयाको कथा. जस्मनु व्येले वाचला. वचाउ
ला. यो स्तकको. संग्रह गरि राखला ॥ तस्मनु व्येका पाय देखि मुक्त भै जिवन मुक्ति कुंछ. जस्मे
कुछ ब्रह्म कन सुनाउछ. सो पछि न ब्रह्म लोकमा पुकि उन्मकुंछ ॥ तस्कारनले. यो कथाको
संग्रह गरि राखनु भनि श्रीरामले. हनुमान लाइ कथा भनि. वाल्मिकि ऋषिले. भारद्वाज मु
नि प्रतिक हंदा भया. सोहि कथानै मिथार मेवनमा. सुतनामा. घोरानिकले. सोनकादि ऋषि
श्वर प्रतिक हंदा भया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मिकि ऋषि विरचिते आदिकाव्ये अङ्गनाम
काण्डे भगवान् हनुमान संवादे चतुर्दश सर्ग ॥ १४ ॥ ॥ तब वाल्मिकि ऋषि आज्ञा गर्छन्. हे
भारद्वाज मुनि. ताहाउ प्राप्त. वायु पुत्र भयाका. हनुमानले. हात जोरि ॐ कार उच्चारना गरि

राम

३९

अगभिन्नः हृदये जोगो कावमाख्या जो धरमात्मा रामको स्मरणागरि सुनन्द प्रमुख मुनिह
रूले अस्तुतिगयाका श्रीरामचन्द्रकन मेरा प्रनामछ ॥ हे राम तयात्री कस्ता हो भन्या पुराणा
पुरुष भयाका प्राणेश्वर अनन्तयोग भयाका ऐस्तारामकन मेरो प्रनामछ ॥ हे राम के
रि तयाई कस्ता हो भन्या सब प्राणिका हृदयमा बरूण भन्नु जल सरूप भैव दया अस्मय
ज्ञान भयाका मुनिजन हरूले अस्मजोति भनि अस्तुतिगयाका ऐस्तारामकन मेरा प्रनामछ
॥ हे वासुदेव तयात्री कस्ता हो भन्या दान्त भयाका धनि सान्त भयाका धनि मुनि हरूले सेवाग
याका ॥ सवै प्राणिका आत्मा भयाका अनुदेधि अनुधर मानुभइ महापुष्करूप भयाका दु
लादेधि धनि दुलामरूप भै विश्वरूप भयाका संसार सवै आकना घेठ मारि हिरेण्ये गर्भ
भयाका तेस ब्रह्माण्ड बाट चतुर्मुख भयाका ब्रह्मालाई उत्पत्ति गराई जगत्संसार शृष्टि ग
न लावैया माया विरूप धनि भयाका ऐस्ता दुनित्राका प्रभु भयाका रामकन मेरा प्रना
मछ हे नारायण तिमि कस्ता हो भन्या ॐ कार विज भयाका मुक्ति विज धनि भयाका अकि

अ. रा.

४०

निमायनि गुह्यरूपभयाका अक्षरूपः पतिभयाका ॥ सर्वदेवता-अपि हरुले प्रणामगत्याका
ऐस्तास्वयंभुः कनमेशप्रणामछः फेरितयात्री कस्ताहोभन्याः सातामाः भयाकालाईः सत्येवत
गरिरहंन्यालाई आफूनासरिरमालिनगराई मुक्तिदिन्याः येकवेदवाढः ठेरैजगावनाउन्याः
येकेरूपभयाका आफूनापिछायन्याका प्राणिहरुकेनः सदाकालेरक्षागर्ग्यभयाकाः एस्ताः
रामः नारायणकनमेशप्रणामछः ॥ फेरितयात्री कस्ताहोभन्याः भवानिः पतिः महादेवप
निः यमराजपतिः आदित्यपतिः सवसंसारका उत्पत्तिगर्ग्यः ब्रह्मापनिः उत्पत्तिभयाकाः प्रा
णिपतिः तिमिहोः फेरिब्रह्मरूपभैः जगत्संसारवृष्टिगर्ग्यः फेरिविश्वरूपभैः सवदुनिः आ
द्यालनागर्ग्यः ॥ फेरिब्रह्मयेकालमाः रुद्रसरूपभैः संहारगर्ग्यः ऐस्तामहाविकाचरणकम
लमानमस्कारः प्रणामछः फेरिकस्ताभन्याः परमः रामभन्नापनिः प्राणभन्नापनिः महापुरु
षभन्नापनिः हरिभन्नापनिः मृत्युभन्नापनिः अचलभन्नापनिः धाताभन्नापनिः अदित्यभ
न्नापनिः अनेकरूपभयाकाः भन्नापनिः तिमिहोः फेरिकस्ताहोभन्याः परमक्षेत्रः सोपनि

राम

४०

भयाका. उत्तमवानि कैलेतनासिन्धा. धर्मगोप्ताभयाका ॥ सनातनपुरुष. पुरुषोत्तम. भया
का. ब्रह्मा. विष्णु. महेश्वर. भयाका. भगवान्पनि. ईश्वरपनि. विश्वनाभिपनि. प्रकृतिमाया
पनि. प्रतिष्ठापनि. सर्वेश्वरपनि. परमेश्वरपनि. तमदेविपर. रहंयापनि. चित्तमयेसरि
र. अव्यक्त. ठहरायापनि. ठहराउनु. नमस्किन्धा. तथाईहो ॥ हेराम. आकासपनि. शून्यब्रह्म
पनि. प्रकिर्ति. निर्गुण. सर्गुनपनि. भयाका. तयात्रिकासरिभीत्र. योचराचर. सर्वेसोभित
छ. यो. निर्मलयेकरूप. तयात्रिकाअचिंत्य. रूपदेवि. तत्त्वसरूपभयाका. जोगेश्वर. अनंत
सक्तिपरायण. ब्रह्मसरिर. पवित्र. भयाका ॥ एस्ताप्रभुरामकन. प्रणामछ. हेभूताधिपते
मतसावाचा. कर्मनाले. निआचरणाकमलमा. मेरानमस्कारछ. तथात्रीदेविसंसारउत्पन्न
भयाका. ब्रह्मस्वरूपकन. नमस्कारछ ॥ फेरिआफैले संहारगर्वा. एस्ताकंदर्परूपकन. प्र
णामछ. हेपरमेश्वर. अवजोअधिकोरूपहो ॥ सोरूपकन. दर्शनदिनुहवस्. भनिवित्तिगर्ह.
तवरासले. लक्ष्मणसमेत. आफना. रामसरूपधारनागरिदेवायार ॥ रामआजागर्छन्. हेहनु

अ. रा.

४१

मान. जस्मनु व्येले यो असुति गर्ला. तस्मनु व्येहरु उत्तम गति प्राप्त कुंछ ॥ हे वायु पुत्र अव. तिमी
पनि. चिरंजीवि भयास. अवयल सित. काम गर्नु य. यो. भनि. हनुमान लोइ. राम ले आज्ञा भयो भ
नि. वाल्मिकी ऋषिले. भारद्वाज मुनि प्रतिक हंदा भया. मोहिकथाने मिथार न्येवनमा. सूरना
मा यो रानिकले. शोतकादि ऋषि श्वर प्रतिक हंदा भया. ॥ इति रामायणे वाल्मिकी ऋषी
विरचिते आदि काव्ये अक्रुतोत्तर काण्डे हनुमानस्तव राज नाम धं च दसम सर्गः ॥ १५ ॥ ॥
तव वाल्मिकि ऋषि आज्ञा गर्छन्. हे भारद्वाज मुनि. तारा उग्रान्न. हासि मुख गरि. राम आज्ञा
गर्छन्. हे हनुमान मुन. मेरी. वामांगी सिता कन. रावणाले चोरिले गयो ॥ तस्कारन. मुग्रिव
संग. मित्र भाव गराइ दिउ भनि भन्दा. तव हासिकन. हनुमान विन्नि गर्छन् ॥ हे महाभाग. त
यात्री कासिता. रावण नामा. राक्षसले हरने गरिले गया पनि. हजुरले. तस्मात्कति पनि फि
क्रिमां नुपदेन ॥ भनि हनुमानले. राम. लक्ष्मण लाई. मुग्रिव संग भेट गराइ दियार. तव
मुग्रिवले. राम. लक्ष्मण लाइ दियार. भन्छन्. अवभन्या. वाली लाई मैले जित्या. भनि युधि

राम

४१

भयार. ताहायछि. देवसंजोगले. रामकोर. सुप्रियकोमित्यारिगयार. ताहाउप्रात. हेभारदा
जमुनि. रामलेवालिलाइमारिकन. किस्कि. धातामनगरकारज्ये. अभिसेषसुप्रियलाईदिइ
॥ अनेकदेसका. बानरहरू. बोलाइ. सबैवाहुलोगरि. अनेकसैन्यबनाई. हनुमान. अंगडा
दिगरिजान्दाजान्दा. समुडकातिरमायुकार. सुप्रियसहितभै. रामआज्ञागर्छन् ॥ हेसुप्रिय
आदिबिरहो. लंकाभन्याको. योसमुडपारछ. तेसैलंकामापितावस्थाकिछिन् ॥ योसमुड
भन्याअपारछभनि. रामआज्ञागर्छन्. हेभाईलक्ष्मणजस्तातरहले. योवांनरफौज. समुड
पारगरि. लंकामुक्छ ॥ तेसैजलगरभनिभन्यार. तवलक्ष्मणलेहवैसभनिगयार. समुड
लाईआज्ञागर्छन् ॥ हेसमुड. तिमिले. योवानरसैन्यपार. नकुंज्याल. थिरभैदिनुवयो. भनि
सुनायार. समुडलेमानेनर. तिलक्ष्मण. मक्रोधगरि. समुडकाजलभिन्नपसि. क्रोधरूपजग्नि
ज्वालाले. समुडकाजलसुकायार. सकरआदिजलजंतुसबैपाया. वगरमाधरिरह्यो. हेभार.
दाजमुनि. ताहाउप्रात. देवताहरूसबैडरलेत्राहित्राहिभै. दिसादिसामाभागिगयो ॥ त्योदे

अ. रा.

४२

धिकनवानरसैन्येलेआश्चर्यमानिरह्या. योचराचर. सवप्रानिहक. होहोकारगर्नलाग्या. अ
धिहकलेस्वस्ति. स्वस्तिभनि. रामरक्षमशाकन. आसिर्वादिदिदाभया ॥ तवशमआज्ञागद्धन.
हेभाइलक्ष्मण. तिमिलेवशेयराक्रमगयो. अजोग्येतगर्नुछेन ॥ अवसिताकाधिरहवाट. अ
योकाआसुहृषजललेभरिदेउभन्दा. तवलक्ष्मणालेहवसभनि. समुडलाइजस्ताकोतस्तोग
रिदियार ॥ तवसमुडमहाधुसिभयार. ताहायछि. सेतुवन्धगरिकन. वानरकोफौज. समे
तलकायुकि ॥ रावण. मारिकन. पुष्यकविमानमा. सितालाईराधि. विभिषेन. सहायेपाई
मुगिव. हनुमान. अंगड. सितासमेत. अयोध्यानगरमापुक्या ॥ ताहाउआत. रामलक्ष्मणदु.
इभाईलेआफना. मात्रिजनवन्धुजन. इष्टमित्रसितवसि. सवप्रजाप्राणिका. पालनागरि. रा
मलेरजाईगर्दाभया. तिराचन्द्रले. रजात्रीगर्दा. सदाकालआकासमा. देवताहकलेवाजावजा.
ईपुष्यहहि. काल. कालकोजलमृष्टिगराई ॥ सवप्राणिहकलाई. महासुषदिइ. अकालमृ.
सुयनिकटेवाटभमनभनि. वाल्मिकिअधिले. भारद्वाजमुनिप्रतिकहदाभया. सोहिक

राम

४२

थानैमिधारन्येवनमा सुतपोरानिकले शोनकादिअधिश्वरप्रतिकहंदाभया॥ ॥ इतिरा
मायरोवालिमिकिअधिविरचितेआदिकाव्येअरुन्तोत्तरकारणे रामराज्यपालननामधोदसो
सर्गः॥१६॥ ॥ तववालिमिकिअधिआज्ञागच्छन् हेभारदाजमुनि ताहाउआन सवरा
क्षेसकोनासगरि आफनाराज्येमावस्थाकाथिया॥ तेस्तासमयमाश्रीरामचन्द्रलाइ आसिवादि
दिनुभनि मुनिहरुआया॥ कोकोमुनिहरुभन्या विश्वामित्रमुनि यवकीर्तमुनि रेभयवन
करवमुनि इतिपुर्वदीसामावस्थाकामुनि॥ स्वस्ति आत्रेय नमुचि मुच अगस्त इतिदशि
रादिसामावस्थाकामुनि॥ उद्यम कमचि धूम रोडाथ इतिपश्चिमदिसामावस्थाकामुनि
॥ तिसवैमिलि आचार रामकोप्रणामगरि आसनमावस्था तवराम सितालक्ष्मीरा मन्त्री
प्रजासहितभै यथायोग्येसित अधिहरुलाइपुजागया॥ तवअगष्टीमुख्यभै मुनिहरुले
स्वस्ति स्वस्ति कल्याणहवसुभनि आसिवादिदीकन रामचन्द्रकामहिमागर्तलाग्या॥ हेवता
का देवताभयाका हेजगंताथ तथात्रीले इतिआकाउपकारगयो तथात्रीकनकल्याणहव

अ. रा.

४३

स॥ फेरित पात्री कला हो भन्या. परियारि. मंत्रि सहित गरि. दस वदन रावणाला इमारिकन॥
आणि हुरु कारखारि दियो. हे महावा हो. यो. हुनि आजो संसार. पुन जन्म पाया को जस्तो भयो॥
रावण देवि दुः ख दिन्या. अको को हि थियन. त्यो दसस्य रावणाले. दस दिसा मा. दसे काम. अ.
जाया का थिया॥ दस प्रकार को दुः ख दिना को थियो. ते तातु राणा. दुष्ट दसस्य रावणाला इमा
रि. आणि हुरु कत. उच्चारगर्वा. सेला राम चन्द्र का जये जये हबस॥ हे नारायण. पुरा पूर्व मा
जस्ताले. रावण भाया. भनि विनिगया का थियार. तस्कारन. इच्छा कु. कुल मा. जन्म भयो. राम
अवतार भयो॥ हे पुराण रीकाक्षे. कमल का धन जस्तो नेत्र भया का. हे स्या मवर्ण भया का. महावा
हो. तयात्री का रूपाले. हामि हुरु सवै सुनि भन्यु॥ अवत पात्री का असादले. वन मा. आफना आफ
ना. आश्रम मा वसि. आनन्द संगत प्रसा गहं ला॥ परं सुसिता देवी ले सह दुः ख पाया को समु
झिकन. हामि हुरु को छाति फाटि आहुं छ भनि. मुनि हुरु ले भन्दा॥ हे भारदाज मुनि. ताहा उआ
न. जो प्रतिव्रता. जनक नन्दिनी. सिता ले दुः ख को उद्धार गरि. आज्ञा गर्छन्॥ हे मुनि हो सुनु ह

राम

४३

वसुतिमिरुले जोदसस्य रावरावधगयाकोचर्वागरि रामचन्द्रकोवर्णनागयो सोमेरामु
ध्याजित उपहासजस्तोलाग्ध ॥ परंतु तोरावरा इरात्मादसवदन निश्चयहो दसेवदनदेवन
पनिदरलाग्धोथियो ॥ तर तेस्ताकिंचित्दसवदन रावरा कावधगर्नाले तेलिकोवर्णनगर्ना
कोउचितहोइन ॥ भनिभन्दा सिताकावचमुनि अविहकले आश्रयेमानि मुखामुखगरिभन्दा
न ॥ योसिता अयोनिसंभवा जोनिवाटजन्याकीलोइन काकुस्य वंसमावस्थाकिऊनभनिभ
न्दा ॥ फेरि सितादेविले मुनिहकन नमस्कारगरिभन्दा हेमुनिश्वरहो साधुजनछे
उभयोवा ईर्जनछे उभयोवा मेलैकसेछे उ असत्येबोल्याकोछे न त्योसत्येकुराकऊभन्या म
कहंछुभनिभन्दा ॥ तव अगष्ट्रमुख मुनिहकले सिताकावचनमुनिकहनुहवस् भनि
विनिगन्यार ॥ तवसितादेवी आतागछेन हेअविश्वरहो बालाअवस्थामा म बाबाकाध
रमावस्था येकदिन अतिथि ऐकब्राह्मणपाठलागुभयार तिब्राह्मणालेभन्या हेमहारा
ज जनक तथाईकाद्वारमा मचारवर्ष चारमहिनावसोत्तर तिमाटहलगहला मेरा

अ. हा.

४४

पारनागरभम्भार ॥ हासावावाब्राह्मणकाभक्तथियार. तवतितिलेतथास्तुहवसुभनि. ति
धादिपालीराधा ॥ धर्मकाअर्थले. तिनिकोटहलगर्तमलाइरधिदिया ॥ ताहाउग्रान. ति
ब्राह्मणले. ज्याज्याअहउथा. सोसोकाभगरि. तिब्राह्मणालाइसुसिगराया. तिब्राह्मणले
उठाउमानिर्थपनिठेरेंगयाकाथिया ॥ मलाइकथापनिसुनाउंथा. टहललेसुसिभया
र. तिब्राह्मणलेकहाकोकुरा. मकहंछुसुनहयसु ॥ हे. भविश्वरहो. एकदिन. सवेरैवि
हानउठिकन. हेसिता. भनिमलाइवोलाइकन. कहनुभयो ॥ हेकमलकापत्रजस्तोनेत्र
भयाका. हेसिता. मैलेआश्चर्येमानिआयाको. तिमिलाइकहंछुसुनभनि. आजगया ॥ दधि
समुद्रदेविपार. तेपरिहृतभयाको. पूस्करदिपछ. त्योमण्डकोलहो. तेहिपूस्करदिपमा.
पूस्करवर्षथियो ॥ महावहिकाज्वालालेउज्यालोभयाकोजस्तो. उज्यालोभयाको. ताहादस
हज्जार. ब्रह्माकापरमआसनथियो. तेसपूस्करदिप. परपूस्करवर्षकामाऊमा. मानसो
तरनामदेसथियो ॥ जोविश्वकर्मांले. आफैलाइभनि. बेसगरिवनायाकोथिया. ताहासु

राम

४४

मारिना मगन्या को राक्षस वस्या का थियो ॥ ते सका छो रि कै क सिना मगन्या की थियो ॥ ते सका
स्वामि ब्रह्मा कानाति ॥ पुलस्त्य का छोरा विभ्रवाना मन्त्र थियो ॥ तिने का विर्य बाट ॥ कै क
सिले दुइ पुत्र पाई ॥ कस्ता पुत्र पाई भन्या ॥ येक सहस्र वदन ॥ हजार मुख भन्या को ॥ एक
भन्या ॥ दस वदन ॥ दस मुख भन्या को ॥ येसा छोरा जसै जन्म्या का थिया ॥ तसे लग्नमा रक्त को व
ह्नि भयो ॥ ति दुइ जनाले हुनि ओलाई ॥ दुःख दिन्ना छ ॥ तस्कारन ॥ इनी हरू को नाउ ॥ रावरा भ
नि ॥ अर्या न होला ॥ कालो दस मुख ॥ रावरा हो ॥ तेस्ले महा देव कान थिया गरि ॥ महा देव का
असा दले ॥ लंका मार जाइ गरि ॥ कुवेर लेवना या कालं कामा वस्यो ॥ फेरि ब्रह्मा का वलले ॥ ति
न ॥ त्रिलोक पति ॥ धातिर ॥ राघ्येन ॥ येसा दस मुख रावरा थियो ॥ तेस दस मुख रावरा भन्दा
पति ॥ हजार मुख रावरा वलियो थियो ॥ जसै मुठ ठेरे थियो ॥ तसे वलियो पति थियो ॥ ते
स्ले ठेरे प्राणिला दुःख दिन्थ्यो ॥ आफ्नो स्वभाव ले ॥ पुष्कर दिप माव सिर जाइ गरि वस्या का
थियो ॥ कसे देवता को सेवा गरिया या को होइ ॥ आफ्नै सो भाव का वलले ॥ कसे देवता लाइ

अ. ए.

४५

मादेनथ्यो ॥ हजार मुख भयाका. रावशा ले. चन्द्रसूर्यलाइ. समातिल्या मोर. मानसोत्तर म
र्वतमारग्या ॥ दसदिग्पाल. ज्याज्या अपूर्वचिज. वस्तुधियो. सोधनि. वलाकारसंगल्याइ राय
न्या. एसा प्रकारसित. मातामहकुराजो. राक्षस. संगयेलिवस्पाकोछ ॥ ताहाइन्द्रपुरि. धनिव
नायाकोछ. इन्द्रपुरिमा. ज्याज्या. चिजवस्तुधियो. आफनाकाजिहल्लाइदिराग्या ॥ विशेष इन्द्र
पुरिभन्दायनि. रामोगरिराग्यो. संसारमाजतिभयाकोसारछ. त्योसवैल्याइवनायाकोअर्थ
नमराउलहो. ताहाचंयक दृष्टे. असोक दृष्ट. मराउरकादृष्टे. परिजालकादृष्ट. कदलिकादृ
ष्ट. निम्कादृष्टे. अर्जुनदृष्ट. पाटल. जम्बू. विहार. कटहर. साल. ताल. तमाल. देवदारु. व
कुल. इत्यादि. दृष्टेलेसोभितभयाका ॥ एसा ॥ वक्रतेवधेचाभयाको. छ. षडमृतुकाफल
पनि. रितु. रितुमाफलत्या. कल्पदृष्टपनिभयाका. नन्दनवन. भन्दा. पनि. रामोभयाका ॥
अमर. कोकिल. नानावर्ग. भयाका. पछिलेसोभितभयाका. मनिकोघाट. वनायाका. फटि
ककोभिलावनायाको. कमल. कुसुन्द. निलकण्ठ. अदिकफलफलिरायाको ॥ चक्रवाकभनु

राम

४५

राजहंस. इत्यादि जलयंक्षिते सोभायमान भयाको. जाहा. ताहा. वनदेस. वृक्षे. फल. फूल. म
शिल. मण्डप. पर्वत. गोफा इत्यादि जो छ. त्योसवै वना इराव्याको छ ॥ जगाजगा मा. चित्रवि
चित्र गरि. देवल वना इयाको छ. येस्ता मान सो नर मा. सहस्रवदन. रावण राजा. कहलाइ व
स्याको थियो ॥ त्याले संग जगत संसार. आफना कावु मारा धिकन. इन्द्रादि. देवता हरू. गन्ध
र्व. विशाधर. दानव हरू लाई. बाधिल्या इकन. आफना केरा केटिलाइ. धिला उन्या तुल्या इ
राव्युन ॥ जस रावणाले. सुमेरु पर्वत धनि. त्रिनवरोवर मानि. येक अंगुलाले उठाउनु
सक्या ॥ येस्ता रावणाले प्राणि हरू लाइ दुःख दिहा. पितामह जो ब्रह्मा. पुलस्त्ये. विश्व
वा. नृ. धि हरू आइकन. अवसर हेरि कन. भन्द्युन ॥ हेवत्स भनि विनिगथी. एस्ता अका
इले. मरु विर. सहस्रवदन. रावण पुष्कर द्विपमा वसिरहाको छ. हे जान कि सिता. ल
त्कारनइ. दसमुख रावण. लंका मा वस्याको छ भनि. एस्ता विचित्र कथा कहिकन. तिअ
तिथ ब्राह्मणाले. चार वर्ष. चार महीना. वित्यापछि. मेरा बावालाइ. मलाइ ज येसद्वि

अ. रा.
४६

इकन ॥ विदामागितिर्थजात्रागर्नगया. सितादेविले. ऋषिश्चरहूलाइ सुनायाभमिवा
स्मिकि. ऋषिश्चरले. भारद्वाजमुनिप्रतिकहंदाभया. सीहिकथानेमिधारम्यवनमा. सुत.
नामाथोरानिकले. शौनकादि. ऋषिश्चरप्रतिकहंदाभया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकि. ऋ.
षिविरचिते आदिकाव्ये अङ्गुत्तरे काण्डे सिताभाषनं नाम सप्तदस सर्गः ॥ १७ ॥ ॥ वा
स्मिकि. ऋषिआज्ञागच्छन्. हे भारद्वाजमुनि. ताहाउआत. फेरि. सितादेविआज्ञागच्छन्. ॥ हे ऋ
षिश्चर. यस्ता. सहश्रवदन. रावणछभनि. तिआसलेकथाकोसुनि. आश्चर्येमानिरथा. अ
जयनिमैलेसमयाकेछ. मेरायसम्. रामचन्द्रले. मोहसेवदन. रावणालाई. आफनावा
हुकावलले. मारिदिआ ॥ कुम्भकर्ण. इन्द्रजीतसमेत. काजिरु. फेरि. दुष्ट. दुष्टराक्षेस
हूमारि. लंकाआअगिलेजलाइ. समुन्द्रमासेतबन्धगरि. पुलवाधी. फौजपारगराया. सु
प्रिय. हनुमान. इत्यादि. साहायेगरि ॥ रावणमारि. सबआणिहूकन. आनन्दगरायाहे
ऋषिश्चरले. तेताथोरिकामहोभनि. महोत्पाकोहुं ॥ अवमेरा. उपरछेमागनुवस्. जलने

राम
४६

धमाभन्तु अग्निकाजस्तोजाज्वलेतेजभयाकाअग्निश्वरहो॥ तम्लार्द्रमायाकोत मैलेहुलीमार
निनत्योसहअवदन रावणालाडमायायो मैलेआश्चर्यमानुला॥ सवशाणिकारक्षायनिहो
ला महाकिर्त्तिपनिहोला भनिमैलेहास्याको एसकारनहो॥ त्योसवैसाफगर्नुहवस् तयात्री
हृकस्ताडुनु ऊछभन्या ज्वलनो धमाभन्तु अग्निजस्ताभयाका अग्निहृल्लेक्षमागर्नुहवस्
भनिभन्दीभइन्॥ इतिसितादेविकावचनमुनि अग्निहृल्लेसाधुसाधु स्थावास् हेसितादे
विभनि सितालाइअणामगन्या॥ हेभारदाजमुनि ताहाउआत राधव रामचन्द्रले सिता
कावचनमुनि जोधराक्रमवछाउन्या ऐला वचनमुनिकन आफैलेसिंहनादगरि॥ रुंभो
सहअवदन रावण मारोलाभनि सवै फौजकनअहायार आतागछन् हेअग्निश्वरहो
॥ आजैसहअवदन रावणालाडमानर्जाछु हेलक्ष्मणा भरत सत्रुघ्न मित्रसुयिब हनुमा
न आदिसेनाहो॥ आफना आक्ना हात हतियार सि तयारहोभनि कन पुष्यकविमा
नलाइसमुकायार तल्लेखनमाआइपुग्योर तेसविवानमा रामअमरवगरिसवैचक्रा

अ. रा.

४७

यहिले रामचंद्रा. ताहा पछीलक्ष्मणा. भरत. सत्रुघ्न. भाइ सवै चंद्रा ॥ ताहा पछि. सुग्रीव. ह
नुमान इत्यादि. वानर हरू चंद्रा. ताहा पछि जुद्धमा कुशलभया कावीर विरका सोभाह राउ.
न्या. विभिषेण. आदि सवै राक्षस हरू चंद्रा ॥ जानकि जोसिता देविले पनि. रामको कार्ये नि
मित्त. कसेलेथाहानयाई न्यागरि. विमानमाचंद्रनगइन्. रामजीका डुकुममातिसे. विमान
माचंद्रा. फेरि ससत्र आदि मन्त्री हरू पनि. अघि हरूले. पुष्पक विमानमावसिकन. येके सो
रगारि ॥ हंभो हंभो. आज सहअवदन रावरा लाइ. माहोला भनि. सिंहनाद ग्या. तिसिंहनाद
ग्या कासदले. भूमिकम्प पनि भयो. सवय चत पनि डोलन ग्यो ॥ आकास देवि ग्रह तारा प
नि धर्या. नदी पर्वत. सवै सुक्यो. समुद्र का तरंग चढ्यो. कंपित भयो ॥ फेरि सुग्रीव. हनु
मान. निल. नर. जासुवान. इन हरूले. वडा वडा भयंकर मूर्ति भयार. मुखेले. सहअवदन रा
वरा लाई. निलोला भन्या जस्तो गरि. रूपधार नागयार ॥ राम. सिता. संग. विमानमावसि. महाह
र्षमान संग जादा भया. हेभार दोज मुनि. ताहा उवात. रामचंद्र का आज्ञाले. तियुष्पक विमा

राम.

४७

नमावसि. आकासमार्गगरि. वृस्करद्विषता. मानसोत्तरनामदेसमायुक्कार. ताहायुक्तापच्छी॥
ताहाका. तमासादेवि. सवेजनाआश्चर्येमानिरह्या. रामप्रभुतिसवेले. हंभो॥ सहस्रवदन. रा
वरा. मारोलाभनि. सिंहनादगरि. तमासाहेरिरह्य. धनुका. टंकार. सिंहनादगयाकोश्वर. स
र्वत्र. स्वर्ग. मर्त्य. पातालव्याप्तभयो. तेसेसद्वलेसहस्रवदन. रावराउथ्यो. उठिकन. योकाहोक
स्वहोभनि. हेरिवुही. सोधनलाग्यो॥ ताहावडावडा राक्षसहरू. आचारभंखन. अहोकाआश्च
र्यभयो. काहावाटयोसद्वउथ्यो॥ कस्लेगर्जमानगयाकोहोभनि. राक्षसकाराजाभयाका. सह
स्रवदन. रावराले. महा. महावलिह. राक्षसहरूसिलीत. गरि. देसवाट. निस्कनलाग्या॥ क
स्तोरावराभयादादस. आदित्यकाजस्तो. तेजभयाका. हज्जारमुखभयाको. डडहज्जार. हातभ
याको. डडहज्जारआधाभयाको. महामेघजस्तो. कालोवर्षाभयाको. वडवानल. अग्निजस्तोले.
जभयाको॥ सयेजोजनविस्तारभयाका. विमानमावसि. नानासंस्त्र. अस्त्र. परिघ. पास. तोमर
मुङ्गर. भूसुरिड. परशु. धराठा. लोह. चक्र. त्रिशूर. खड्ग. तरवार. तिर. कमान. अरूजातजात

अ. रा.

४८

काठेरै. हातहतियार. तथारगरि. इंदुहजार. आवालाल. लालगरि. दातलेवठ. व्यापि. आधिभोजो
रि. हजारमुख. हजारै. दवलगरि. लडाइगर्ग्याठाउमा. आइयुग्यो. त्योसिहनादगर्न. आउन्याको
होभनि. आवामुखवाट. रुडरुवाट. अग्निकाजस्तो. ज्वाला. निकासिभन्छन्॥ मेशजोरितको
हिथियेन. इन्द्रादि. दसदिग्पाल. देवतासवैमेशचाकर. भयाकाछन्॥ मेशदयाकृपालेमान
योवाच्याकाछन्॥ तस्कारन. पाताल. स्वर्ग. गर्न. स्वर्गकन. पातालतुल्याउनु. मेशसामर्थछ. फे
रिमनुष्येलाइ. देवतातुल्याउनु. देवतालाइ. मनुष्येतुल्याउनु. पनिमसकछु॥ ऐस्तानरह
संग. उल्लो. पुल्लो. गर्नपनि. मेशसामर्थछ. फेरियोपृथिवि. येकाहातमारवि. येकाहातका
नखले. कमलकापातचियाजस्तो. गरि. वराउवराउ. गर्नसामर्थछ. फेरि. परापूर्वमा. पिता.
महभन्नु. ब्रह्माले. वारंस्वारहातजोरि. प्रियेवचनसित. विनिगथ्या॥ तिनिकावचनसुनिक
न. सवैइनिआकारक्षागन्याधनिथियन. आजसहस्रवदन. रावरागलाइ. मारोलाभनि. सिं
हनादगरि. वडाअहंकारसंग. गर्जमानगर्ग्या॥ तकोहोसभनि. वडागर्जमागेनरि. रामकास

राम

४८

नमुषजादाभया॥ राक्षसगनका-भारादार-सियाहि-कौजभाइयुका-कोहिभन्या-रथमाच-
हि-कोहिभन्या-घोडामाचहि-कोहिभन्या-हान्तिमाचहि-नाताअकारकाहतिथार-लियाका-व-
शवडा-भयानकमूर्तिभयाका-ह-जारी-राक्षसहरूआइयुका-ति-कौजमा-कोहिकोहि-सर्द-
र-कानाउंकहंछु-भनि-वाल्मीकि-अधिआजागछंन॥ हेभारदाजमुनि ताहाउवात्त-पहिले
कोटिसभन्याको-केरमनसामा-धूर्ण-नामा-सहलयात-हलिमलपि-छल-कौनपचक्र-क-
लकेस-अकालरा-हिरण्यवाऊ-सरण-कक्षक-कालदत्त-पुछराउ-पिंगसेका-आरभ्यक्ष-
हा-हिरण्येवाऊ-उद्धि-क-सरभ-मूड-वितथंता-विरोहन-सिसिरलंक-मुक-सुकुमार-धुर-
धेन-मुडर-ससरोमा-वसुरोमा-महाहनु-पारावत-पारिपान्न-पाराउर-हरिन-कस-विहंग-
दंभ-अमोद-सहतापन-एकर-कुडर-रोषणिक-कुमारक-वाऊक-संववेग-धूर्तक-पाप-अ-
तक-संकुकर्ण-पिठका-भैरव-मुण्डवेदांग-पुवग-उलुपालक-अधभ-वेगवान्-राम-पि-
राग-रक-महाहनु-रकांग-सर्वसागर-समुड-पट-विसकं-वराहक-वुनाक-सुमित्र-चित्त

अ. रा.

४९

वेग पाहसर तरुनिक मनिरकध अरुन इति त्रिह तैर ७३ ॥ जनासर्दार कुं सवै युद्ध माकि
तिवडाठुन्या कुं न ॥ गुंथ विस्तार होला भनिसवै विस्तार कहिन लडाइगर्न आठुन्यासर्दार ह
रुको संख्यागर्न संकियेन ॥ कति नीलवर्ण भयाका कति सेतावर्ण भयाका कति स्यामवर्ण
भयाका कति पितवर्ण भयाका ॥ अघोर भयाकर भयाका वडावडा सरिर भका महाम
हावलियाका कतिकाभन्या सातसरि भयाका कति भन्या पाचसरि भयाका कति भन्या नव
सरि भयाका कति भन्या येका रु सरि भयाका ॥ एस्ता तरु सित दूद सये चार सये हजार
सरि संम भयाका कतिकाभन्या अग्नितुल्ये भयाका कति काभन्या घटत समान भयाको
कति भन्या चारको स संम उचो भयाका ॥ कति भन्या दुइको स उच्चो भयाका कति भन्या स
नुखेको रूप कति भन्या मायारूप कति भन्या विश्वरूप कतिकाभन्या दिव्य सस्त्र लिया
का हेभार दाज सुनि अवउ प्रात फौज कासर्दार हरु कानाम कहंछु ॥ संकुकर्ण निकुम्भ घ
न कुमुद अनन दाद सभुज कछ उपकछ ग्राण भवा कपिस्कंध कोचनाक्षे जलंधम अ

राम

४९

क्षमनर्दन. कुनदीक. लमोभूक. एकारकाक्षे. द्वादसमाक्ष. येकजटा. सहस्रवाहु. विकट. व्याघ्रास्य
क्षितिकम्पन. पुन्यनाम. अनु. सद्धक. प्रियेदर्सन. परिश्रित. कोकनदप्रिय. मात्स्य. अनुलेपन. अ
जोदर. अस्कंधाक्षे. सतलोचन. ज्वालाजिह्वाकराल. सितिकेस. जटोदर. चतुर्दस्त. ओहजिह्व. मे
घनाद. सभुव. विधुताक्ष. धनुविक्रम. जठर. मारुतासन. उदराक्षे. रथाक्षे. वज्रनाभ. समुद्रवेग. मे
लकम्प. वृषभेय. प्रवाह. नन्द. उपनन्द. धुम्. श्वेतकलिंग. सिद्धार्थ. वरद. प्रियेक. एलनन्द. गो
नन्द. प्रतापवान्. आनन्द. प्रमोद. स्वस्तिक. ध्रुवक. क्षमवाह. सुवाह. सिद्धपात्र. गोवज्र. कमकार
पिड. गायन. वान. वड. विर्यवान्. वेताली. गतितालि. कथकानिक. हंसज. पंकदिग्धाग. समु
द्रोत्सादन. हरनोत्कराठ. अरुण. श्वेत. सिद्ध. नन्दक. ८६ इति छयासी फौजदारले. तानात्मस्व. अ
स्रलि. रामलाड. मारुभति. महासिंहनादगारि. भाडपुकाभनि. वाल्मीकि. ऋषिश्वरले. भारद्वाजमु
नि. प्रतिकहंदाभया. सोहिकथा. नेमिधारयेवनमा. मुतनामाघोरानिकले. सोनकादि. ऋषिश्वर
प्रतिकहंदाभया॥ ॥ इति रामायणे गोवाल्मीकि. ऋषिविरचिते आदिकाव्ये. अक्षुत्तोत्तरकारेण रावण

अ. ११.
५०

मेमेनिर्यानिनाम अष्टादश सर्गः ॥ १८ ॥ ॥ ताहापद्धि फेरिवासिकि माषिआजागद्धनः
हेभारदाजमुनि ताहाउआते सह अवदन रावरा काओरस पुत्रराक्षस माषेहभयाका
॥ इति हनुल्लयनि नानासस्त्र अस्त्रशिकन तयारभे रामका समुषमा भाइयुका इति हनु काना
उसुन ॥ कालकंठ १ प्रभाष २ कुम्भाडक ३ कालकक्ष ४ सित ५ भूतलोन्मथन ६ यज्ञवाकु ७ प्रभा
कु ८ देवयाजि ९ सोमया १० मंभारल ११ महातेजा १२ सक्तकाय १३ वसुवत १४ तुहर १५ तुहार १६ वि
त्रदेव १७ विर्यवान् १८ मधू १९ सुप्रदेसा २० किरिटि २१ महावल २२ वसन २३ मधूवर्ण २४ करसो
दर २५ धर्मद २६ मन्मथकर २७ सुचिवक्र २८ श्वेतवक्र २९ सुवक्र ३० चारुवक्र ३१ वाणव ३२
दण्डवाकु ३३ रजकोकिल ३४ मंचर ३५ कालकाक्ष ३६ वानेस ३७ वातेभक्षक ३८ उग्र ३९ सवान
न ४० कोकन ४१ गृध्रपक्षे ४२ जम्बुक ४३ लोहाजवक्र ४४ कुम्भवक्र ४५ कुम्भक ४६ मूराउग्रिव ४७
उध्मोजा ४८ हंसवक्र ४९ कुंजल ५० येतिरावराकाछोरा महावल पराक्रमभयाका राक्षसहनु
ले हस्तगलगरि महासिहनादगरि रामचन्द्रलाइ येकैहातले येकैचोटमा कुटिमाहुला भ

राम
५०

निआइपुण्या इतिरुहका कौजडुइहजार थिया ॥ येक कौजमा हजार अर्बुद सिपाहि थिया ति
सिपाहि रुह नाना तरहका हात हति यार सियाका ॥ नाना तरहका मुख भयाको कस्तो कस्तो मु
ख भन्या कुर्म मुख कुकुड मुख दिर्घ मुख त्वाल मुख वाघ मुख सिंह मुख बल मुख उल्ल मुख वा
नर मुख मनुष्ये मुख विशल मुख तप्त मुख नकुल मुख उलुक मुख काक मुख मुक मुख मयूर
मुख मत्स्ये मुख अजंगर मुख महिष मुख भालु मुख साल दुल मुख हस्ति मुख मकर मुख भ
त्स्ये मुख अंज मुख गरुड मुख वृष मुख कसे कसे का भन्या तिन मुख तिनै प्रकार का भयाको
पाच मुख भयाका पाचै जाति येला प्रकारका सयै मुखको सयै जात भयाका ॥ हाति घोडा व्याघ्र
सिंह मृग इत्यादि सयै जातको मुख भयाको कसे का भन्या घेर छाटि पाउमा भाषा भयाको
कसे का भन्या हजार आवा भयाका कोहि भन्या हर्म मुख धराडु मुख तिर्यङ्ग मुख असुख मुख
वचन्द्र माजस्तो रघो मुख नाना प्रकारका वस्त्र लायाका कोहि भन्या नागा निर्वस्त्र भयाका कसे
का भन्या घेर हुला भयाका कति भन्या इर्वल भयाका कटिका भन्या घेर हुलो आंग इर्वलो कटि

अ. ए.

५१

भन्याधिवाछोटी. कानलामोभयाका. कटिभन्या. सर्वमुखभयाका. कतिलेभन्या. हात्रिकासु
गको. वाघकोछाला. सूर्यइत्यादिकोछालावखाको. कतिकोभन्या. गर्जनमासुखभयाको. क
तिकोभन्या. पेटमासुखभयाको. कतिकोभन्या. पिठमासुखभयाको॥ कतिकोभन्या. जंघामा
सुखभयाको. कतिकाभन्या. जानुमासुखभयाका. कतिकाभन्या. पार्श्वमासुखभयाका॥ येसै
तरहसित. ठाउठाउमासुखभयाको. जतिपशु. पक्षि. किटयतंगकादेहसुखछ. ततिजा
तकासुखभयाको. कतिभन्या. टेरैहातभयाका. कतिभन्या. टेरैसिरभयाका. कतिभन्या. टे
रैसिर. हात. दूइभयाका. ऐस्ताऐस्ता. रक्षसहरुले. नानातरहकाभाला. लायाका. नानातर
हका. चन्दनलायाका. नानातरहका. गहनापैरुनगयाका. नानाछालावखाको॥ फेरिकति
लेभन्या. यगरिगुप्ताका. कतिलेभन्या. टोपिलायाका. कतिलेभन्या. जटाकोमकुटवाध्याका॥
कतिकोभन्या. संजसो गलाभयाका. कतिकोभन्या. सुयाजसो. केसभयाको. कतिकोभन्या. दू
इशिखाभयाको. कतिकोभन्या. त्रिशिखाभयाको. कतिकोभन्या. पंचशिखाभयाको. कतिको

राम

५१

भन्या. सप्तश्रियाभन्याको ॥ कतिकोभन्या. मुलितभन्याको. कतिकोभन्या. जतिलभन्याको. कतिको
भन्या. रोमरोम. मा. आखाभन्याको. कोहीभन्या. देवताफौज. सकलनासगर्ना ॥ कोहीभन्या. आग
मा. मासुनभन्याको. कालामुखभन्याको. कोहिभन्या. सूर्यकाजस्तोविस्तारभन्याका. कतिकाभन्या.
पिठनभन्याका. कालामुखभन्याका. कटिकाभन्या. पिठनभन्याको. कोहिभन्या. मुराभुजा. भ
याका. कतिभन्या. सोहभुजा. सोहैगान्न. भन्याका. कोहिभन्या. वामनभन्याका. कोहिभन्या. ६
सोहकर्णभन्याका. कतिभन्या. हातिकाखड्गजस्तोनासिकाभन्याका ॥ कोहिभन्या. कुर्मकाव
धभनासिकाभन्याका. कोहिपिंगाक्षभन्याकोहकूले. संकुकवेरि. भावले. आउयाहकूलाइ. स
मात. सासनागर. कट. पिठ. हात. भनिकराइ. संमुखजाइयन्याभनि. वाल्मीकि. अघिले. भा
रदाजमुनि. अतिकहंदाभन्या. सोहिकथानैमिथारयेवनमा. सुतनामा. पोरानिके. शौनका
दि. अघिचर. अतिकहंदाभन्या ॥ ॥ इतिरामायणवाल्मीकि. अघिविरचिते आदिकाव्येअ
द्भुतोत्तरकारेण रावणपुत्र. निर्यातनाम. उनविसति. सर्गः ॥ १७ ॥ ॥ केरिवाल्मीकिअ

अ. रा.

५२

षिआज्ञागच्छन् हेभारहाजमुनि. ताहाउग्रान्त. तिवैश्रवणानुज. रावराहसे. रामकासंमु
षवसि. धनुहातमालि. त्योकोहो. कानआयो. क्याभभआयो. क्यासकूलाभनिथान्छ. भनि
मनमाचिताइरह्यो. तस्तासमयेमा. आकासवानिभै. आग्योगच्छन्. हेविर. रावरा. तिआइव
स्याकारामकुं. जोरामअयोध्यानगरिकाराजा. साक्षात्धर्मात्मास्वरूपभयाका. तिनिले.
लंकाभायस्याकातेराभाइ. दशमुखरावरा. लाईमारि. आउण्याऊन॥ कानमान्याभन्या. आफ
ना. भस्त्रिजोसिता. लाइचोरिलेगयोर. तस्कारनमा. मान्या. अव. तलाइमार्नभनिआइरहाछ.
न्. विभिषेनसमेत. विर. विर. राक्षसहरूआयाकाछन्॥ भाइलक्ष्मण. भरत. सनुघ्र. मि
ता. आफना. मित्रसुग्रीव. राजासहित. वडावडाविर. हनुमान. अंगत. जाम्बवान. नरनिल.
समेतआयाकाछन्॥ अरुसवै. विरविरहरूले. तलाइमार्नभनि. आइरहाकाऊनभनि. आ
कासवानिका. आज्ञासुनि. सहश्रवदन. रावराको. इंदुगुणरिसउथोर. मनमाचिन्नगच्छ
न्॥ तेस्लेमलाईकागर्नसक्ला. मुकुं. राक्षस. त्योहीमनुष्येजात. तितराक्षसका. आहारहो. ति

राम

५२

देविमलाइकतिपनिदरछैन जेलेमलाइभोकलाग्या उमेवेलाभावाउला फेरिसंसारइति ॐ
लाइ जितिवह्यामकुं ॥ येस्तामसंगजुङ्गगंलाभनि वेरिभावगरि आउंन्यालाई हानपछभ
नि आयुनाफेजलाईभन्छन ॥ हेफेजहो तेसमानिसलाई हंमेता हान हान भनि आयुलेपनि
कमानवढाई पहिले पुष्यकविमानमा तिनचोतहाम्यो ताहायछि राक्षसीफेदले पनि वानर
भाल सेनामा तिरले हान्यार कतिलाई धाइ पनिदिया तवसाधामृगीजोवानरसेना मानुषिसेना
विभिषेन सेनालेपनि जोविर विर राक्षस सेनालाई पनि पर्वतलेहान्या तोराक्षस सेतार मानु
षिसेनाको परस्पर गुङ्गभयो कोहिभन्यामया कोहिभन्यामुर्छभया ॥ राक्षसकोर वानर मनु
ष्यकोमहाअघोरसंग्रामभयो ताहाउप्रात हेभारदाजमुनि महावाकुरामको फेरभरत स
नुघ लक्ष्मण और विरहुनुमान सुग्रीव जानुवान नरनिल आदिवानर औरविभिषेन
आदिराक्षसको महाअघोरगुङ्गभयो विर विर राक्षसहरुले कवचलाईकन व्यालगया
जस्तो गरि गुङ्गगर्नलाग्या ॥ ताहाकटमानफर्कन्या महाविरजोहाहाहू तिसवै आन्दनंग

अ. ए.

५३

हि. लक्ष्मणगर्नलाग्या. ताहा. हाहाकार. सद्य हस्तताल. सद्य. हंनकट. कदायमानसद्य. सिंहनादस
द्युत्थो. त्योसद्यले. सातेद्विष. नवधराउ. धृष्टिविमा. भूमिकंपभयो॥ आकासमापनिव्याप्तमान
भयो. रावरा. राक्षस. सेनाले. महारु धमानसंगयुद्धगर्नलाग्या॥ वनरसेनालेपनिवडा. वडाठुं
गा. वडावडावृक्षेउठाई. रावरा. सेनालाइ. हांनलाग्या॥ तवररावरा. सेनालेपनि. त्योहान्या
कोषातिरेमानेननूर. त्योदेवि. फेरिवानरसेनाले. उचाउचापर्वतउठाईहान्या. तवररावरा
सेनालेपनि. सस्त्रअस्त्रलेहान्या. फेरिवानरसेनाले. कुडिकुडिगड. दातले. टोकी. काटि. राक्ष
सहुरूतोइ. मारिदिया. पर्वतजलोत्पथधारनागरि. मुष्टिलेप्रहारगरि. आघानिकासि. मा
रिदिया. हाति. घोडा. रथ. पायकले. वाटेपनिधाउंन्याभयननूर॥ ताहा. आकासवाट. कुडि
कुडिगड. हातिकासवार. घोडाकासवार. रथमाचक्रिवस्याका. राक्षसहुरूधेरेमारिदिया॥ फे
रिराक्षसहुरूका. पिठमा मुष्टिलेप्रहारगरि. रगतवसनगराउनुलाग्या. कंम्यभै. ओह. ओह
हेविरविरभति. कशड. राक्षसहुरूदाया॥ हेभारकाजमुनि. ताहाउप्रात. ऐसातरहसित. प

राम

५३

रस्यर महाजघोर युद्धभयोः रगतवहनलाग्यो ॥ हानिपठायका पर्वत दक्षिणे वायोसवे
थुनियो स्वसेना परसेना भनिथा कानभै ॥ परस्यर युद्धभयो कत्तातरहसंग युद्धभयो भव्या ६
वानरसंग वानरैको राक्षस संग राक्षसैको युद्धभयो ॥ फेरि राक्षस सेनाले वानरसेना लाइ मि
लाइ छिगारि आदिस सत्रजो थियो तेसैले यनि प्रहार गयार वानरसेना लाइ दाहाभयोः पर
स्यर सिंहनाद गरि लडाइ भयो ॥ ताहा पछि वानरसेनाले राक्षस सेना लाई ढारमा तरवार
लेहानि तिरलेहानि कवच दाटले व्याति चिथोरिदियार जसै गरि पर्वतवाट नदीवहंछु त
सै गरि रगतकानदीवहनलाग्यो रथले रथिकन राक्षसले राक्षसैकन घोडा लेसवार लाइ
हानि राक्षसहरु कासं हार गयो ॥ एस्तातरहसित लडाइ कुनलाग्योः रावण का राजधानिमा
वडो कोलाहल सद्धभयो नानाउपद्रव उल्कापाट यनि भयो राक्षस सेनाको हाभैरयो वानरसे
ना जितभयो मनुष्यसेनाले सिंहनाद गयो भनि वाल्मीकि भविले भारद्वाज मुनि लाइ कथा सोही
कथा नेमिधार न्येवनमा सुतनामा पौराणिकले जोनकादि भविष्यर प्रतिकहं दाभयो ॥ ॥

अ. ए.

५४

इतिरामायणेवाल्मीकिअपि विरचिते आदिकाव्ये भद्रोत्तरकारणे संकुल सुप्रनामविंशतिसं
र्गः ॥२०॥ ॥ फेरिवाल्मीकिअधिआजागछुन हेभारदाजमुनि ताहाउप्रातः सहस्रवदन
रावणाले वायुवेगभयाकोरथमाचहि अति तिदणभयाको सक्ति लिइकन आयो कस्ता
रावणभन्या अतिदरलागो जस्काप्रतापलाइ कसैले जितन नशकन्या ॥ गृध्राअतुका म
ध्याइ कालकासूर्यकाजस्तो तेजभयाको तेस्काताय कोहि सहनु सकैन थ्या ॥ येसा रावण
ले जस्तै गरि समुद्रकातरंगभिन्नमाछायस्थ तस्तै गरि सेनाकाफौजमा आयो हेभारदा
जमुनि ताहाउप्रातः इन्द्रकारिपुभयाका सहस्रवदन रावणाले त्यावानरसेनार मानुषि
सेना विभिषेणसेना सवेयकै छिन्ना यकै चोतले माछु भनि हान्नतयारभयो फेरि तिवान
रसेनादेवि मनमाचित्तनागछुन ॥ तिसवेछुद्रजाति सेनालाइ कपानमारु इनिह रुले धनदो
लथ प्राणाछाडिकनमसित सुद्रगर्नभनि द्विप द्विपांतदेवि आयाकाऊन ॥ नरजातिभन्या
याको हासोभक्षेहो वानरजातिपनि तस्तैहो राक्षसभन्या आफनाजात कुदुस्वरुह रुनु ॥ तस

राम

५४

अर्थ छुवाहूलाइ मानुछे न भनि. परि तहू भन्दे छुन. तर इनीहूलाइ आहार वनुछे न
तस्कारन. इनिहूलाइ आफ्ना आफ्ना देस. देसान्तर मा यठाइ दिनु पयो भनि. मनमा चीता
इ. वाये व्यास्र तयार गरि. हान्यो. जसै वाये व्यास्र. अहार गयो. तसै वाये व्यास्र वाट. महा वायु उ
द्योर्. सवै फौज लाइ. उडाइ दियो ॥ जाहा जाहा आफ्ना देस धर थियो. तही. तहि पुन्याइ दि
यो. तिनिहू वाहिर. निस्कन जसै लाग्यो. तसै गलहूलाइ. भित्र पुन्याइ दिन्या ॥ जसै गरि.
ऊल्लखाना मारखाका. वधुवालाइ. पहरा वड्या चौकि दार. ले. गलहूलाइ. लाइ. भित्रै यठाइ दि
न्दे. तसै गरि तिनिहूलाइ. वायुले. अधिति रवाट. गलहूलाइ. आफ्ना. आफ्ना. दवार
धर भित्र पुन्याइ दियो ॥ तव. तिसवै आश्चर्य मानि. भन्न लाग्यो. कायेस्तो आश्चर्य भयो. काहा
वस्याका थिअरु. हा मिहू काहा आइयु क्युं ॥ काहो स्वप्न पोहो कि भनि भन्दा. फेरि समझार भ
न्दे. अलये कालका. वायु जस्तो. वेग भयाको ॥ वायु व्यास्रले. यस्तो गरि दियाको. रहेछ भनिहा
सि मुझ. गरि वसिरहा. फेरि भरत. सत्रुघ्न. लक्ष्मण. हनुमान. सुग्रीव. नर. निल. आदि वानर

अ. ए.
५५

हर्ष जासुवान आदिभालुहर्ष और विभिषेण आदि विर विर भयाकाराक्षेसहर्ष
वै अयोध्यानगरमापुकि वस्था कसेका आंगमा वस्त्रन भयाको देषि वायेयेसस्त्रलाइ अ
नामगरिवस्था ॥ परंतु रामर सितालाई न देषि भन्छन् क्या भयो कसो भयो रामर सिता
देषि न देत भनि महासोक गरिवस्था ॥ हे भारदाज मुनि ताहा उवाच तिरामर सितालाई वा
येय सस्त्रले उठाउन सकेन र तिहुइजना पनि पुष्यक विमानमा वसिरह्या कस्ता तरह
सित वस्था काथिया भन्या कमलका फूल भित्र पस्याका भ्रमरा जस्तो भे वतास आउदा अ
लि अलि कापिकन वस्था काथिया ॥ अघि हर्ष पनि तहिवस्था काथिया तिनिरुले पनि आ
श्चर्य मानी रामर सिता बाहिक अरु कसे लाइ देखेन ॥ महाभागि यो सिताले रामका फेज
सवै गंधर्वनगर भन्नु आकासमा मेघवनायाका फेद वतासले उडाइ दिया जस्तो गरि वाय
व्य सस्त्रले उडाइ दियो भनि अलि अलि हासि मुअगरि रामका मुख हेरि रहिन् ॥ तब अघि
श्वरले स्वस्ति स्वस्ति कह्यो न हवम् साति हवम् भनि आसिर्वा ददियो वस्था ॥ ताहा पछि

राम
५५

आकासमावृष्टा देवता हरूलेपनि. हाहाकार गरि भन्दुन. ते सरावणाले. कागन्यो. पूरा पुर्वमा.
पनि विद्युले गरूडमा. चक्रि. देव लोक सहित भै. ते सरावणालाई. मारु भनि आउंदा. जसे आइ पुण्या
था. ते सै. ते सरावणाले. विद्युलाइ. दाहिना हातले. समाति. लवन समुद्रमा फालि दिया. बाउ हातले
समाति. देवता हरूलाई. फालि दिया. ते स दिन देषि. देव. गन्धर्व. किन्नर. मनुष्ये लेपनि. ते सरा
वणका. गंधपनि. सहनु सत्तेन. आज उने. विद्युले. दशरथ राजा का पुत्र भै. हामि हरू काउ.
झार गर्न आयाका. राम लाई. ते स्तो गरि दियो भनि. परस्पर. कुरा गरि हेरि रखा. तव सह आ
छे. जो इन्द्रले. रावण लाई. छुवा मानि कन. सिंह नाद गया. राम लेपनि. ते स सित युद्ध गर्नु गा
हो मानि. आश्चर्य मानि रखा का थिया. ते स्ता वेला मा. राक्षस. सेनाले. किलि किला सद. हर्ष मान
गरि रखा. हे भारदाज मुनि. ताहा उवात. राघव जो. राम. पद्मपत्र जस्तो. नेत्र भकाले. वेरि मारु
भनि क्रोधले. लाल नेत्र गरि वस्या का राम लाई. मोहिनी जो सित दिवीले. छाडि दिइ न भनि. वा
लि किन्नरिले. भारदाज मुनि. अति कहंदा भया. मोहि कथाने मिथारं न्ये. वनमा. सुतना मा पोर

अ. ए.
५६

निकले सौतकादिअविश्वरअतिकहंदाभया॥ ॥ इति एमायरोवास्मिकिअविश्वरचिते आ
दिकायेअकृतोत्तरकाएउ रामसेयेविश्वयनंतामहेकविंमति सर्गः॥२१॥ ॥ वाल्मीकिअ
धिआज्ञागछेत् हेभारद्वाजमुनि ताहाउआत्त रामसेना उडिभागि गयाकोदेधि रावणालेसिं
हनादगयो रामचन्द्रलेयोसिंहनादगयाकोमुनि महाक्रोधगरि धनुमाताहोचढाई राक्षस
कामर्म मर्म ताकिहानि तिलप्रमान धराउ धराउगरि संहारगर्नलाग्या ॥ कस्तातरह संगमान
लाग्याभन्या रामले धनुमा सर लायाको छोडाको कसेले चालयाउन्याभयनं ॥ हेभारादार
संदार सिंघाहिहो तिमीहकले हेरिमात्र रऊ मयकलेले त्योअकस्मात विनाकारमले वेरि
भैजायाका मानिस लाइमाछु तिनि लाइमायापछी सवेमानिसको संहारगहंलार मृथिविमा
निर्मानगहंला ॥ जसैगरिस्वर्गतमा निदेवगया तसैगहंला फेरिसात समुंद्रपनि मुकाइदि
उला ॥ सातपर्वतपनिचुर्गगरिदिउला सातग्रहलाइ पनि पाताल पुण्याइदिउलाभनि ॥ प्र
तिज्ञागरि रामचन्द्रसंगयुद्धगर्नलाग्यो हेभारद्वाजमुनि ताहाउआत्त रामचन्द्र रावणकोक

तेसोचाहोगरि सरवृद्धिगन्यार रुडलेप्रभुगन मान्याजसोगरि रामरवऊते राक्षसहंला

इमारिदिया रामसेतेसोउगुक्रमगयाकोदेधि रावणभन्ये

राम
५६

स्तोत्रुद्धभयोभन्या वलिकार इन्द्रकायुद्धभयाजस्तोभयो रावणसंगयुद्धगर्नवायार रामयनि
महायुसिभयार महाअरुतयुद्धभयो ॥ दुवैकारोमांचपनिभयोर रावणाले गंधवास्त्रप्रयो
गरि अहारगयो रामलेपनि गंधवास्त्रनिवारनगया ॥ फेरिरावणाले दिव्यास्त्रप्रहारगयो रा
मलेपनिदिव्यास्त्रले निवारनगया ॥ रावणको जावत सस्त्रधियो त्योसवेरामलेवेथगरिदि
या राक्षसका राजा रावणाले फेरिपरमयुद्धभारभगयोर रावणाले सुवर्णपंचलाग्याक
वानप्रहारगरिदियोर रामकासरिरमालाग्यो जसेलाग्योतसे महाविषभयाका सूर्यभैवि
षउफेरिदियोर रामलाइदाहाभयो ॥ फेरितेसे सूर्यलेमुखआंगरि अग्निउकेलिदियोर अ
ग्निहृदिभयो फेरितेसे सूर्यवासुकिजस्तो महाविषभयाको दुलोफभैनियाको ॥ सूर्यहूउ
त्यत्रिभयोर दिसा विदिमाव्यान्नमानभयो तेलासूर्यदेविकन रामलेपनि सौधर्ण सस्त्रप्रयो
गगरियवाया ॥ तिसुवर्णपंचजोवान कस्तोभयोभन्या सूवर्णजस्तोवर्णभैगयो तेसुवानको
गरुडभयो त्यागरुडरूपिदानले तिसूर्यरूपिदानलाई नासगरिदिया ॥ त्योसूर्यस्त्रनास

अ. रा.
५७

भयापदि. सह अवदन रावणले. फेरिवानवर्षागरिदियोर. त्योवाणवर्षाको हज्जारवाने. रामका
सरिरमा लाग्यो हज्जारै धाव भयो फेरि रावणले. रामका वारासवैनासगरिदियोर. त्योदेखिकन
देव. गन्धर्व. किन्नर. पित्रिलोक. सिद्ध. अविहू. सबैले फिक्रि मान्या. धाव लाग्या. कारामको मुख ॥
राकुले प्रस्त पायाका चन्द्रमाजस्तो. मलिन भैव स्याका. रामका निमित्त. फिक्रि मानि र ह्या ॥ हिभार
दाज मुनि. ताहा उ प्रात. प्रजापत्य क्षत्रमा. बुधले. चन्द्रमा अस्त्रि रोहिणि लाइ. आकाश गरि दुः
नित्रा. को अहित निमित्त. वसि रहे थ्यो ॥ आगोवाल्याको धुवाले. छोपि दिया जस्तो. सागर अग्नि
ले जलाया जस्तो भयो. उहि सागरका क्रोधले. लाल भै. सूर्य उदय भयाते अहि नभयाको सूर्य ज
स्तो. फेरि सह अवदन. रावणका सरिरमाथी. आकासमा धुमुकेतु उदये भयो. फेरि रामले आधि
भो. जोरि रिसले. लाल. लाल नेत्र गरि. राक्षस. सब भस्म गर्न भन्या जस्तो. गरि. सब रौ. रौ वाट अ
ग्निका ज्वाला जस्तो क्रोध भयाका. रामका मुख देखिकन. पंचभूत प्राणि. सब थर्क मान भया. भूमि
पनिक म्यमान भयो ॥ सिंह साल दुल व ह्या. वडा. वडा. पर्वत मा. आगो लाग्या जस्तो भयो ॥ सब

राम
५७

कामन लाग्या. पूर्णमाकादिन. काममुद्रजस्तो. भालु. जन्मक उत्पानगरि. वडावडा सोरगारि. धु
मिधुमिकराउन लाग्या. हेभारदाजमुनि. ताहाउशान. रामचन्द्रले. लंकाभा. रावणवधगनानि
मित्रे. जोनवाणतयारगयाथा. उहिचानसमाया. कस्तोवाणभन्या. दसवदनरावण. दाहामाज
ल्याकाअग्निजस्तो. विष. स्वामलेमत्तभयाको. कालसर्पजस्तो. वानेलिया. फेरि. रामले. अर्कोवा
णलिया. कस्तोवाणभन्या. पुराधुर्वमा. ब्रह्मालेदिइराव्याका. ब्रह्मास्त्रवान. ब्रह्मालेवनाई. थ
हिले. इन्द्रताइदियार. त्रैलोक्यकनजित्या. जोनवानका. अंगमा. वायुदेवता. साक्षात्. वस्या
काछन्. फेरिवाणकाइइफनामाअग्निर. सूर्यवस्याकाछन्. फेरिजुनवाण. मेरुपर्वतजति
कोगजोछ. पर्वत. पर्वतमा. लोकपालवस्याकाछन्. तेसैवानमा. वरुण. कुवेर. समुद्र. यमरा
जवस्याकाछन्. फेरि. सुवर्ण. धंवल्लेसोभितमानभयाको. सवैतेजस्विहरूको. तेजसमेतलि
इ. सूर्यकातेजलेवनायाको. कालाग्निजस्तोभयाको. रथ. हात्ति. घोडा. पायक. सवै. भेदगर्भा
हजार. हजार. परिध. हजार. पर्वतकनभेदगर्भा. कालजस्तो. महासदभयाको. सनुहरूला.

अ. रा.
५८

इ भयेक नदिन्या. पौष भयाका गहू जस्तो. काग. रा. वक. स्याल. कुकुर. राक्षस लाइ भयक न
दिन्या राक्षेस को संहार गन्या ॥ येस्ता ब्रह्म दत्त. वाण लाई. जो महाभुज. रामले. वेद. विधानले. क
मान. कु राउलाकार. जस्तो. ताडी चहाइ. ब्रह्म दत्त वाण. अहार गन्या. ति वाण आकासमा उडन
लाग्यो. आकासमा धुवां उथ्यो ॥ इन्द्रले वज्र पात. गर्द. चट्क्या. जस्तो चट्कि कसेले. मिचनु
नसकन्या. यम राज जस्तो. वाण. नजिकमा आया को देषि. सह अ वदन. रावण. सह सुवाकु
भया काले कुंकार गरिकन. वाम हातले. समाति. जाधले. घिचा. व्यापि. सराउ धराउ गरि दि
यो. त्यो वाण सह सुवदन. रावणले. भाचि दिया को. देविकन. रामले. वज्र तै फि क्रि मानि उधो
मुख गरि वस्यो ॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहाउ आन. सह सुवदन नो रावणले. क्षुर अवाणले.
वडा वेग सित. अहार गन्यो. ते सवाणले. राम का छाति फोरि. भूमि पनि फोरिकन पाताल.
भिन्न पत्यो ॥ तव महा तेजस्वि. रामले. तेस्का वान अहार सहन. नसकि. मूर्ख भयार. दुष्यक
विमानमा परिरह्यो ॥ ताहाउ आन. देवता हरूले हां हां कार गन्या. भूमि पनि कम्पमान भया

राम
५८

वशवश पर्यंत पनिकम्पमान भयो॥ अघिहरूले पनि हारम हारम भनि होहोकार गरि
वस्था तव सहसाक्षे भन्नु सहस्रवदन भयाका रावणले सन्तु कन जिति आनन्द सित फेरित
डाइगर्नतयार भै रह्यो॥ आकासमा उल्का पाट झुन लाग्यो नाना प्रकारका भये पनि भयो प्र
लय कालका समय जस्तो भयो भनि वाल्मिकि अघिले भारद्वाज मुनि प्रतिक हंदा भया सोहि
कठाने मिथारन्य अरन्यवनमा सुतनामा यौरानिकले सोनकादि अघि श्वर प्रतिक हंदा भया
॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकि अघि विरचिने आदिकाव्ये अङ्गुत्तोरकाण्डे राम स्वप्नायितं
नाम द्वाविं सति सर्गः ॥ २२ ॥ ॥ फेरि वाल्मिकी अघि आग्या गर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहा उ
जात मूर्ख भै रह्यो का रामलाई देधि अघिहरू दरले कम्पित भै होहोकार गरि कसैले वेदया
ठ गरि सात्री गर्न लाग्यो कसैले ओठ धि लाई दियार वसिष्ठ प्रमुख अघिहरूले विन्ति गर्छन्॥
हे सिते तथात्रीले राम कत सहस्रवदन रावण छ भनिक्यात आज्ञा गरि सुनाउनु भयो॥
हे जनक नन्दीनि अवक स्वगर्भ कागर्भ एस्तो घोर विषदायन्यो विर विर भाई पनि कताग

अ. रा.
५९

या ऐक्यनिष्ठेनम् ॥ वानरसेनापनिकतागया. मन्त्रीरूपनिकतागया. जों हाभन्यासम
कोयेस्तो. अवस्थापयोभनिभन्दा. तवजनकनन्दीनि. जोसितादेवीले. त्रिषिरूकोवचनमुनि
अस्त्रिजे. धनुषवाणा. अश्लेषगरिरथाका. रामलाइदेधिकन. रामलाइआलिंगमगरि. म.
हावलनधराकमी. गर्जमानभै. लडाइगर्जतयार. भयाको. सहस्रवदनरावराणाइ. देवी.
कन. कमलका. पन्नजस्तोमुन्दरनेत्रलालगरि. अदहास. सद्गरि. कराइकन. जनकन.
न्दीनि. सितालेआफनासिताकारूपछाडि. महाविकटरूपधारनागरि. निधानैरमा. रावरा
कारथमाकुडिगइतर ॥ सहस्रवदन. रावराकासिरकाटनलागिन्. कस्तारूपधारनागरि
नभन्या ॥ पेटभिन्नपस्याकि. इवलभयाकी. आधाभन्याभिन्नपस्याकी. नेत्रघुमाई. घुमाईहे
न्याभयाकी ॥ लामुलामुजंघायाकी. वडासदृकुन्या. मुराडमाला. हालमालाधारनागयाकी ॥ अ.
तिदरलादि. महावेगभयाकी. महाविकरालमुखभयाकी. चारभुजाभयाकी ॥ हुलोमुखभ
याकी. सिराणाडीभयाकी. मूषवाट. जिभानिकासिरथाकि. जगपनिलामोभयाकी. सुयाज.

भ ३

राम
५९

स्तो. रोमभयाकि ॥ प्रलयकालकामेधजस्तो. कालोवर्णभयाकि. घण्टार. पास. हातमालियाकि. ॥
खड्ग. धयरु. धारनागन्याकी ॥ ऐसासरूपधारनागन्याकि. सितादेविजो. जनकनन्दिनीले. राव
राका. रथमाचहि. आलेलेगरि. रावराकाहजारसिरयेकछिनेमा. काठिदिइन् ॥ फेरअरुजो
जोविरराक्षसधिया. तिनीहरूकासिर. नथेलेछिनी. मेठाछिजालि. अण्ड. अण्डगरिमारिदिइ
न् ॥ फेरिमहाक्रोधसित. अरुदेत्यहरूकासिर. सहित. सरिरतिलप्रमान. चूर्णचूर्णगरिदिइ
न्. कसैकोपेट. नथलेचिरि. कसैलाइ. थडलेहानि. कसैलाइपावले. हानि. कसैलाइहातले.
हानि. कसैकोभन्या. ठाडभांछि. कसैकाभन्या. पेटचिरि. ओंडाझिकीमालोलाइ. कसैकोसिरमाटे
कि. तालमिलाइ. नाचनलागिन् ॥ कसैलाइभन्या. चयेटलेहानिचूर्णगरिन्. कसैलाइभन्या. वायु
उठाइ. वटासलेउडाइन् ॥ कसैलाइभन्या. अग्निउठाइभस्मगरिदिइन् ॥ कसैलाइभन्या. हातले
टोकि. कसैलाइभन्या. नगलेचिरिमारिन्. कसैलाइभन्या. अटहास. सोरलेउडाइदिइन्. कसै
कोभन्या. पिठमासुष्टिप्रहारगरिइइअण्ड. त्रिअण्डगरिदिइन् ॥ कसैकाभन्या. केस. समातिभे.

अ. रा.

६०

मापछारिदिया रथसहीतरथिलाइ. हात्रिसहीत माऊतलाई. घोडासहित. सवारलाई समाति.
समुद्रमाफालिदिइन्. कसैलाई भन्या. कुंकारैमा. मारिन्. कसैलाई भन्या. हास्याका स्वरैले गरि
मारिन् ॥ यस्ता प्रकारले. प्रत्येकाले कारुडजस्तो भै. सिताकं कालिले. सवराक्षसलाई मारिदिइ
न् ॥ हेभारदाजमुनि. ताहाउग्रान्त. तिकालिरूप. सिताले. ओंझाकामाला. लाइकन. रावराका काष्ठा
काहूआरै. सिर. बाहुलोगरि. खेलनुमनसुवागरि ॥ तेसैवेला मा. तिजनकनन्दिनी. सिताका. रो. रो
बाट. भाइरु. बहिनीरु. उत्पन्नगरि खेलनुलागिन् ॥ कस्तातरहसित. खेलनलागिन् भन्या क
सैले भन्या तालवजाइ. कसैले भन्या गीतगाइ. कसैले नाचि. कसैले भन्या हासि. कोहि भन्या धान्या
पिउंन्या. गर्न लाग्या ॥ हेभारदाजमुनि. इतिरुमाकसे. कसैकानामे कहंछु. जोनयोगिनी गणाले
चराचर. जगत्संसार व्याप्त भयाकाछन् ॥ अथम. भावतियोगिनी १ विमालाद्धी २ वासित ३ गो
नसि ४ श्रीमति ५ वंजुशाई वंजुपुत्रिका ६ गोपालि ७ बृहदावालि ८ जयावति ९ मालतिका १० कु
वरत्ना ११ भयंकरि १२ वसुदामा १३ सुदामा १४ विशाका १५ नर्दानी १६ येकचुडा १७ सहाचुडा १८ चक्र

राम

६०

नेमि २० चटी २१ उज्जयिनी २२ जया २३ सेना २४ कमलाक्षी २५ सोभना २६ सत्रुजया २७ क्रोधना २८ सल
भी २९ शरि ३० माधवी ३१ भवस्त्री ३२ तिर्थसदा ३३ चरोज्वला ३४ गीतप्रिया ३५ कल्याणि ३६ कइरी
मा ३७ जितासना ३८ मेघस्वना ३९ भोगवति ४० स्रुध ४१ कनकावति ४२ अलोलाहि ४३ वेगवति ४४ वि
द्युजिह्वा ४५ भरति ४६ पद्मावति ४७ सुनेत्रा ४८ गन्धरा ४९ वक्रजो जना ५० सत्रालिका ५१ महातालि
पु ५२ कमला ५३ महावला ५४ सुदामा ५५ वक्रुदामा ५६ स्रुधमा ५७ यमसिनी ५८ नृत्यपृथा ५९ पश
नन्दा ६० सतोल् ६१ बलमेयला ६२ सरधरादा ६३ समानन्दा ६४ चरनिधि ६५ वसुधति ६६ चन्द्रसिता ६७
चन्द्रकालि ६८ चन्द्रजो जना ६९ सधरा मला ७० कुंकालिका ७१ निष्कटिका ७२ शमा ७३ चत्वरवासिनी
७४ सुमंगला ७५ स्वस्थमति ७६ वृद्धिकामा ७७ जयेप्रिया ७८ धनदा ७९ स्रुधसादा ८० भवदा ८१ ज
नेश्वरि ८२ इडा ८३ भेडी ८४ सभेडी ८५ वेताल जननी ८६ कुराडलि ८७ कुराका ८८ देवमित्रा ८९ सुदेवी
का ९० लम्बास्या ९१ केमकी ९२ चित्रसेना ९३ चला ९४ अचला ९५ कुकुटिका ९६ सरवका ९७ सकुलि
का ९८ हरा ९९ कौशलिका १०० काकलिका १०१ कालिका १०२ कुम्भिका १०३ सतोहरि १०४ जेविना १०५

अ. ह.
६१

महोदधेगा १०६ कंकणा १०७ मनोजवा १०८ कटंकिनि १०९ अयसा ११० पूतना १११ खरासा ११२ तंशिउषा ११३
क्रोधना ११४ तंडित्प्रभा ११५ मंदोदरि ११६ तुलिउ ११७ कोटरा ११८ मेघवाहिनी ११९ सुभगा १२० लम्बीनि १
२१ लम्बा १२२ वज्रस्युला १२३ विकथिनी १२४ उर्ध्ववेगि १२५ धरा १२६ विंगाक्षे १२७ लोहमेघला १२८ पृथु
वक्ता १२९ मधुलिका १३० मधुकुम्भा १३१ यक्षात्मिका १३२ मधुलि १३३ कालायु १३४ जर्जरामिका १३५ पृ
ता १३६ दरुदरा १३७ धमधमा १३८ चराउधरा १३९ पृथुओलि १४० दूषणा १४१ मनिकुदिमा १४२
अमोचा १४३ लम्बा १४४ पयोधरा १४५ विणाधरा १४६ वेराधरा १४७ संतो लुकमुषा १४८ हस्ता १
४९ धरजंघा १५० महाजला १५१ विसुमार सुधि १५२ श्वेता १५३ लोहिताक्षि १५४ विभिषना १५५
जटालिका १५६ सामचलि १५७ दिर्घजिह्वा १५८ वलोत्कटा १५९ कोलाहिका १६० वामालि मकुटा १६१
मकुटेभरि १६२ लोहिताक्षि १६३ महाकाया १६४ हरिप्रिया १६५ पिडिका १६६ यकत्वचा १६७ सुकुमा
ला १६८ कक्षा १६९ कर्शि १७० कर्शिका १७१ सुवर्शि १७२ चतुर्कर्शि १७३ कर्ण प्रावर्णा १७४ वनुपथ
निकेता १७५ गोकर्शि १७६ महिषानना १७७ पर्वर्शि १७८ महाकरशि १७९ मेरिस्वना १८० महा १८१

राम
६१

महा१०१ संवकुंभस्वना१०२ चतुर्वेधरथा१०३ मन्दा१०४ मरुदला१०५ गणा१०६ वस्त्रग
ना१०७ भिमा१०८ कामदा१०९ चतुर्वेधरथा११० भूतति१११ नगेश्वरा११२ पशुदा११३ विभू
११४ सुषदा११५ महाजग्या११६ जयेदा११७ मोमहिषदा११८ साविताला११९ चतुभाजा१२० प्र
तिष्ठा२०० सुप्रतिष्ठा२०१ रोचमाला२०२ सुलोचना२०३ मोकर्षि२०४ सुप्रकर्षि२०५ विताला२०६
मथिनि२०७ येकवक्त्रा२०८ मेघरवा२०९ मेघनामा२१० विलोचना२११ तिप्रसुधगरि अरु को
टिकोटि योगिनीगण मातृकागण उत्पत्तिभै जनकनन्दिनी सिता योगमायासंग नाना
तरुसितमेलनलाग्या ॥ तिनी हरुकस्ताभन्या वडावडा छातिभयाका दातपनिलामालामा
भयाका ॥ भाषापनि वडावडाभयाका कतिकाभन्या आषागहिरोभयाका कतिभन्या तरु
नि कतिभन्या बुढिभयाकि कटिभन्या केटा केटि ठेरै ठेरै महिमाभयाका कतिभन्या इवसि
आगमा मासुनभयाकि कतिभन्या मोटिभयाकि ॥ कतिभन्या सेतावर्गभयाकि कतिभन्या पित
वर्गभयाकि कतिभन्या रक्तवर्गभयाकि कतिभन्या नीलवर्गभयाकि कतिभन्या स्यामवर्गभया

अ. रा.
६२

कि. कतिभन्याकपिलवर्णभयाकि. कतिभन्याधुसुवर्णभयाकि. कतिभन्यालामुलामुकेसभयाकि.
कतिभन्यामुक्तकेसिभयाकि॥ कतिभन्यालम्बोदरा. कतिभन्या. लम्बस्तना. कतिभन्याताम्रनेत्रभ
याकि. कतिभन्याकैलोनेत्रभयाकि॥ एस्ता एस्तायोगिनीगणाले. राक्षसहरुकासिरमाधी. जन
कनन्दिनी. सितासंगखेलनलागिन्॥ रनभुमिमा. गिद्ध. काक. जम्बुसहितभै. मासु. रगत. वो
सो. लेखात्रमानभयाकाठाउमा॥ योगिनीगणालेसहितभैकन. जनकनन्दिनी. सितानाचनलागि
न्॥ हेभारदाजमुनि. नाहाउप्रात. योष्टिधीवीउल्ले. धूल्योगननभन्याजस्तोगरि. जोटिकोटियो
गिनी. नाचनलागिन्. सहनन्तर. तस्तासमयमा. समुद्रमा. वतासले. नावचलायाजस्तो. गरि.
भूमिकंष. पनिभयो॥ सवेधर्वतसहित. समुद्रपनिकंषितभयो. देवलोकको. विमानपनि
आकासवातससनलाग्यो॥ सूर्यकारथमा. सातघोडातर्षिकन. डेरिछि. तालिभागिगयो. पृ
थ्वीले. सिताका. पदन्यास. सहन. नसकी. भागियातालमाजाना. कनतयारभइन्॥ जनकन
न्दिनी. सितामाइकोर. योगिनीगनकोगर्जमानेकुं. कारगन्याकोसदसुनि॥ सबप्राणिहरुले. प्रल

राम
६२

ये कालभयो किमनि-त्राहि त्राहि मानभैरव्या ॥ पृथ्वी पातालमा-जानतयारभया कादेविकन
देवता हरुदराइ-महादेवसंगविनिगच्छन् ॥ हे भारद्वाजमुनि-ताहाउग्रान्त-महादेवरनभूमि
माआइकन-सर्वभूत-अत रूपधारि-पृथ्वीथामनानिमित्ते-आत्माकन-सितायदव्यासकोत
ल-पृथ्वीमाधिवसिकन-महादेवले-वेतालरूपधारनागरिथाम्या-पृथ्वीचलनसक्येन-स
सवे-आकालमायया-तथापि ॥ सिता-कालिका-धदसद्युक्तंकारसदलेउद्धसासले-भ्रभुवादि
भुवन-ठहरासकेनन ॥ सितामाइले-भूमीमावसि-नृत्यगयाको-देविकन-अविश्वरहूरुले
सितामाताको-जये-जये-भनिवसिरथा-इन्द्रादिदेवताहरुले-योचतुर्दसभूवन-सवभंगहो
लाभनित्राहि त्राहि भैरव्याभनि-वाल्मिकिअधिले-भारद्वाजमुनिलाइकथा-सोहिकथानैमिषा
रन्यअरन्य-वनमासुतनामा-पौरानिकले-सौनकादिअविश्वरअतिकहंदाभया ॥ ॥ इति रा
मायसोवाल्मिकिअधिविरचिते-आदिकाव्ये-अज्ञोत्तरकाण्डे-सहस्रवदन-रावरावधनामने
योविंसनिमर्गः ॥ २३ ॥ ॥ हे भारद्वाजमुनि-ताहाउग्रान्त-हेमाप्रकारसित-सितादेवी-को

अ. रा.

६३

धभया को देषिकन. ब्रह्मादि. लोकपाल. इन्द्रादिदेवता. अविहर्षादि. पित्रीलोक. सर्वमिलीआ
इकन. हात जोरि. जानकी. सिताजी. कालिकी. अस्तुतिगर्नलाग्या ॥ हे जनकनन्दिनी. तथात्रीकस्ता.
होभन्या. माहे श्वरि. सक्तिभयाकि. फेरि जानरूपले. अतिचंचलभयाकि ॥ अतिपुण्यादिनिष्क
लाभयाकि. तत्वमापनि. रामका अतिपीयारि. भयाकि. सक्तिपनिभयाकि. मूलसक्तिभयाकि. ते
जसक्तिभयाकि. सूर्यसक्तिपनिभयाकी ॥ अमरसक्तिभयाकिले. सर्वप्राणीको रक्षागर. फेरित
यात्रीकस्ता होभन्या. येकतिमिलेठरे. सक्तिभयाकिपनि. फेरिवडा. वाडा. संगममा. वेस्तुविस
क्तिभैरवकोपले. रणभूमिमा घेलन्या. रामका हजुरमा. सुन्दररूपले. घेलन्या ॥ एस्तासितादेविले.
तिकोपकारूपछाडि. सुन्दररूपभै. रामचन्द्रका समुषजाइ राजगर्नुहवस ॥ ताहापछि. इनिआ
को. कामगर्नुजायाछ. सोसर्वे गरिवकतनुहवस ॥ हेगदिश्वरि. इनिआको संहारगर्नुछैन ॥ इ
श्वरका. कार्यपनितेतिकेहो ॥ हेसितादेवि. महादेवका. सक्तिजोचारछन्. सोआफ्ना रूपसि
तवस्याकाछन् ॥ तिचारैसक्ति. तथात्रीकासरूपेहो. रामसक्तिपनि तथात्रीहो ॥ फेरि. रतिविशा

राम

६३

ज ३

सक्तिपनि अतिशुभसक्तिभयाकिपनीनिहृति सक्तिभयाकिपनि विततासक्तिभयाकिपनि इति
चारैसक्तिबाहुलोगरिवस्थाकाताइ ॥ देवपरमेश्वरभनिबोलायाकोछु तिनेपनि चारसक्ति सहि
तभै परमेश्वर आत्मानन्दले सुधयाइ विराजमान भयाकाछु ॥ तेस्तासक्तिका ऐस्यर्य अतु
ल्यछ आदि जन्तुछेन ॥ तेस्तो सक्तिभयाकी तथात्रीका संबन्धयाइ केन परमात्मा रामले महा
सुधयायाकाछु ॥ येस्तिसर्वेश्वरिसक्ति ले हाथारक्षागर तदनंतरं कस्तिले भन्या पंचभुत
को मृष्टिगर्भा ॥ एस्तासितादेवी जो जनकनन्दीनि संगवसि पुरुषोत्तम रामले मायावि अव
तारभेरह्या ॥ सोहि मायात्मिकसक्ति सर्वाकार सनात जस्ले विश्वरूप प्रकासगर्भा ॥ ओर ये
कसक्ति सिवसक्ति प्राणसक्ति छन ॥ त्योतिनसक्ति जो येकसक्ति सो शीवहो त्योतिने सक्ति शि
व रामकुनभनि तत्ववाहिले विसेधपुराणादि मालेयाकोछु ॥ विश्वेश्वरिसक्ति भोग गन्याजो स
क्ति सोरघुत्तम पतिव्रता तिसिता तेहि भोगसक्ति तिमिहो भोक्ता भगवान् रामजो स्व सिवकु
न सितार रामकुनमिलीकन ॥ येकत्वभै कूटस्थजो अवल स्थिर सक्षमपनि सर्वव्यापिभयाकि

अ. रा.
६४

लाइ. योगेश्वर हरू ले योगै ले मात्र देखु न॥ न पात्री का उन्नम पदकन. को देखु न. सो पदभ
नन. अचल केवल ब्रह्म निश्चल छ. ये स्ता परमेश्वरिले. संसार का पाप छुटाइ॥ इति आकापाल
नागर्तु हवम्. संहार गर्तु. जोग्ये छैन. हे माहेश्वरि. सहश्रवदन. एवरा सहित. राक्षस हरू मारि
॥ सव इति आलाइ. सुप्रदिनु भयो. अव इति आमाधि दया. राषि नाचन. छाडि दिनु हवम् भनि
॥ ब्रह्मादि. देवता हरू ले विनिगया. हे भारद्वाज मुनि. ताहा उवाच. विमालाक्षि. जोसिता देवीले
मधुर वाणिग रिआजा गर्छन्॥ हे ब्रह्मादि. देवता हो. मेरा धर्म. पुण्डरिकाक्ष. राम. सोरा
मका. छाति माधुर प्रवाह. वान. लागेर मृतक जस्तो भै. पुण्य कविमानमा. परि. रक्षा छन्. मे
रा धर्म मका. तेस्तो अवस्था पयामा. इति आंको रक्षा कसो गरि गरुं॥ हे देवता हो. योचरा चरु
निआं सवै. सकैया सलेषाइ. निलिदि उलाभ निर॥ ते स्ता क्रोध का वचन मुनि. देवता हरू ले. हाहा
कार गरि वसिरछा॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा प्रची. देवता सहित. ब्रह्मा. पुण्य कविमानमा गया
र. श्रीराम कन. हाते ले समाति. उठाहु भयो॥ तव महावाक्य भयो का राम. ब्रह्मा का हात ले छोनु वि

राम
६४

तिकै चेत भयोर उठिकन आजागछे नारेरे महादुष्ट रावरा तका हाथ सजे मेरा बान ले हा
निकन तलाइ यम राजा का मुख देवाउनु बठाउछु भनि ॥ धनुर्बात लिइ हेरि देवता हरु लामा न
देखा परंतु सिताई देखे ननु ॥ जो सिता आरास मान भया किलाइ देखे ननु फेरि बल परहेर रा
भूमि मा देखा ॥ कस्ति सिता देखा भया चतुर्भुजा भया कि जिला लपलप गरि रखा की ॥ खड्ग प्रया
र समाया कि सव रूप महादेव का छाति मा चहि नाचत लाग्या कि ॥ डिगं चर भै रगत पिइ मा
मूयाइ उन्नत भया कि महाभयंकर मूर्ति भया कि ॥ गहिरानेत्र भया कि भोकले इनि आंस वया
सगर्न नयार भया की वडा दरलाइो मुण्ड मा लावार नाग या कि ॥ योगिनी गण सहित रन भुमि मा
खेती रखा कि फेरि सहश्रवदन रावरा का हजारे तिर भकु राज तुल्य इमे निरखा की ॥ वडा सिंह
नाइ भया कि हान मा भइ लिया कि त्पारगत कवच लाइ राक्षस लाइ भुत भेते पिताच कन भुवा
इरखा कि ॥ फेरिका क गृध्र जन्मु क लाइ यनि मा सुभुवाइ रखा कि एस्ति सिता देवी लाइ देखा
फेरि रथ घोडा हानि सव वरा वरा भया का देविकन यम पुं रिज सो मान्या फेरि सिता का ति

अ. रा.
६५

ले. मातृका. गण सहित. उन्मत्त भैना. आको देधि ॥ राम का हात बाट दर ले धनुष निध साया. हे भार.
दाज मुनि. ताहा उआत. कमल का पत्र जस्तो नेत्र भया का राम ने. आश्चर्य मानि रह्यो ॥ ते स्तावेला माव
झाभा गागर्धन. हे राम तपात्रीला इवारा लागि. पुष्प कविमान मांरि रक्षा को देधि. फेरि सह अव द
ने. रावण ले. सिंह नाग या. को देधि ॥ जनक नन्दिनी. सिता देवि. अति क्रोध भै इन्द्र. रावण का रथ
मा कुदिग इन्द्र. कालि मूर्ति भै. रुजारे सिर. एकै धन मा. का निदि इन्द्र ॥ सर्व सेना हरू लाइ नाना
उप डव गरि. नाना तरह संग. काटि. मारि. कुटि पीटि. चौध दूधारि. संहार गरि ॥ ताहा पछी
आफे. सरिर का रोम रोम बाट. योगिनी गण. मातृका गण. उत्पति गरि. महा आनन्द सित. अलख
काल काय मराज. जस्तो भै. खेलन लागि रहि छिन् ॥ हे राम. इ योग माया. सिता. संग वसि. मृष्टि
स्थिति संहार को रक्षा गर. ति. सिता शक्ति. विना तपात्रीले. केहि कार्य. काम न गन्या ॥ हे राम. त
पात्रीला इवुआ उनु निमित्ये. सिता लेये स्तो. पराक्रम गरि. देवा इन्द्र. हेरि वक्तु नुह वस ॥ हे राम.
हे भगवान्. दश उनु पदेनन्. सिता शक्ति कुन्. तिमिता का शक्ति. निर्गुण पनि. सर्गुन पनि. साक्ष

राम
६५

तु सत् असत् व्यक्त अव्यक्त संवेती निसिता कुन भनि ब्रह्माले मन्था कावचन सुनि ॥ रामले आ
वाका नेत्र उधारि सितालाई हेया भनि वाल्मिकि अघिले भारद्वाज सुनि लाई कहंदा भया ॥ सोही
कथाने मीधार येवन मा सुत नामा पौराणी कले सौनकादि अघि श्वर प्रतिकहंदा भया ॥ ॥
इति रामायणे वाल्मीकि अघि विरचिते आदी काव्ये अकू तोत्तर काण्डे रामस्वामायनं नाम चतुर्विं
सति सर्ग ॥ २४ ॥ ॥ फेरि वाल्मिकी अघि आजागर्छन् हे भारद्वाज सुनि ताहा उवाच ब्रह्मा
कावचन सुनि ॥ कमलका पत्र जस्तो नेत्र भयाका रामले सुस्त सुस्त नेत्र उवालि दूधत्कंपित भे
॥ जो महाराज राम चक्रले भैमा सिरले टुकी प्रणाम गरि सीता काते जले विहल भे दरद हात जो
रिवित्री गछन् ॥ हे देवी हे विसाखा तिमी कोसो चन्द्रमा जस्तो कोमल सरि भयाकी पद्मका पत्र
जस्तो नेत्र भयाकी ॥ आज महामयान कमुर्ति भयाकी छेउ सोध लागीन हे महादेवी तिमी ला
ई भैले ठहराउन मकीयेन ॥ आफैले कहनु हवस भनि वित्री गदा राम कावचन सुनि सिता आ
फे आजागर्छन् ॥ हे रघुपाद राम सवे जोगिनी लाई वरदिपाकुं परम सक्ति भनि जानु हवस

अ. रा.
६६

महेश्वरसित वसिरहं न्यामकुं ॥ फेरिम देवी अर्को कोहि छैन अत्यक्त के ले पनि न्यासि न्याकुं फेरि
मुक्ति कुन्या हरु ले मात्र मलाई एति छ भनि जा दछन ॥ सव भाव को आत्मा मै छु सर्वात्मा पति सी
वात्मा पनि मै कुं मेरा संख्य गर्नु कसे कासा मर्थ छैन ॥ सरस्वति मूर्ति पनि मै कुं ॥ सर्व विज्ञे का सर्व
मूर्ति पनि मै कुं अनंत भंनु पनि मै कुं मेरा संख्य गर्नु कसे कासा मर्थ छैन ॥ फेरि अनंत महि
मा पनि मै कुं यो संसार का नाउं भै तारि दिन्या तारिती भंन्या को पनि मै कुं ॥ हे राम तया जी ला
ई म दिव्ये चक्षु गरि दिखु तेहि चक्षु ले मेरो रूप पर परमेश्वर का रूप लाई हेतु हव सु भनि
दिव्ये चक्षु गरि दिइनु ॥ तव राम ले येक छिन विश्राम गरि हेर्दा येक आश्चर्ये का मूर्ति दिव्या क
स्तो मूर्ति भन्या कोटि सुर्य का तेज भया की ॥ त्रिभुवन लाई तेज ले छो प्या की निरा कुल हजार ज्व
लाले भरि पुर्ण भया की ॥ काल सर्प जस्तो जरा भया की दंडा कराल भया की कसे ले निवन न
सक्या कि ॥ त्रिशूल हात मा लिया को अति भयंकर घोर रूप भया की ॥ फेरि मान रूप पति भया
की कमल वदन अनंत शेष्वर्य भया की चंद्रमा जस्तो कोमल अंग भया की ॥ चन्द्र कोटि सुन्द

राम
६६

र. सीतर. मकुटभयाकी. केरिगडा हात मालिशाकी ॥ हात पाउ. ठाठ. ठाठ मानु पुरजोग हनाला
याकी. दिव्यमाला पमि. पहियाकी. दिव्ये वस्त्र लायाकी ॥ दिव्य नाना सुगंध भया कोले धन. लाया
की. शंख चक्र. धारणा गयाकी ॥ त्रिनेत्र भयाकी वाद्यका. हातिका छाता. लायाकी. भिन्न. बाहिर
सकडु निभाकरा उग्या. हंन्या भयाकी ॥ सर्वशक्ति मय भयाकी. सनातन. ब्रह्म. विष्णु. रुद्र. इन्द्र
योगिन्द्र. योगी गन ले प्रनाम गयाकी ॥ चारै तरफ. पाउ. नेत्र भयाकी. सीर. मुकुट रे भयाकी. ति
न भुवन छोपीर हाकी ॥ ऐसा परमेश्वर. विश्वरूप देवी कन. समले वडो हर्षमान सित. परमा
त्मा. आत्मक मन रे धिकन ॥ ॐ कार उच्चार गारि. सीता. जोग माया को. अस्तुति. सहस्र. हजार
र. आठ नाम. अस्तुति गर्न लाया ॥ ॥ ॐ सिता मा परमाशक्ति रतानिष्कलामला ॥ ॥ शान्ता
मा हे श्वरि नित्याशाश्वति परमाक्षरा ॥ ॥ अचिन्त्या केवलानन्ता. शिवात्मा परमात्मिका ॥ अना
दिरव्यया शुद्धा. देवात्मा सर्वगोचरा ॥ ॥ एकानेव विभागस्था. माया सीता मूर्ति निर्मला ॥ महा मा हे
श्वरि कला. महा देवि निरंजना ॥ ॥ कां भा सर्वांतरस्था ब. विदुक्ति रति लारसा ॥ जान कि मिथित

अ. रा.

६७

नन्दा एषा सा ना विसंस्थिता ॥४॥ रावणं तं करि रम्यारामवक्षस्थला लया ॥ उमा स वात्मका विशा
ज्जोतिरूपा युता हरि ॥५॥ शान्तिप्रतिष्ठा सर्वेषा निवृत्तिरमितप्रदा ॥ योममूर्तिर्योममयि योमधा
रा च्छता लया ॥६॥ अदिनिधना यो वा कारणात्मा कलाकुला ॥ मदग्रमं धज्वालाभिरमृतत्पांत संश्र
या ॥७॥ प्राणेश्वरप्रिया माता महाविषप्रणा शिनी ॥ प्रणेश्वरि प्राणरूपा प्रधानपुरुषेश्वरी ॥८॥
सर्वशक्तिकलाका कृज्योस्ते हि हि ही मा स्पदा ॥ सर्वकार्यनियन्त्री च सर्वभुतेश्वरीश्वरी ॥९॥ अनार
दीरव्यक्तगुणा मनन्दसना तनी ॥ आकाशयोनिर्योगस्थामहायोगेश्वरी ॥१०॥ माहा माया सुन्दुः पु
रामूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ संसारयोनिः सकला सर्वशक्तिसमुद्भवा ॥११॥ संसारसारदुर्बाराः दुर्निरि
क्षादुरी सदा ॥ प्राणशक्तिः प्राणरूपा योगिनी परमात्मीका ॥१२॥ महाविभूतिदुर्द्धर्मा मूलशक्ति
संभवा ॥ अनाद्यानंतविभवा परमात्मा पुरुषावलि ॥१३॥ सर्गस्थित्यंतकरणी सुदुर्वाच्या दुरत्य
या ॥ शब्दयोः शब्दमपित दास्यानादविग्रहा ॥१४॥ प्रधानपुरुषातीता घनाना पुरुषात्मिका ॥ पुरा
णी चिन्मयी पुंसा मादि पुरुषरूपिणी ॥१५॥ भूतान्तरात्मा कृत्स्न्या महापुरुषसंगका ॥ जन्ममृत्यु

राम

६७

जरुतितासर्वशक्तिसमन्विता॥१६॥ व्यापिनिचान्नवच्छिन्नाप्रधानासुप्रतिष्ठिता॥ क्षेत्रज्ञाशक्तिर
व्येगालक्ष्मणामूलविजिता॥१७॥ अनादिमायासंभिन्नात्रितत्त्वप्रकृतिर्गुणा॥ महामायासमुपनता
मसीपौरुषध्रुवा॥१८॥ व्यक्ताव्यक्तान्तिकाक्षहारकाक्षरकाप्रसूतिका॥ स्वकार्यकार्यजननीब्रह्मास्या
ब्रह्मसंक्षया॥१९॥ व्यक्ताप्रथमजाब्रह्मीमहतीज्ञानरूपिणी॥ वैराग्यश्रवणधर्मात्माब्रह्ममूर्तिरुदि
स्थिता॥२०॥ अप्रायोनिस्त्वयंभूतिःमानसितत्रसंभवाः॥ ईश्वरिणीचसर्वाणीसंकटाद्भःशरिरी
णी॥२१॥ भवानिचैवह्रडाणीमहालक्ष्मीरथांविका॥ माहेश्वरिसमूह्यनाभुक्तिमुक्तिफलप्रदा॥
२२॥ सर्वेश्वरीसर्ववर्णानित्यामुदितमानसा॥ ब्रह्मेन्द्रोपेन्द्रनमिताशेकरेखानुवर्तिनी॥२३॥ ईश्व
राङ्गासनगतारघुभ्रमपतिवृता॥ संकृद्धिभाविनीसर्वासमुद्रपरिबोधिणी॥२४॥ पार्वतीहिम
वत्पुत्रीपरमानन्ददायिनी॥ गुणात्तायोगदायोगाज्ञानमूर्तिविकाशिनी॥२५॥ सरस्वतिसर्ववि
द्याजगद्धुष्टासुमंगला॥ वासावीवरदावाद्याकिर्तीसर्वार्थसाधिका॥२६॥ वागिश्वरीसर्वविद्याम
हाविद्यासुशोभना॥ गुह्यविद्यात्मविद्यावसर्वविद्यात्मभाविता॥२७॥ स्वाहाविश्वंभरासिद्धिःस्वधामे

अ. ए.
६८

धाधृतिः श्रुतिः॥ नाभिः सुनाभिः प्रकृतिमाधविनरवाहना॥२८॥ पूज्याविभावरीसौम्याभागीनियोगदा
यिनी॥ स्वभावसंकरिजोतामालिनीपरमेहिनी॥२९॥ त्रैलोक्यसुन्दरिरंम्यासुन्दरिकासदारिणी॥
महानुभावमध्यस्थामहमहिषमर्दिनी॥३०॥ पद्ममालापापवलीविचित्रमकुण्ठनना॥ कान्नाचि
त्राम्बरधरादिव्याभरणाभूषिता॥३१॥ हंसाव्याव्योमनिलयाजगत्सृष्टीविवर्द्धिनी॥ यशोमन्त्रावाह
नस्थानन्दिनीभद्रकालिका॥३२॥ आदित्यवर्णकौमारिमयूरवरवाहना॥ वृषासनगतागौरिम
हाकालीसुरार्चिता॥३३॥ अदितिर्नियतारोडिपद्मगर्भाविवाहना॥ विरूपाक्षिलेलिहाना नानासु
रविनाशिनी॥३४॥ निरूपाचसुरूपाचभीमाचमोक्षेदायिनी॥ भक्तार्तिनाशिनीभव्याभवभाववि
नाशिनी॥३५॥ महाफलानमशङ्गीकामरूपाखिलाचरि॥ विचित्ररत्नमकुण्ठप्रणतर्द्धिविवर्द्धिनी॥
३६॥ कौशिकिकर्षिणीरात्रीस्त्रिदसार्तिविनाशिनी॥ निर्गुणमित्यविवभानिःसारनिरपत्रया॥३७॥ य
शस्विनीसुमेधाङ्गीभवाङ्गानिलयालया॥ दिक्षाविश्वधरिविश्वामहेन्दुविनिशायिनी॥३८॥ सर्वात्मिणा
यिनीविश्वसर्वनाक्तिप्रदायिनी॥ सर्वेश्वरप्रियाताक्षीसमुद्रातरवाशिनी॥३९॥ अकलंका निराधारा

ए. म.
६८

नित्यसिद्धानिरामया ॥ कामधेनुर्वेदगर्भाधीमतिमोहनामिनी ॥ निःसंकल्पानिरातंकाज्ञानेनवि-
ल्यप्रदा ॥ ज्वाला माता महस्ताधा देवदेवी मनोमयी ॥ ४१ ॥ महाभगवति भाग्यावासुदेव समुद्र-
वा ॥ महेन्द्रो ज्येष्ठभगिनी भक्तिगम्या परायणा ॥ ४२ ॥ ज्ञानज्ञमा ज्ञरासीता वेदान्तविषयावति ॥ द-
क्षिणादहना ज्ञाना सर्वभूतनमस्कृता ॥ ४३ ॥ योगमाया विभावज्ञा महामाया महियसि ॥ सत्यास-
र्वः समुक्तव्रतवृक्षाश्रयामति ॥ ४४ ॥ विजांकुलसमुद्भूतिमहाशक्तिर्महामति ॥ रत्नातिः श्री-
तिप्रदा संवी महाभोगेन्द्रायायिनी ॥ ४५ ॥ विकिर्तिः शोकरीक्षास्त्री गंधर्वक्षसेवीतां ॥ वेम्भानरीम-
हाशालादेवसेनाग्रहप्रिया ॥ ४६ ॥ महारत्रिः शिवानन्दा प्राचिदुःखघ्ननाशिनी ॥ पुण्यापुण्याजग-
दात्रिदुर्विनेयस्वरूपिणी ॥ ४७ ॥ गुरुं बिकागुहोत्पत्तिमहापीचामरुत्पता ॥ हव्यवाहं नरागागीह-
व्यवाहं समुद्रवा ॥ ४८ ॥ जगद्योनिर्जगत्माता जगत्पुत्रजरातिगा ॥ बुद्धिमाता बुद्धिमतिपुरुषात्त-
रवाहिनी ॥ ४९ ॥ तपस्विनी समाधिस्था त्रिनेत्रदेवसंस्थिता ॥ सर्वेन्द्रियमनोमाता सर्वभूतहृदि
स्थिता ॥ ५० ॥ संसारतारणी विशा ब्रह्मवादि मनो लया ॥ ब्रह्माणी ब्रह्मतिब्राह्मि ब्रह्मभुता भयाव

अ. रा.

६९

ति ॥ ५१ ॥ हिरण्यपि महासंनि संसारपरिवर्तिकाः ॥ सुमारिनी सुरूपा चतारिणी भाविनी प्रभा
॥ ५२ ॥ उन्मालिनी सर्वसुखा सर्वप्रियक्षसा छिनी ॥ सुसौम्या च कुवदना नान्दवीशक मानसा ॥ ५३
॥ सत्वसुद्धिकरि शुद्धिर्मलत्रयविनाशिनी ॥ जगत्प्रिया जगत्सुखिनि स्त्रिमुक्तिरमला अया ॥ ५४ ॥ नि
राश्रयानिराहारानि कुंरं शरणी नवा ॥ चक्रहस्ता विचित्रांगि सुग्विनी पद्मधारिणी ॥ ५५ ॥ परा
रविधानजा महापुरुषप्रवर्जना ॥ विश्वेश्वरप्रिया विशाविशुजिह्वावति अया ॥ ५६ ॥ विश्वामयी
महामाक्षि महसुश्रवणानता ॥ महसुरस्मि सन्नस्या महेश्वरपरा अया ॥ ५७ ॥ ज्वालिनी सप्रभा
ज्ञानी तेजसी प्रेक्षणेधिका ॥ मयामोत्रश्रयायाम्पा महादेवमतीरमा ॥ ५८ ॥ व्योमलक्ष्मि सिंह
थाचे किता न्यमितप्रभा ॥ विश्वेश्वरी विमानस्था विश्वोकाशोक्तनाशिनी ॥ ५९ ॥ अनाहता कुं
राजलिनी नली निपश्रवा सिनी ॥ शांतानन्दसदाकिर्तिः सर्वभूताशयस्थिता ॥ ६० ॥ वाग्देवता
ब्रह्मकला कामलयेकवति ॥ ब्रह्मर्षिब्रह्महृदया ब्रह्मविद्युशिवप्रिया ॥ ६१ ॥ व्योमशक्ति क्रिय
सक्तिजनशक्ति परांगति ॥ क्षोभकारविकारकभेदाभेदविवर्जिता ॥ ६२ ॥ अभिन्नभिन्नसंस्थ

राम

६९

नवासिनीवंसतारिणी॥गुह्यशक्तिगुतातीसर्वरीसर्वतोमुखी॥६३॥भगिनीभवत्पतिंस
कलाकालकारिणी॥सर्ववित्सर्वतोभद्रागुहातितागुहावती॥६४॥क्रियायोगरतामायागंधा
विश्वेश्वरेश्वरी॥कपिलकपिलाकांताकनककामसंगता॥६५॥पुष्पापुष्करिणीभोक्तापुरंदर
परांगति॥पोषिणीपरमेश्वर्यभूतिदाभूतदायिनी॥६६॥पंचवल्गुसमुत्पत्तिःपरमात्मान्म
विग्रहा॥नर्मोदयाभानुमतियोगिजेयामनोजवा॥६७॥मनोहरिमनोयक्षीतामसीवेदरूपिणी
वेदशक्तिर्वेदमातावेदविशाग्रकासिनी॥६८॥योगेश्वरेश्वरमरितामहाशक्तिमनोमपि॥
विद्यावस्थाचीखांसाविविद्युमालाविहासिनी॥६९॥कौवेरिसुरभिविशानन्दिनीदेववध्वभा
॥भारतीपरमानन्दापरापरविभेदिका॥७०॥सर्वप्रहरणोपेताकाम्याकामेश्वरेश्वरी॥अचि
त्ताविभयाहित्वाहर्लेशाकनकप्रभा॥७१॥कुम्भाशोधनरत्नाढेसुगंधागंधदायिनी॥त्रिविक्र
मपदोपेताधनुषाणिःशिवोदयाः॥७२॥सुदुर्ध्वभाधनाधेक्षाधेन्यापिंगललोचना॥भोत्रिप्रभा
वातिदिग्नाप्रह्लायतलोचना॥७३॥आशाक्तकमलोकृतापरासातारणाप्रिया॥शक्तिशागिरि

अ. रा.
७०

जाशुद्धिनिम्यपुष्पातिरंतरा ॥ ७४ ॥ दुर्गाकात्यायनीचण्डीचर्चिकाशां त्रविग्रहा ॥ हिरण्यवर्षार
जनीजगत्संनयवर्तिका ॥ ७५ ॥ मंदरादिनिवासाचक्षादरास्वर्णमासिनी ॥ रत्नमालारत्नगभावृ
थिविश्वप्रमाथिनी ॥ ७६ ॥ पद्मासनापद्मनिभाचिन्नाकृतामृतोद्भवाः ॥ वहंति दुष्पकावाचंमूर्त्य
मानादृषद्वती ॥ ७७ ॥ महेन्द्रभगिनीसायापरायावरदर्पिता ॥ कल्याणीकमलारामा पंचभूताव
लप्रदा ॥ ७८ ॥ कलारापिंगलकरासामवेदामहानदा ॥ तयस्विनीयशोदाचयथावत्परिवर्तिनी
॥ ७९ ॥ शंखिनीपद्मीनिसंख्यासांख्ययोगपवर्तिका ॥ चैत्रीसंवत्सररूढाजगत्संपूरणी प्रजा ॥ ८०
॥ शृंगारिखेचरिशुद्धाकंबुग्रीवाकलिप्रिया ॥ खरध्वजाखररूढा परार्द्धा परमासिनी ॥ ८१ ॥ ऐ
श्वर्यरत्ननिलयाविरक्तागरूढासना ॥ जयंति ह्युहारंभ्यासत्त्ववेगाग्रणाग्रणी ॥ ८२ ॥ कलासिद्धा
सौम्यरथा सर्वदाज्ञानदायिनी ॥ कालिकलयहंतीचगुह्योपनिषदुत्तमा ॥ ८३ ॥ नित्यसृष्टिः सृष्टि
व्याप्तिः सृष्टिः कृतिक्रियावति ॥ विश्वामहेश्वरेज्ञानाभुक्तिमुक्तिदिव्यमृता ॥ ८४ ॥ लोहितासर्व
माताचभीषणा मुरडमासिनी ॥ अननसंयनानाशानरनारायणोद्भवा ॥ ८५ ॥ नृसिंहदेत्येम

राम
७०

थनीशंखचक्रगदाधरा॥ संकर्षणसमुत्पतिरं विकापातसंश्रया॥ ८६॥ महाज्वाला महामु
र्तिः सुमुर्तिसर्वकामधुक॥ सुप्रभासुतरागौरिधर्मकामार्थमोक्षदा॥ ८७॥ क्रमधेनिलयापूर्व
प्रधानपुरुषावलि॥ महाविभूभिदामध्यासरोजनयनासना॥ ८८॥ अष्टादशभुजार्नजानिलोत्प
लहलप्रभा॥ सर्वशक्तिसमाहृदाधर्मधर्मानुवर्जिता॥ ८९॥ देशगपज्ञाननिरतानिरालोकानिर
क्रिया॥ विचित्रगमनाधीराशाश्वतस्थानवासिनी॥ ९०॥ स्थानेश्वरिनिरानन्दानिश्चलचलाधा
रिणी॥ असेखदेवतामूर्तिदेवतापरदेवता॥ ९१॥ गनात्मिकागिरेयुत्रिनिशुंभविनीयानिनि
॥ अवर्णावर्गारहितानिवर्णाविजसंभवा॥ ९२॥ अनंतवर्गानन्यस्था संकरीसांनमानसा॥ अ
नोत्रगोमतीगोत्रीगुह्यरूपागुणांतरा॥ ९३॥ गोः श्रीगव्याश्रियागौरिगणेश्वरनेमस्कृता॥ सत्यमा
मात्रासत्यसंधात्रिसंध्यासंधिवर्जिता॥ ९४॥ सर्वबाहव्रयासांघ्यासांख्ययोगसमुद्भवा॥ असंख्य
प्रमेयाख्याभुव्याशुक्लतोक्ता॥ ९५॥ विन्दुनादसमुत्पत्तिः शंभुवामाससिप्रभा॥ विन्दुनादस
मुत्पत्तिः शंभुवामाससिप्रभा॥ ९६॥ विसंगाभेदरहितामनज्ञामधुदधिनी॥ ९७॥ महाश्रीः श्रीसमुत्प

अ. ए.

७१

नामाभापरप्रतिदिता॥ त्रितत्त्वमात्राचत्रिधासुसूक्ष्मपदसंश्रया॥ ८७॥ शांत्पातीतामलाती
तानिर्विकारानिराश्रया॥ शिवाख्याचित्रनिलयाशिवज्ञानस्यरूपिणी॥ ८८॥ देवदानवनिर्मर्था
कश्यपिकालकर्णिका॥ शास्त्रयोगः क्रियामूर्तिश्चतुर्वर्गप्रदर्शिका॥ ८९॥ नारायेणीनवोद्भूताकोमु
दिलिंगधारिणी॥ मनश्चिनिमन्यमानामहापुन्यसमुद्भवा॥ ९०॥ हिरण्यारजतीहेमीहेमाभरण
भूषिता॥ विधाजमानादूर्जयाज्योतिष्णेमफलप्रदा॥ ९१॥ अमृत्युदामृताख्याहापुद्गुतापुद्ग
नुता॥ अशोच्याभिन्नविषयाहिरण्यारजतप्रिया॥ ९२॥ महानिद्रासमुद्भूतिवलिनीसत्येदेवता॥
दीर्घाककुक्षितोहद्राशांतिदाशांतिवर्द्धिनी॥ ९३॥ लक्ष्म्यादिशक्तिजननीशक्तिचक्रप्रवर्तिका॥ त्रिश
क्तिजननीजन्याः षडभिपरिवर्जिता॥ ९४॥ स्वभाचकर्मकरिणीयुगांतदलनात्मिका॥ संकर्षण
जगद्भात्रिकामयोनिःकिरिटीनी॥ ९५॥ ऐन्द्रीत्रेलोक्यनमितावैष्णविपरमेश्वरी॥ प्रभुमदयिता
दांतायुग्मदृष्टिप्रिलोचना॥ ९६॥ मंदोत्कण्ठसगतिः प्रचराचरणविक्रमा॥ वृषावैष्णवियन्ता
त्राविधेयवर्तवासिनी॥ ९७॥ यानुरहंतीतनयातीतज्ञाकामरूपिणी॥ वेदविशायुतमुद्राधर्म

राम

७१

शिलानिरासना॥७॥अयोध्यानिलयावीरमहाकालसुमुद्रवा॥विद्याधरप्रियासिद्धाधरवि
राकृती॥८॥आथायंतिवहंतिचपावनीमाधनीखिला॥मातृकामन्त्रोद्गारवारिजावाहन
प्रिया॥९॥करीणीचसुधावाणीविलावासेनतत्पर॥सेवीतासेवकासेवासिर्निवालीगुरुम
ति॥१०॥अहं धतिहिरण्यमणिदा श्रीवसु प्रिया॥श्रीधरि श्रीकरिकता श्रीधर इवावीरणी
॥११॥अननदृष्टिरक्षुडाधारीसाधनदा प्रिया॥निहंतिदेवसिंहानामिहिकासिंहवाहिणी॥१२॥
सुसेनाचन्द्रनिलयासु॥कीर्तिदिनसंक्षया॥वलजावरादावामालेलिहानामृतश्रवा॥१३॥नि
त्यादि त्यास्वयंज्योतिरूत्सकामृतजीवनी॥वज्रदण्डवज्रजिह्वावेदहिवज्रविग्रहा॥१४॥मंग
ल्यामंगलामातामतिनामतहारिणी॥गंधर्वागारुडीचारिडु कंवलाश्वतर प्रिया॥१५॥सोमि
त्रीचजनानन्दभूकुटीकुटिलानना॥करीकाइकरकक्षाकंसप्राणाप्रहारिणी॥१६॥सुगंध
वायुगावर्तानिलंधाहर्षवर्द्धिनी॥अत्यक्षदेवतादिव्यादिव्यगंधादिवापरा॥१७॥वाक्ताशन
गदाशक्ति साधिनारीसंवासना॥ईशविशिष्टाशिष्टिष्टाशिष्टाशिष्टप्रपुजिता॥१८॥दातरुपा

अ. रा.
७२

शतावर्तादिनितासुरभीसुरा॥ सुरेन्द्रमातासुधुषासुर्येमातासमस्थिता॥२०॥ समिभाचसत्प्र
तिष्ठातिवृत्तिज्ञानवाल्गा॥ धर्मशास्त्रार्थकुलोक्षेधर्मज्ञाधर्मवाहता॥२१॥ धेर्माधर्मविनिर्मात्री
धार्मिकानांशिवप्रदा॥ धर्मशक्तिधर्मवति॥ विधर्माविश्वधर्मिणी॥२२॥ धर्मतिराधर्ममध्याध
र्मपूर्वाधनप्रिया॥ धर्मोपदेशाधर्मात्माधर्मलभ्याधराधरा॥२३॥ कपालीशांकरिमूर्तिः कला
कलिनविग्रहा॥ सर्वशक्तिविनिर्मुक्तासर्वशक्त्याश्रयाश्रया॥२४॥ सर्वासर्वेश्वरिश्रद्धाज्ञानज्ञा
नरूपिणी॥ प्रधानपुरुषेशानामहापुरुषसाक्षिणी॥२५॥ सदाशिवाविष्णुमूर्तिदेवमूर्तिर
मूर्तिका॥ एवंनामासहस्रेनतुष्टावरचुनन्दन॥२६॥ कृतांजलिपुष्टोभूत्वासीतांरुष्टतनुरुहा॥
भारद्वाजमहाभागयत्रतत्सोन्नतम॥२७॥ यथेवायाथेयेद्यापिसयातिपरमंपदं॥ ब्रह्मक्षेत्री
पवितयोब्रह्मआप्नोतिशाश्वतं॥२८॥ सुदः संगतिमाप्नोतिधनधान्यविभूतयः॥ भवतिस्तोत्रमः
हात्मात्परंस्वस्ययनमहत्॥२९॥ मारिभयेराजभयेतथाचौरान्निजेभये॥ व्याधिनांअभवेद्योरेरा
त्रुस्थानेचसंकटे॥३०॥ अनादृष्टिभयेविप्रसर्वशान्तिकरपरा॥ यशदिष्टतमयस्यतत्सर्वज्ञोन्न

राम
७२

नो भवेत् ॥ ३॥ यत्रैतत्पथे संम्यक् सीतानामसहस्रकं ॥ रामेण सहिता देवी तत्र तिष्ठत्यसंशयः ॥
महापापानि पापानि विलयं यांति सुव्रता ॥ ३३ ॥ ॥ पुनर्वाल्मीकिः ऋषिः आजागच्छन् हे भारद्वाज
जमुनिः रामलेखे स्ता प्रकाशं गीताका सहस्रनामं अस्तुतिं गन्तुं ॥ जौनमनुष्ये लोको सहस्रनामं
पाठगताः पाठगरा उता ति निरुद्धे परमं पदं पाठुं च न ॥ आसुराः क्षेत्रीः वैश्यले गन्ताः वृक्षज्ञान
पाठुं च न सुदने यज्जामता तिक न पाठुं च न ॥ एतं सहस्रनामं का प्रभावले धनधान्य ऐश्वर्यं
लाभं कुरुं च न ॥ कल्याणं धनिकुं च न मारिभये राजभये चोरभये अग्निभये रोगभये सन्तु
भये अनादृष्टिभये कटेवाटहं च न ॥ जामनलं चिता इयो सहस्रनामं पाठगताः सोमनुष्यको
सोमनवांछा पूर्ण होला ॥ जाहा सीता सहस्रनामं पाठगताः ताहा राम सीतावास गच्छन् महापा
तकं धनिना सभई जाच्छन् भनि ॥ वाल्मीकिनाम ऋषिले भारद्वाजमुनि लाइ कहंदा भया सोहि क
थाने पि पारस्यवनमा सुतनामा पौरानिकले जौनकादि ऋषि श्वर पतिक हंदा भया ॥ ॥
इति श्री रामायणे वाल्मीकि ऋषि विरचिते आदि काव्ये अरुत्तोत्तरकाण्डे सीता सहस्रनामं अष्टो

अ. र.

23

भर पंचविंशतिसर्गः ॥२५॥ ॥ तव वाल्मीकि ऋषि आज्ञा गच्छतु हे भारद्वाज मुनि सुत ॥ ॥

एवंनामसहस्रेण सुखासौख्यनन्दन ॥ भूयः प्रणम्य जीतात्मा प्रोवाचे दंक्षतां जली ॥ १ ॥ ॥ एता

महसुनामले अस्तुति गरिकन रघुनन्दन जो रामले सितालाई हात जोरि वारंवार अनाम गरि वि

त्रिगच्छेत् ॥ पदेतदश्वरं रूपं धारते परमेश्वरं हि ॥ भित्तौ स्मितां प्रतंदे विरूपमस्य प्रदर्शय ॥

॥२॥ इपरमेश्वर त्वां एश्वररूप महाभयकर रूपदेषिकन मेरा तरिर दरलेकंपितभयो

तत्कारणं तत्सक्यं छाडकन आप्नोरूपकन दद्यादनुहवस् भनिविन्तिगदाभया ॥ १॥
गात्राभावाभावेति नेत्रसंगेष्टायेति ॥ संज्ञानां दर्शनाय सांख्यिकं च न्यायिकं च ॥ २॥ तत्त्वार्थसंग्रहः

एवमुक्ताथ सादावतनरुमणमथ लि ॥ सहत्य द्वायामास स्वरूपपरमपुनः ॥ ३॥ तव रुमका
वचनसविकृतः मेथत्रिजो मित्रात्रे विद्यो मरु मद्रादि कृतः आस तामरु ममी नमः ॥ ४॥

वचनमुनि कन मधालिजा सितालतिघाररूपच्छाडकन आफ्ना सुन्दरपसत्तिकारूपदद्या
इव ॥ ॥ कान्तनांवरुपस्यं प्रश्नोत्तरसंगमिदं ॥ समो वंदिभूतं मौख्यनीलाङ्कजं विभूषितं ॥

४॥ सुवर्णाकायपद्मजलोद्वर्गाभयाङ्गीः पद्मरस्यलकाजम्बोः सगंधभयाङ्गीः भूतिगामोदेवभया

की दुइहात भयाकी अतिसोभायसात अलख भयाकी ॥ ॥ इरुपादां वचन न सारुका वः

॥ रक्तपादपुञ्जतल्लुत्तकरवद

राम

धनेभा॥ श्रीमद्विशालसहस्रललाटफलकाञ्चल॥ ५॥ इन्द्रपाउभन्या लालकमलजस्तोवर्गभया
की दुइहातभन्यारक्तकमलजस्तोवर्गभयाकी ललाटपनिवडाविस्तारभयाकी॥ ॥ भूषितं च
रुसर्वांगभूषणैश्चरुशोभितं॥ दधानुमुरसोमालां विशालां हेमनिर्मितां॥ ६॥ सर्वांगसरिररा
त्रो देहैर्गहनालायाकी गलामाअतिसुन्दरमाला लायाकी सुवर्णजस्तोराश्रीमूर्तिभयाकी
॥ ॥ इत्यमितसुखिवो हनू पुरा एव संयुतं॥ प्रसन्नवदनं दिव्यमनंतमहिमास्पदं॥ ७॥
थोरै हासिमुखभयाकी सूर्यकाविम्बजस्तोवेंठभयाकी नूपुरजूंकारमानभयाकी प्रसन्नमु
खदेहै महिमाभयाकी॥ ॥ तदीदृशं शमालोक्य रूपं रघुकुलोत्तमं॥ भीतिसत्यं गृह्णन्माव
भाषे परमेश्वरि॥ ८॥ एतादिव्यसुन्दरिरूपं देविकेन रघुकुलोत्तमभक्तुजोरामलेखवभय
छादिकेन नदराइभनलाग्या॥ ॥ अथ मे सफलं जन्म अथ मे सफलं तपः॥ यन्मे साक्षात्त्वम
वक्ता प्रसन्नादृष्टिगोचरा॥ ९॥ रामआज्ञागच्छन् आजकादिन मेरा जन्मभयाकी साफलेभयो तप
स्याग्याकी पनिसाफलेभयो काअर्थलेभया तिमिलेजोअवक्त साक्षात् पुमिभै मेरा दृष्टिगोच

अ. ए.
७४

रभयो॥ ॥ त्वया सृष्टं जगत्सर्वं प्रधानं शतव्यस्थितं ॥ त्वयेवलियते देवी त्वमेव च परांग
ति॥ १०॥ प्रधान आदि जो जगत्सार ति मिले सृष्टि गयो फेरि स्थिति पति गयो प्रलय काल मा
ति मिछे उलिन पति रुद्ध न उत मगति पति तिमी छे ॥ ॥ वदंति केचि प्रकृति त्वमेव वि
कृति पराः ॥ अ परे परमात्मज्ञा शिवे ति शिव संश्रये ॥ ११॥ हे सिते कोहि मुनि हरु ले ति मिला
ई प्रकृति भन्छन् कोहि मुनि ले वि कृति पति भन्छन् कोहि आत्मा ज्ञान पति भन्छन् कोहि शि
वात्मा पति भन्छन् ॥ ॥ त्वयि प्रधानं पुरुषो महाब्रह्मा तथेश्वरः ॥ अविद्या नियति माया का
लाद्या शतशोध्य सि ॥ १२॥ हे सीता तिमी कस्ती हो भन्या प्रधान पुरुष साथ माव स्या कि फेरि क
स्ति भन्या ब्रह्मा भया की पति मरु रुद्र भया कि पति अविद्या ति पति माया पति भया की फेरि
कालादि संयह जार सदैव तिमि हो ॥ ॥ त्वहि सा परमाशक्ति रेवति परमादिनी ॥ सर्व भे
द विनिमुक्ता त्वमेवानन्ददायिनी ॥ १३॥ हे जनक नन्दिनी तिमी कस्ती हो भन्या परमाशक्ति भया
की परमादि शक्ति भया की सर्व भेद छाडि आनन्ददायिनि भया की ॥ ॥ त्वमेव परमं यो म म

ए म
७४

हा ज्योतिर्निरेजनं ॥ दिवं सर्वगत सुक्ष्मं परं ब्रह्म सनातनं ॥ १० ॥ हे सीता फेरिकस्ति हो भन्या ६
आकाशरूप पति ज्योतिरूप पति निरेजन कल्याणरूप पती सुक्ष्म भन्नु सानुरूप पती स्थि
ररूप पती सवेति भीछे उहो ॥ ॥ तत्सक्तः सर्वदेवानां ब्रह्म ब्रह्म विदामपि ॥ वायु बलवता देवी
कुमारो योगिनामपि ॥ ११ ॥ हे देवी फेरिकस्ति हो भन्या देवता काराजो भयाका इन्द्र पति मी हो ॥ ब्र
ह्मका ब्रह्मज्ञान पति मी छे उ ॥ हलवत वायु पति मी छे उ ॥ योगी मध्ये कुमार पति मी हो ॥ ॥
अपिशं च वदो हस्व रामश्चापभृतामपि ॥ साख्यानां कपिलो देवा रुद्राणां मत्सि संकरः ॥ १२ ॥
हे सीते फेरि मी कस्ती हो भन्या ॥ अपि मध्ये वसिष्ठ भन्नु पति मी हो ॥ धनुर्धारि मध्ये राम भन्नु
पति मी छे उ ॥ साध्ये मध्ये कपिल मुनि पति मी हो ॥ एकादशरूद्र मध्ये संकर पति मी हो ॥
॥ ॥ आदीत्यानां मुपेन्द्रस्त्वं वसुनां चैव पावक ॥ वेदानां साम वेदास्त्वं गायत्री छंदसामपि ॥ १३ ॥
सूर्यमाको उत्तम पति मी हो ॥ वसुमाको पावक पति मी हो ॥ वेदमाको साम वेदका छन्द पति
मि हो ॥ गायत्रीमाको छन्द पति मी हो ॥ ॥ अध्यात्म विश्वविद्यानां गतिनां परमां गति ॥ माया

अ. रा.

७५

त्वं सर्वसक्तिनां कालकलयतामपि ॥१८॥ विशामध्ये अध्यामाविद्यापनितिमिच्छेत् गतिमापनिपर
मगतिः तिमिच्छेत् शक्तिमध्ये मायाशक्तिपनितिमिच्छेत् ॥ ॐ कारः सर्वगुहानां वर्णानां च द्विः
जोत्तमं ॥ आश्रमाणां गृहस्थत्वं मीश्वरानां महेश्वर ॥१९॥ गुह्यमध्ये ॐ कारपनितिमिच्छेत् चार
वर्णमध्ये ब्राह्मणवर्णपनितिमिच्छेत् आश्रममध्ये मागृहेस्त आश्रमपनीतिमिच्छेत् इश्वर
मध्ये महेश्वरपनितिमिच्छेत् ॥ ॥ पुंसात्वमेकः पुरुषः सर्वभूतहृदि स्थिता ॥ सर्वोपनिषदां देवी
गुप्तोपनिष उच्यते ॥२०॥ पुरुषमध्ये को महापुरुष भन्नुपनीतिमिच्छेत् सर्वप्राणिकाहृदयमा
पंचभूतभैवासगर्वापनितिमिहोः सवत्पनिषतमध्ये गुप्त उपनिषदमध्ये पनितिमिच्छेत्
॥ ॥ ईशानवासिकयानां जुगानां कृतमेव च ॥ आदित्यः सर्वमार्गाणां वाचा देवी सरस्वती ॥२१॥ कं
स्यमध्ये शशानपनितिमिच्छेत् युगमध्ये सत्ये युगपनितिमिच्छेत् मार्गमध्ये आदित्यपनितिमि
च्छेत् वचनमध्ये सरस्वती पनितिमिच्छेत् ॥ ॥ त्वं लक्ष्मी चारू रूपानां विष्णुमायाविनामपि ॥
अरुद्रतिसतिना त्वं सुपर्णाः पततामपि ॥२२॥ सुन्दररूपमध्ये लक्ष्मीरूप पनितिमिच्छेत् सा

राम

७५

यामध्ये विष्णुमायापनितिमिहोऽसतिमध्ये अरुंधतियनितिमिहोऽयं छिमध्ये गरुडपनिति
मीहो॥ ॥ शुक्लानां पौरुषं सुक्तं जेहं सामवसामसु॥ सावित्रीत्वसिजयानां ययुषोऽतनरुडिपं
२३॥ हेसिते मूक्तमध्ये पुरुषसुक्तभन्नुपनितिमिहोऽसाममध्ये जेहं सामभन्नुपनितिमिहोऽ
जयमध्ये सावित्रीजयभन्नुपनितिमिहोऽजजुरमध्ये सतरुडभन्नुपनितिमिहो॥ ॥ यवता
नां महामेरु रमं नः फलीनामसि॥ सर्वथां त्वं परब्रह्म त्वमहि सर्वमेव हि॥ २४॥ हेसिते यव
तमध्ये मेरुपर्वतभन्नुपनितिमिहोऽनागमध्ये अनन्तनागभन्नुपनितिमिहोऽसर्वमध्ये प
रब्रह्मभन्नुपनितिमिहोऽसवद्वनित्रांमध्ये पृथिविभन्नुपनितिमिहो॥ ॥ रूपं तवाशेष
कलाविहितं मगोचरं निर्मलमेकरूपं॥ अनादिमध्यान्तमनंतमाद्यं नमामि सत्यं तपरस्ता
त्॥ २५॥ हेजनकनन्दीनितत्रोरूपअसिषकलाहितं अगोचरनिर्मलरूपकरूपं आदिमध्ये
अनन्तरहितं तमदेवि पारमयाकाशे स्तारूपकनअनामद्य॥ ॥ यशवधपतिजगत्प्र
सूतिवदंति विज्ञानविनिश्चितार्था॥ आनन्दमात्रं परमाभिधानं न देवरूपं ब्रह्मातोस्मि नित्यं

अ. ए.

७६

२६॥ हे सीते. तिमिकस्ति हो भन्या. इति त्रिंशं सारको सुहिगर्भाभयाकि. जानिजन हरु ले निश्चय गत्या
कि. आनन्द मान परम भयाकि. एता रूप कन प्रणाम ॥ ॥ असेष सत्रांतर सन्निविष्टं. प्रधा
नं संयोग द्वियोग हेतुं ॥ तेजो मय जन्म विना सहीनं प्राणाभिधानं प्रणतोस्मि नित्यं ॥ २७ ॥ सर्वत्र सत्रां
तरमावस्थाकि. प्रधान पुरुष संग संयोग का हेतु भयाकि. तेज मये जन्म सृष्टुहि न भयाकि. य
त्ता रूप कन प्रणाम ॥ ॥ आद्यं त हीनं जगदात्म रूपं. विभिन्न संस्थं प्रकृते परस्ता ॥ कृ
त्स्थमव्यक्तं वस्तु तथैव. नामाभिरूपं पुरुषाभिः धानं ॥ २८ ॥ हे जनक नन्दीनि. तिमिकस्ति हो भ
न्या. शौ आंत हीन रूप भयाकी. फेरि इति त्रिंशं को आत्मा सो रूप भयाकी. प्रकृति सरूप देवी पर
त्याकी. कृत्स्थमावस्थाकि. अव्यक्त सरिर भयाकी. एता रूप कन मेरा प्रणाम ॥ ॥ सर्वां
ये सर्व जगद्विधानं. सर्वत्र गं जन्म विना शहीनं ॥ न तो स्मिते रूप मनु अभेद मायं. महात्वे पुरुषानु
रूपं ॥ २९ ॥ हे सीते. तिमिकस्ति हो भन्या. सर्वे का आश्रय भयाकि. फेरि जगत्त्वना उभया भयाकी. फे
रि सर्वत्र हि उभया भयाकी. फेरि जन्म मरन. रहित भयाकी. फेरि भेद देवि भेद भयाकी. महत्त्व भ

राम

७६

सुरूपकनप्रणामरु ॥ ॥ अकल्पवस्यं त्रिगुणात्मवीज-मैश्वर्यविज्ञानविरागधर्मैः ॥ समं न
तं देवि न तोमिरूपं द्विसप्तलोकामकमं वुसस्यं ॥ ३० ॥ हे सीते जो रूप-प्रकर्ति अवस्था मावस्था कि
छ-फेरि सत्वगुण-रजोगुण-तमोगुण-काविजभया कि-फेरै औश्वर्य-विज्ञानविरागधर्मलेजु
कभया कि-हे देवि-ति प्रासस्ता रूपकनप्रणामरु-फेरि कतिभन्या-चतुर्दशभुवनकोत्ताभया
कि-सवप्राणिका हृदयमारह्या कि-एस्ता इश्वरिकनमेरा प्रणामरु ॥ ॥ विचित्रभेदं पुरुष
कनाथ-मनं नभूतं विधिवासमंते ॥ न तोमिरूपं जगदराजसं-मलेषवेदात्मकमेकमाश ॥ ३१ ॥
॥ हे देवी-तिमिकतिदेउभन्या-नानातरहकारूपभया की-फेरि सवपुरुषकानाथभया की-अ
नन्तप्राणामयेभया की-जगदराजनामभया की-संपूर्णवेदात्मकयेकेभया की-ऐस्ता परमेश्व
रिकनप्रणामरु ॥ ॥ स्वतेजसा भरितलोकभेदं-नमामिरूपं रविमण्डलस्यं ॥ सहस्रमूर्धा
नशनंतशक्ति-सहस्रवाक्यं पुरुषपुराण ॥ ३२ ॥ हे जनकनन्दीनि-फेरि कतिहोभन्या-आफना
तेजले व्याप्तमानगरि इनिआमाभेदभया की-फेरि कतिभन्यासूर्यमण्डलमावासगरिरहो की

अ. ए.

७७

फेरिह ज्जारसि रभया की. हज्जारै वा रुभया की. अनन्तशक्तिभया की. पुराण पुरुष पनिभया की.
ये स्मरूपभया की सिता कन प्रणाम छ ॥ ॥ शयानमंतः सलिलेतथैव नारायण रत्ना प्रणतो
स्मिरूपं ॥ दंडु करालं त्रिदशभिर्वंशं पुंगां त्रकालानरतुल्यरूपं ॥ ३३ ॥ हे सिता देवी. तिमिक स्त्री
छे भया. जलभिन्न सथे नगन्या भया की. नारायण स्वरूप. पनिभया की. दंडु कराल भया की
पनि. देवता हरूप पनि प्रनाम गन्या की. प्रलय काल का अग्नि जलो रूप भया की. ये स्मरूप
कन प्रणाम छ ॥ ॥ अशेष भूतान्द विनाश हेतुं नमामि रूपं तव काल संज्ञं ॥ फणा सहस्रे
न विरजमानं भोगिन्द्रसूत्रैरभिपुज्यमानं ॥ ३४ ॥ हे जनक नन्दीनि. तिमिक स्ति छे उभया.
संयुगा प्राणि का जो अराज रूप भया की. तत्कीनाम गन्या पनिभया की. ब्रह्मानन्द जो अनन्त छ
तत्कोर स कन गन्या भया की. एता जो रूप कन प्रणाम छ ॥ ॥ जनार्दनारूढ तनुं प्रदिप्तं
नमो स्मिरूपं तव शेष संज्ञं ॥ अद्याह ते श्वर्यं मयुग्मनेत्रं ब्रह्मा मृतानन्द रसं जं मेकं ॥ ३५ ॥ हे
तीने. तिमिक स्ति छे उभया. प्रलय काल मा. एकै से जमे आकास माना चया. हज्जार फनाले

रम

७७

पुक्त भया कि. केरि कलि भया. सवैले पूजा गय कि यनि. नारायण का सज्ज भया को. महाजा
ज्वले मान भया को. सेस का सरूप भया की. ये सा रूप कन प्र नाम ह ॥ ॥ युगांत हो अंदि विनि
त्यमानं. न तो सि रूप न वरु ड संज्ञा ॥ अही न लोकं विमलं प्रवित्रं. सुर सुरे चिंत पाद युगं ॥
३६ ॥ हे देवी. हे सीता निभी कलि छे उभया. सो कन भया की. निर्मल प्रवित्र भया की. सुर जो देव
ता. असुर जो दैत्य इति हरु ले पूजा गय की. हे सीता ये सा त शो सरूप चरण कमल कन प्रणा
म ह ॥ ॥ हे भारदाज मुनि. ताहा उवाच. श्री राम ले ये सा प्रकार सित. सिता का अस्तुति गरि
कन हात जोरि. सीता कन हासी मुख ले हेरि. सिता. कादा हि न पदी वसिरहा ॥ तदनंतर. ताहा
पछी. सीता ले राम का वचन सुनि कने. हासि मुख गरि. आफना त्यामि. राम छे उ विनी गछि न ॥
हे राम मेरा. विनि ये क सुनु ह वस. का कु रो भया. मेले जो न रूप ले सरु सुवदन. एव रा वध ग
या था ॥ सो हि रूप धार ना गरि. यो मान सो नर पर्वत माव सिर हंछु. निमिले मुनि दश ग्रीव राव
रा वध गय को वर्रा. आभा निल वर्रा. आभा शो हित वर्रा ॥ ए लो रूप तुल्य ई. नील लो हित ना

भ. ए.

७८

मवोलाई कनराजने गं हवसु भतिभन्दा तव रामले वरि धालो भनि कुवै जनाले उले रूप
गरि मानसो नर पर्वत मावसा भया ॥ हे भारदाज मुनि ताहा उधान सिताले आज्ञा गर्छन् ॥
हे राम तथात्रीले वरदान मागनु हवसु भन्दा तव रामले तेहि मानसो नर पर्वत मावसि वि
निगछन् ॥ हे देवी हे सीता परमेश्वरी ज्यातिमो ऐश्वर्य रूप देखाया उहिरूप सदा काले
मेलै हृदये ले ध्यान गर्नु सकुं ॥ कदाचीत हृदये देषिन् अन्न न जावसु तेहि वरदान दिनु ह
वसु ॥ हे देवी हे जनक नान्दिनी हे कल्यानि फेरि हाथा भाई लक्ष्मण भरत शत्रुघण और
सुग्रीव आदि हनुमान प्रभृति वानर हरू विभिषण आदि राक्षस सब सदरि फौज हरू
॥ रावणले उठाई पठायाको सबै लखर अजो ध्यान गर मा भेट गर जी दिनु हवसु ॥ येहि व
र माग्छु भतिभन्दा तव सिता देवी आज्ञा गर्छन् ॥ हे राम तेसे होला भनि आज्ञा गर्दि भइन् ते
लास मये मा आकास मा देवता हरू ले देव वाजाव जाई पुष्य हृदि राम सिता का उपरग
राया ॥ ताहा पछी हासि मुख गरि सिता आज्ञा गर्छन् हे राम अवभन्मा सबै कार्ये सिध भयो

राम

७८

॥ अवपुष्पकविमानमावधि. भाषमा. अयोध्यानगरमा. पाउलागुरुवम् भति. विन्नीगर्द
तवरामलेहवम्भनि ॥ ताहामानसोन्नरपर्वतमा. दुईमूर्तिराधिकनताहरेषीवृक्षादि
देवताहरू. पुष्पविमानमागधि. आउदाभयाभनि. वाल्मिकिअधिले. भारद्वाजमुनिप्रति.
कहंदाभया ॥ सोहिकथाहनेमिथारन्येवनमासूतनामापौरानिकले. सौनकादिअधिभर
प्रतिकहंदाभया ॥ ॥ इतिरामायणोवासीकिअधिविरचितेआदीकाव्येअकूतोत्तरका
होउश्रीरामविजयोनामअष्टविंशतिसर्गः ॥ २६ ॥ ॥ तव. वाल्मिकिअधिआज्ञागच्छन्हे
भारद्वाजमुनि. ताहउप्रातः. पुष्पकविमानमावसि. श्रीरामसीतासहित. आनन्दसंगवसि. अ
योध्यानगरकादरवारमा. प्रवेशगर्दभया ॥ रामकादर्शनकेले. पाउलाभनि. हतयताइर
हाका. भाईलक्ष्मण. भरत. शत्रुघ्न. आदि. काजि. भारद्वाजसर्वे. फौजआइपुकार ॥ सिता
सहितका. रामका. प्रणामगरि. हर्षकाआमुखसाली. होमाचगरि ॥ आनन्दसितवस्य
या. फेरिसुग्रीवआदि. हनुमानप्रमुख. सब. वानरआईदर्शनगरिवडाहर्षमानसंगत.

भ. रा.
७९

स्दाभया॥ मेरि विमिषण आदि. राक्षस आई. दर्शन गन्या जति पुष्य क विमान माचठि गय
काथिया. सवे आइ पुक्या॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उपात्त. राम लेवडा आनन्द गरिकन. सि
ता माईका. महिमा वताइ. वृत्तान्त सब समाचार कहंदाभया॥ त्या वृत्तान्त सुनिकन. सवे ले
आश्चर्य मानि. सीता माई साई. सिवा सिद्धि प्रस सागरि. वारंवार प्रणाम गरि॥ सिता लाई
साक्षात् जोग माया. महा माया ठहराई. श्रीराम लाई साक्षात्. विष्णु भनि. वडा वडा अस्तुति
गया॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उपात्त. विदामागिकन. आफना आफना. देश देशान्तर.
स्थान स्थानान्तर जाइकन आनन्द सित वस्दाभया॥ वडा वडा श्री विश्वर. मुनि हरू लेपनि
विदाभे. राम सिता लाई. आसिर्वाद गरि. आक्रा आक्रा. आश्चम माजाई. आनन्द मंग.
वस्दाभया॥ राम. सीता लेपनि. भाइ लक्ष्मण. भरत. मनुष्यरा. सहित भै. निस्कंठ करा.
जोगरि. सवे. वैरि कोना से गरि. पृथ्वि को रजाई गरि॥ राम. राज्य भनि पुरवात गरि.
आनन्द सित वस्दाभया. हे भारद्वाज मुनि. ताहा उपात्त. सूर्य कातिर मादस. सये वयस.

राम
७९

सम्प. यज्येगन्था. छेरेदानपुन्येपनिगन्था. र. प्रजाप्राणिको. पालनागरिआनन्दसितव
रदाभया. देव. किन्नर. गन्धर्व. विशाखर. महोरग. अघिहू. इत्यादि. सर्वकोआनन्दगर्भ. र.
मराज्येकहलाई. वडोउत्तवसंगवस्दाभयाभनि. वाल्मिकि. अघिलेआज्ञागर्भ. ॥ हेभारदाजमु
नि. योअङ्गनोत्तर. रामायणकोकथाहाकहिसका. येस्मासर्वेआश्रयेछ. ॥ मुक्तिहुनुकोआश्रये
छेन. योशम. महात्माकहनुसकिंदेन. ब्रह्मालेगुप्तगरिराधाकोछ. ॥ तमर्थ. संक्षेपमात्रकथा
हेमुनि. जस्येकसिलोक. अथवा. आधामिलोकवाचला. ॥ योअङ्गनोत्तरकारउकोसुतला. पङ्क
सिकाउला. पाठगला. गरावला. तेसमनुष्यले. परब्रह्मकनपावला. त्रिसंध्यामापचीसहज्जार. र.
मायणकोफलप्राप्तहुन्छ. ॥ जसमनुष्यले. योअङ्गनोत्तर. रामायणकोएकसिलोकपनिपङ्काको.
छेन. सिकाकोपनिछेन. सिकायाकोपनिछेन. सुन्याकोपनिछेन. ॥ तसमनुष्येगर्भवाटपैदाभयो
भनितभनु. तस्माइनपुंसकभनु. योगमायणका. कथाहासुन्यापछि. फेरगर्भवासहुन्देन. ॥ पर
पुर्वमा. सबदेताहूकासुव्याजि. चारवेदयेकातिर. राषि. योअङ्गनोत्तर. रामायण. येकातिर

अ. ए.

८०

ASHA ARCHIVES

३५५५

राविहेदा ॥ यो अङ्गुली नर रामायण गहो भयोर तव परा पुर्व माइडादि देवता ले स्वर्ण नदी क
तिर मावसि सोधा जोड न कथा हा कथा था सोहि कथा हा तपाई लाइ कथा ॥ यो अङ्गुली नर का रा
सव रामायण को महारत्न हो वस्ता का हृदय सो रूप क्षिर समुद्र वाट उत्पत्ति भया को उनि का
हृदय मान अगइ कन ॥ निस्कि हा मा हृदय मा पयो यो सव वल लोक मार हा को छ कि चित्
पृथिवि लोक मा छ कि चित् पाताल मा छ कि चित् स्वर्ग लोक मा छ ॥ वस्ता नारद हामि तिन
जना वाहिक अरु ले जाया को छे न योजानि कन सुस्थिर चित्त हव स ॥ हे भारदाज मुनि मउ
ऊ जो अङ्गुली नर का रा रामायण को संग्रह फेर कहं छु सुन ॥ पहिले श्री राम का जन्म का वृ
तात्ता ता हा पछी श्रीमति चरित्र ता हा पछि दण्ड कारण को विस्तार ता हा पछी नारद मुनि
का सरा पले मुनि हूका रगत ले मनो धरिका गर्भ वाट सिता उत्पत्ति भया को फेरिल लक्ष्म मरा
रिताइ कन समुद्र मो धन गया को ॥ ता हा पछि समुद्र पार जाई लंका दाहा गया को फेरि राव
रा प्रभृति राक्षस माया को कथा हा ता हा उत्तान पुष्य कवि माने मावसि फर्कि आई अयो

राम

८०